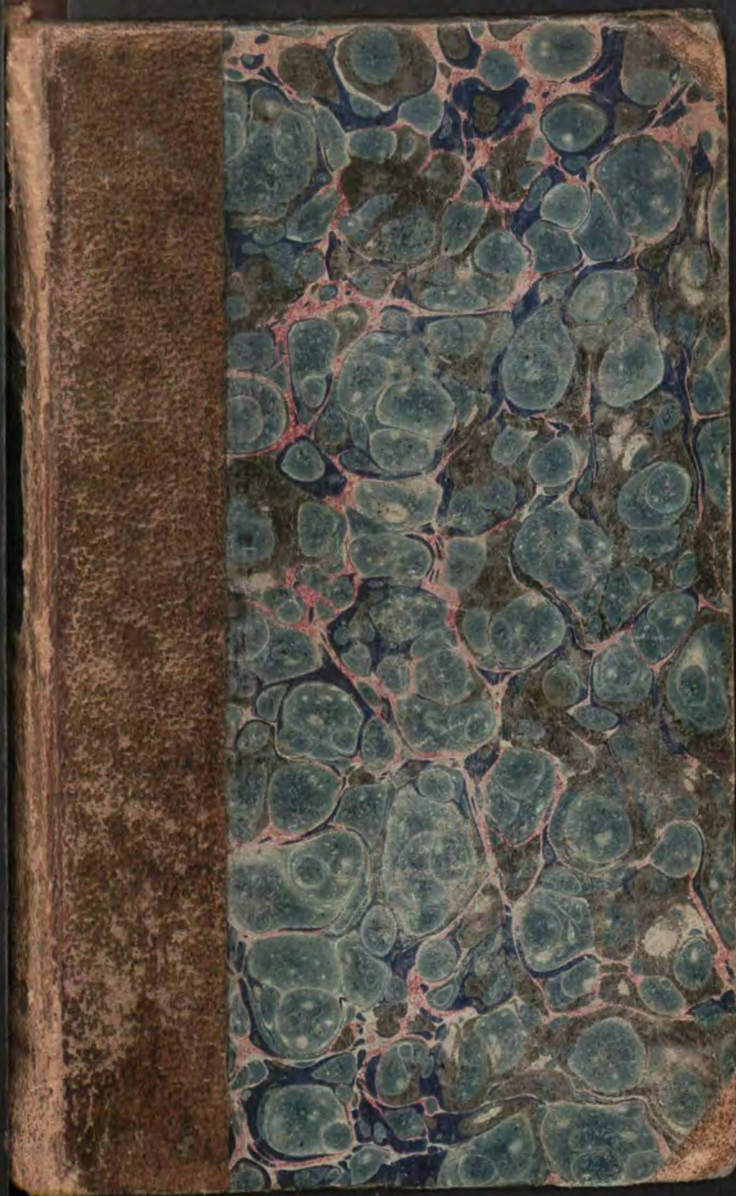

Biblioteka Jagiellońska
stdr0012409

WIDOK

KROLESTWA POLSKIEGO
Ze wszystkiemi WOIEWODZTWAMI,
XIĘSTWY y ZIEMIAMI,
MONARCHAMI y MONARCHINIAMI,
iako też
MONARCHOW tychże, y MONARCHIN
Prawami,
RZECZYPOSPOLITEY STANAMI
y tychże STANOW
Urzędami, y uroczystemi, Seymikow, Seymow, Senatu rad, Związkow, Okazywań; Pospolitego ruszenia, Sądow, skarbu, Woysk, w pokoiu y woynie zabawami.
W krotkim zgoła, á rzeczywistym Duchochownego y Swieckiego rządu Opisie,
Rodowitym językiem Polskim
Szkolney Polskiey Szlachetney Młodzi

WYSTAWIONY.

Ex Libris ... Dyborowski

Przez X. IANA BIELSKIEGO S. J.

TOM I. KSIĘGI II.

W Drukarni J. K. MCi. Collegium Poznańskiego Societatis JESU. Roku od Narodzenia CHRYSTUSA PANA. 1763.

X. Dyborowskiemu darowałem ...

APPROBATIO DIÆCESANA

LIbrum ſub titulo: *Widok Krolestwa Polskiego*. Ex variis Auctoribus & Hiſtoricis Polonis laudabiliter ac laborioſè à *R. P. Ioanne Bielſki S. J.* collectum, ſvavi elegantiâ verborum ornatum, Juventuti polonæ multùm perutilem, cum jucundò cordis oblectamento legi, & quoniam nihil in ſe contineat, quod Fidei Orthodoxæ RomanoCatholicæ repugnet, idcirco ut typis mandetur facultatē concedo. Datū in Academia Poſnanienſi 1763. 10 Januarii.

M. ANTONIUS BOIARSKI S. Theol. D. J. U. Pfr. Canon. Cath. Poſn: Zrembicenſis & Smieciſcenſis Præpos: Ordinand. & Approband: Examinator, Librorum per Diæceſim Poſn: Synodalis Cenſor, Academiæ Rector.

FACULTAS PROVINCIALIS

CUm Opus quod inſcribitur: *Widok Krolestwa Polſkiego* à *P. Joanne Bielſki* Sacerdote editum aliquot ejuſdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi poſſe probaverint, poteſtate mihi facta ab A R. P. Noſtro LAURENTIO RICCI Societatis Noſtræ Præpoſito Generali facultatem concedo, ut typis mandetur, ſi iis ad quos pertinet; ita videbitur. In cujus fidem has literas manu mea firmatas & ſigillô munitas dedi 9 7bris. 1761.

FRANCISCUS KOZMINSKI Præpoſitus Provincialis per Majorem Poloniam.

JASNIE WIELMOZNEMU JMCi PANU

JOZEFOWI z BRUDZEWA MIELZYNSKIEMU

POZNANSKIEMU KASZTELANOWI KAWALEROWI Orderu ORŁA Białego.

Krwia z znamienitych zaſługami y dostoynościami Przodkow zábrana, Jmienia ſtarożytnościa rownie y świetnościa, miłościa Oyczyżny, y madra około iey dobra rada, religia ku Bogu, wiernościa ku Monarſze zaſzczyconemu PANU.

Pracą ſwoię y ſiebie Poświęca y oddaie

X. JAN BIELSKI. S. J.

NA HERBOWNY KLEYNOT
JASNIE WIELMOZNEGO DOMU
z Brudzewa MIELZYNSKICH

MIELZYNSKICH Miłośnikow Polski dobra, cnota
Serca, jak iest szacowna? kiedy goleń (a) złota?

(a) *Niektorzy (mowi Niesiecki w Koronie) herb swoy Nowina, złotogoleńczykiem zowią.*

JASNIE WIELMOZNY MCi PANIE KASZTELANIE PANIE y DOBRODZIEIU

E pracą moię, gdy ta z pod drukarskiey prasy wychodzi na publiczny widok, Twoim na czole tey Księgi położonym Jaśnie Wielmożny PANIE zaszczycam Jmieniem, czynię to nie tym iedynie umysłem, dżeby z siebie podłą będąc, z godności Twey, zalecenie swe znaydowała, brała ozdobę y obronę. Ale dla iey Tobie poświęcenia przyczyny mam y z Osoby Twoiey ktorey ią zapisuię, y z rzeczy o ktorey w tey Księdze piszę, y z wdzięczności moiey ktorą Domowi Twoiemu obowiązany zostaię.

W Osobie Twoiey upatruię ia przymioty te przedziwne y cnot zaszczyty liczne, ktore kształt doskonały Radnego Oyczyzny Pana składaią, y do ktorych wychwalenia,

wymowy obſitość wſzelka ſkąpa ieſt, ani
wielkości ich wyſtarcza: Roſtropność w mo-
wie, mądrość w radzie, rozſądność w zda-
niach, ſprawiedliwość w wyrokach, w utrzy-
mywaniu publicznego dobra nie oſzczędzaią-
cy y zdrowia y doſtatkow ſtarunek, nie poſzla-
kowana przy maieſtacie wierność, ſłodka w
poſiedzeniach przyiemność, na nieſzczęścia Oy-
czyzny pieſzczona tchliwość, á w ich odwra-
caniu nie umykaiąca barku ciężarom żadnym
gotowość, á przytym gorliwość przy wierze,
nabożeńſtwo w Kościołach, ſzczodrobliwość
na ubogie, mądra w domu rozrządność, Cie-
bie ozdabiaiące ſą cnoty. Dałeś ich dowo-
dy na Seymikach y Seymach, ſądach y ugo-
dach, Senatu radach, y w domowym ſpraw
zaciſzu, Przezorny Oyczyzny Radny, Spra-
wiedliwy Sędzia, Rozziemca mądry, á w
ſprawowaniu Urzędow tych wſzyſtkich pra-
wowierney religii Stroż czuły: ktożkolwiek-
by zatym z Czytelnikow Jmię twoie na
pierwſzey tey Kſięgi karcie przeczytał, czy-
tałby razem do iey pilnego czytania tyleż za-
praſzań, y tyleż naprzeciw pociſkom ſzczy-
piącego ięzyka zaſtawiaiących ią tarczy. Go-
dność w twey Oſobie znaleziona czyniłaby
nadgrodę poziomości mowienia, y ta wſzy-
ſtka

ſtka cnot twoich okraſa, z Ciebie zpadałaby
na Kſięgę. Jakoż rzeczy tych w Tobie prze-
zemnie poſtrzeżonych dla zalety tey moiey
pracy, mogłbym iakiżkolwiek podać obraz.
Ale do tego, ażebym Imię Twoie na czole
Kſięgi moiey zapiſał, przyczyną mi naywię-
kſzą była Twoia oſobliwa miłość Oyczyzny
dobra, nie iedynie ta, ktorąś z krwią wraz w
ſiebie wlaną, z Przodkow Twoich zabrał, y
ktorey czynią świadectwo ſłowa przez Ciebie
nie dawno wyrzeczone: Żeś gotow doſtatnie
twe dobra (o ſłowa nieśmiertelności godne!)
powſzechnemu w tych nieſzczęśliwościach Oy-
czyzny poświęcić ocaleniu, y oſobiſtego ſzczę-
ścia ofiarą publiczne weſprzeć. Ale powodem
mi była do zapiſania Jmienia twoiego na czo-
le Kſięgi moiey miłość ta Oyczyzny w Tobie
przezemnie uważona, ktorey przykład przed
ſtem pięćdzieſiąt bliſko lat w Przodkach twoich
znayduię. Wprawianie tym imieniem rozu-
miem Młodzi Polſkiey do ſprawowania z
chwałą publicznych Oyczyzny zabaw: Jako
ſzczegulni ſzczegulnych dzieci Rodzice maią
to ſobie za dopełnienie Rodzicielow urzędu,
gdy dzieciom ſwym dadzą życie ciała, á ich
wychowanie y pcler na los trefunkowy ſpu-
ſzczaią, tak bywa czaſem, że Oycowie Oyczyzny
całey

całey, rozumieią niekiedy, że oni powinnościom Oycowſkiey ku Oyczyznie miłości zadoſyć uczynią, gdy ſami y z ſwoim ſzczegulnym plemieniem ocalać będą publiczne dobro, poki ich życia wątku śmierć nie przetnie, dalſze zaś ſtarania o zbawienie publiczne puſzczaią w przypadku rząd. Atoli iako tamtych błąd ukazuie ta prawda: że nie doſyć ieſt dać komu życie ciała, z wypuſzczeniem na trefunek wychowania tych, ktorych z przyrodzenia Rodzicem ieſteś, tak rownie Oyczyzny Oycow ta prawa ku nieyże ztąd ukazuie ſię miłość, gdy ci ſtarania w tey rzeczy łożą naypierwſze, ażeby nie ich tylko Potomkowie, ale Oyczyzny cáłey Synowie wßyſcy wychodzili w tey wßelkiey zdolności, ktora potrzebna ieſt do ieyże w ſwoich nachyleniach dźwignienia: Do czego doścignienia, z daie ſię niby bitym być gościńcem prawa polſkiego y dzieiow od pierwſzey młodości zaczerpniona w Szkołach wiadomość. I tać nie wątpię przyczyna była Ierzemu Czaradzkiemu, że ten, Paratitla, czyli Tytuły prawa od Herburta zebranego, pod imieniem Twoiego Przodka J. W. ś. p. MIKOŁAIA MIELZYNSKIEGO w ten czas Biechowſkiego, Gnieźnieńſkiego potym KASZTELANA na publiczny wydał widok. Upatrywał On wylaną ſzczodrobliwość Domu waßego na pomnożenie tych nauk, ktoremi ſię publiczne dobro pomnaża, y przykładem ſwoim mnie pociągnął, żebym tę, moim zdaniem ſzczęśliwą pomoc Oyczyzny wzroſtu, nie gdzie indziey tylko w Domu Twoim zakładał. Zeby iako niegdyś Czarcdzki Kſięgą ſwoią gotował Młodź polſką do zabaw ſądowych o fortuny prywatne, tak ia pod Twoim, przyprawiał tey Naſtępcow, do publicznych zabaw o powſzechne całey Oyczyzny ſzczęście. Co wßyſtko miłość oſobliwą dobra publicznego w Domu Twoim wzroſłą y zaſtarzałą oznacza, y pierwſzą przyczynę zkłada zapiſania Twoiego Jmienia na Kſięgi tey czole. Daieſz ty przywłaſzczonemu przez Małżeńſki związek Synowi Twemu FILIPPOWI RACZYNSKIEMU Mieścickiemu Staroście wychowanię takowe, iakie przyrodzonego Oyca chwałę dla Ciebie iedna, y ktore w przedziwnym Jego dowcipie tobie uczyni honor, Domowi RACZYNSKICH zaſzczyt, Oyczyznie pomoc, nam zaletę, ale rozprzeſtrzeniaſz w przyięciu tey Kſięgi Łono Oyczyzny Oyca, ku ieyże tylu Synow mądrym wypielęgnowaniu.

Mam iednak ieſzcze ku zapiſaniu Imienia twoiego na tey Kſięgi widoku pierwßym przyczynę wtorą, z rzeczy, o ktorey w tey Kſiędze piſzę.

Piszę w niey o Woiewodztwach y Ziemiach Polski do ktorych iuż rozprzestrzenienia, iuż w swych granicach ubespieczenia, iuż mężnego ruin Kraiu odparcia, iuż rozgraniczenia od Sąsiedzkich Narodow, radą mądrą y bronią zwycięzką pomagali MIELZYNSCY.(a) Piszę o Krolach y Monarchach Polskich, ktorzy znakomite ku sobie MIELZYNSKICH posługi znakomitemi ozdobili dostoieństwy: Rycerskiego Stanu wytłoniaczam prawa, swobody, przywileie, ktore znacznemi dziełami uczynili MIELZYNSCY szlachetnieysze. Namieniam o Urzędach rozlicznych, z ktorych iedne MIELZYNSCY piastowali z chwałą, na piastowánie drugich zasługiwali, wszystkich godnemi się stawali: (b) Uwiadomiam o Seymach, tę mądrym poselstw sprawowaniem zaszczycali: O Sądach, tych wyrokom powagę MIELZYNSKICH godność, á sprawiedliwość przynosiła osobne zalecenie: O ugodach z postronnemi: do tych mądrego zawierania posługi MIELZYNSKICH używała Oyczyzna: O woysku y woynach, na tych przedziwnym męstwem wsławiali się MIELZYNSCY, y pogromeni nieprzyiacioł dopełniaiąc zwycięztw, zdrowia dla zbawienia Oyczyzny łożonego szwankiem imię swoie uczynili nieśmiertelne.(c) Religii Religii

ligii prawowierney początek y wzrosty wypisuię, do iey krzewienia na iakiey pomocy MIELZYNSCY byli? łatwo zawrze, kto się na Stanisława S. Biskupa, y Biskupow świątła, Krolestwa tego Obrońcę, á Filar Kościoła obeyrzy, tego Polszczey na świat wydała Bogna Nowinow rodu. (d) Nie zamilczywam w teyże Księdze o Zakonach, á czyliż S. Franciszka Zakonowi Dziad Twoy Kasztelan Szrzemski Starosta Kcyński nie wystawił Klasztoru szczodrobliwości ku Bogu wieczną pamiątkę? Mogłemże przyzwoitsze na czole tey Książki zapisáć Jmie, nad Twoie? w ktorym rzeczy tych o ktorych piszę, przykład doskonały znayduię, y to wszystko w Osobie Twoiey czytam, co opisuię?

Wszakże Łaski Twoie y Domu Twoiego JASNIE WIELMOZNY KASZTELANIE mocnym mi powabem były do szukania w Jmieniu Twoim zaszczytu moiey książce. Pracę moię chwale Twoiey poświęcam, ażebym, gdy innego sposobu nie znayduię odwdzięczenia dobrodzieystw wielkich, tym przynaymniey, chęci obowiązanych uczynił oświadczenie: Nie tylko w powszechności tey, ktorą cáły moy Zakon na mnie składa, dobroczynnym MIELZYNSKICH y SKA- ŁA-

ŁAWSKICH łáſkom dłużny, ktorych ia y Uczeſtnikiem ieſtem, y Swiadkiem, ale ktorych obowiązek ſczegulnieyſzemi na mnie zpádá ponikami. Szczęście rozumiem to moie, ktore miáłem w trzyletniey do nauk przyſtudze świadczoney Wielmożnemu Twoiemu Rodzonemu MACIEIOWI MIELZYNSKIEMU RADZEIOWSKIEMU STAROSCIE ſwoiemi znamienitemi y przymiotami y ſprawami czyniącemu honor moiey nauce, á Domowi y Oyczyznie przynoſzącemu ozdobę. Ten Jemu niegdyś ſłużenia tref, za naywiększą dla ſiebie ſzczęśliwość poczytuię: y oświadczam ſię razem, że Łaſk Jego pamięci żaden nie zetrze czas z umyſłu: Wdzięczności tey wyznanie Kſięgi tey moiey zapiſem czynię, y wieczne ieyże mieć chcę świadectwo.

X. JAN BIELSKI S.J.

(*a*) Vol. Leg. t. 3. ff. 31. 184 (*b*) Nieſiecki w Koronie t. 3. (*c*) Sulikowſki o herbie Nowina tak zawiera: Cum quo dum rediens victores narro Polonos, Stemma fuit dictum læta Novina meum (*d*) Nieſiecki L. c.

PRZEMOWA DO CZYTELNIKA.

Z Obowiązku ſwoiego Szkoły Kraſomowſkiey Nauczyciel, Młodź Szlachetną ſobie y ſwoiey pracy, á dozorowi powierzoną, w tych naukach, y tymże ich podawania ſpoſobem, powinien doſkonalić, przez ktoreby nauki w ſzczęśliwy ieden podawane ſpoſob, przyſzłego w Oyczyznie Mowcy pomyślne y Jeyże nadzieiom wyſtarczaiące założył początki w ichże ſamych Oſobach. To ieſt, żeby Polſka Szlachetna Młodź z cienia Szkoł na widok publicznych zabaw tak uſpoſobiona wychodziła, iżby, day Boże wſzyſcy, na Seymikach y Seymach, publiczuych y oſobnych obradach, w domu y u poſtronnych, pod czas pokoiu lub woyny, zdolnemi byli do wſpierania Kroleſtwa zbawienną ſwą radą, y do zdobienia iegoż wytworną ſwą wymową. Ze zaś zamierzeń tych y przedſięwziętey uczenia pracy wyznaczonego celu żaden doſiągnąć nie może, krom wiadomości Oyczyzny ſwoiey Ziem rozległości, podziału, granic, rządu, dzie-

iow

ow przednieyſzych, urzędow, zwyczaiow,
praw, y całego Kroleſtwa kſztałtu: Dla cze-
go uięty chęcią pomnożenia pożądanego przez
wſzyſtkich nauk wytworu, krotkie ſzkolney
przeświętney Młodzi wſzyſtkiego tego zebra-
nie przed oczy wyſtawić umyśliłem, y pracą
moię kilkunaſtoletniego Młodzi teyże w Kra-
ſomoſtwie cwiczenia w potomne przeciągnąć
czaſy, po tychże prac zakończeniu: co też rze-
czą pełnię. I lubo zacni iuż prawa publi-
cznego Piſarze, iuż Dzieiopiſowie, Kro-
nikarze, y Czaſo-piſarze naſi, rzeczy tych,
lubo nie wſzyſtkich każdy, przedemną zoſta-
wili opis, że mi ſię iednak po wielu Kſięgach
rozrzucona być zdaie ta wiadomość, á do tego
od niektorych ięzykiem nie oyczyſtym poda-
na, ktorego z kolebki ſamey wynieſiona umie-
iętność łatwieyſze wſzyſtkiego ſprawuie prze-
niknienie, á nad to roſtropnym Rodzicom
chcącym ſię zatrudnić ſwych Synow ſprawie-
dliwym dozorem do zawzięcia miary ſzkol-
nego ich poſtępku w przyzwoitych Polakowi
naukach, włatwia ſpoſob: Dla czego nienaru-
ſzoną pracom znamienitym tamtych zacho-
wuiąc chwałę, y owſzem ſię przyznawaiąc, żem
im, moiey tey ſzkołom poſługi, część wielką
winien, albo ile pierwiaſtkowym zrzodłom,
albo

albo ile wiernym potokom do ſwych zrzodeł
prowadzącym, oſądziłem tak u ſiebie, że czę-
ścią przenieſieniem rzeczy przez nie opiſa-
nych, częścią przydatkiem nowych, y zkąd
inąd wyczerpnionych, á wſzyſtkich w ſwoim
rodowitym polſkim ięzyku podanych, uczy-
nię pomocną tę Oyczyźnie moiey przyſługę,
że Szlachetna Młodź od zabaw ſzkoły do
ſpraw poſpolitych iakożkolwiek uſpoſobiona
wychodzić będzie, á nie dopiero pytać ſię o o-
ręże, gdy czas potyczki. Takowy zaś w piſa-
niu moim zachowam porządek: Nayprzod ope-
wiem o początku Polſki, Nazwiſku, Herbie, po-
dziale, rozſzerzeniu Ziem, zawoiowaniu no-
wych Krain, lub utracie dawnych, Rządzie
Polſki y tego rządu trybie y odmianach. Po-
tym o Krolach Polſkich, iuż w powſzechno-
ści, iuż w ſzczegulności, y o przednieyſzych
pod niemiż dzieiach, iako też o prawach y
władzy, Krola, Krolowy, Potomſtwa, Nay-
iaśnieyſzych: Daley o ſtanach Rzeczypoſpo-
litey: O Senacie y Rycerſtwie, o Urzędach
Koronnych y Litewſkich, Woiewodzkich
Ziemſkich y grodowych, y innych iuż woy-
ſkowych, iuż pokoiowych. Na koniec o po-
ſpolitych Seymikow y Seymow, zwiazkow,
Rad wielkich, Rad Senatu, Skarbu, Trybu-
nału,

nału, Sądow, Zabawach, o pokoiu y woy-nie, o podatkach, żupach ſrebrnych y ſolnych, Minnicach, o Wiary Katolickiey początku, wzroſtach, przez wprowadzone rożne Zakony, Akademie y Szkoły, ieyże ozdobach, á przez teyże wiary rożnemi Kacerſtwy, gdźie y pod ktore czaſy zplugawieniach, w dwu tomikach czterema Xięgami mowić ſię będzie. Pobłogoſław Boże pracy moiey y Czytelnika pilności, ktory niech wie, że ſię to piſze ku nauce Młodzi ſzkolney, á nie dla tych, ktorzy zaprzągnieni dawno, w publicznych prac dla Oyczyzny dobra iarzmo, pouczać innych ſą zdolnemi, á nie dopiero brać naukę.

TOMU PIERWSZEGO KSIĘGA PIERWSZA

O KROLESTWIE Polſkim, podziale y rządzie Jego.

Kſięga ta z trzech naſtępuiących złoży ſię części: Pierwſza z tych: Polſki początek, Starożytność, Nazwiſko, Herb, granice, obfitość y zyzność Kraiu, znacznieyſze, gory, rzeki, ieziora, ſtawy, zrzodła, morza, laſy, i w nich drzewa, podział na koniec na Woiewodztwa y Ziemie wytłomaczy. Druga każdogo w ſzczegulności Woiewodztwa y Ziemi opis krotki poda. Trzecia o rządzie Polſki y rządu tego odmianach y trybie, iako też o Ziemiach do ktorych Polſka [illegible] awo ma naywyżſze, uwiadomi. Rownie y o innych utraconych y odpadłych od Polſki nauczy.

KSIĘGI PIERWSZEY CZĘSC PIERWSZA

Część ta o Przodkach Polſki, ich rodzaiu ſtarożytnym, oſiadłościach pierwſzych, o początku nazwiſka Polſki, o Herbie, o granicach Polſki dawnych y teraźnieyſzych: o ſzerokości Kraiu, iako też y długości, o iegoż zyzności, o gorach, rzekach, iezioracb, ſtawach, zrzodłach, morzach, laſach, y znayduiących ſię w nich drzew przednieyſzych gatunkach, podziale na koniec Polſki, przez tyleż rozdziałow naucży.

ROZDZIAŁ I.

Jakie Polſki poczatki, y ktora ley Przodkow ſtarożytność?

POlſka naſza Sarmacyi częścią ieſt, y Narod naſz z Sarmackich iednym. Ani ſię utrzymać może zdanie niektorych Piſa-

Piſarzy, rozciągaiących granice Niemiec aż do Wiſły. Dopieroż Karyona kładącego Niemce między Nieprem a Dunaiem rzekami, nad brzegiem Euxynu gdzie rzeki te wpadaią w toż morze. Ponieważ iako gruntownie y mądrze Sarnicki wywodzi (*a*) Sarmacki kray z tey ſtrony od Niemiec graniczył Elbą, y owſzem Babilońſkich dzieiow Starożytni Piſarze Sarmacyi Europeyſkiey granice rozciągaią daley, wymierzaiąc ie Dunaiem y Renem rzekami, z tam tey zaś ſtrony Nieprem. Zkąd iako Owidyuſz część tę Euxynu ktora leży między uyściem rzek Nepru y Dunaiu morzem Sarmackim nazywa, tak Ptolomeuſz część tę Oceanu, ktora leży między uyściem Wiſły y Elby rzek, Morzem Sarmackim zowie, y to wſzyſtko co między dwiema temi morzami, y co od południa gor ſię Sarmackich dotyka, Sarmacyą dawną ieſt. Dopieroż że Polacy nie od Scytow ſwego rodu początek biorą przeciw Kronikarzom niektorym, mocne dowody przywodzi Sarnicki. I toż ſamo rownie, ukazuie ſię z Tacyta, od ktore-

rego Sarmackie obyczaie, kroy ſukni, mowy kſztałt, broni rodzay, prawa, rządu tryb, opiſane, zdania tego świadectwo nioſą. Jakoż mi ſię do prawdy y ſtarożytnych Kronikarzy piſma zdaie być przychylone Sarnickiego zdanie. Początki on nazwiſka y rodu Sarmatow od Aſſarmota wywodzi. Aſſarmot ten z dzielnicy był, czyli rodu Sema, Syn Jaktana, á Phalega Synowiec, z ktorego, po owym Babilońſkim Narodow podziale zapoczęty rodzay, z ktorego według ciała pochodzi Syn Boſki, y ktory naſzemu Narodowi doſtoyność dwoiaką iedna: pierwſzą że z tey krwi Sema Noego Syna á Prapradziada Jaktana y Phalega Braci pochodziemy, ktora wybrana była do ſzafowania krwi Wcielonemu Bogu (*b*) drugą, że Sarmackie te Narody, ktorych Aſſarmoth ieſt przodkiem pod wſzyſtkie Monarchii wſzyſtkich odmiany żadney z tych poddanicze nie były, czego przez wſzyſtkich wiekow y panowań po ſobie naſtępnych dzieie dowodzi Sarnicki (*c*) y czego oczywiſty ſtawa świadek Owidyuſz, z Rzymu, to ieſt

to ieſt z iedynowładnego y rządy świata trzymaiącego Miaſta, do Dakow, Getow (czyli, co za iedno dawni Kraio-Piſarze uznawaią) Gotow, Kray ten nauki ſwey ſławą, a wierſzopiſtwa mianowicie Łacinſkiego chwałą ieſzcze przed Chryſtuſa Narodzeniem zaſzczycaiący wygnaniec.

Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat
Roma, nec Auſonii Militis arma timet.
Z Ciebie ſię Rzymie piękny zbior ludu y Męży
Smieie, ani ſię lęka zachodnich oręży.

(*a*) *Sarnicki lib. 3. Annal. Pol. c. 8, 9, 10, 12, Lib: 4. c: 5. y na welu mieyſcach* (*b*) *Geneſis 10. v. 26.* (*c*) *Annal. Polen: Lib. 3. c. 9. y rowniew innych y Xięgach y rożdziałách*

ROZDZIAŁ II.

O Sarmackich Narodow rozliczności y dzieł sławie.

SArmacya rod ſwoy tak ſtarożytny od Aſſarmota ukazuiąca, tak prawie iako Aſſyryiczykowie od Aſſura, Chananeyczykowie od Chanaana Joczyńkowie od Januſa, Tudeſkonowie czyli Niemcy od Tuiſkona, Cymbrowie od Gomera Na-

rody inne od innych ſwoie ſzczycą pochodzenie. I Sarmacya taż tak obſzerne Kraie od ſwoich początkow dziedziczącą, na rozmaite ſię podzielała narody, ktorych gniazda ſpołeczność, lubo kroy ſukni, mowy podobieńſtwo, rządu ſpokoynego y wolowania ſpoſoby rowne doſyć iawnie ukazułą; Atoli do rożnych między ſobą związkow przyiaźni, lub przeciwnych ſobie ſpiſkow, y wzaiemnych od ſiebie odpiſywań przyczyną y była, y ieſt zepſutego przyrodzenia człowieka właſność, ſwary y rozterki ſzczepiąca nawet y między rodzeńſtwem. Wſzakże chwała zwycięztw przez Goty czyli Gety, Wandale, Slawy, Winidy, Henety y z niemi ztowarzyſzone Narody otrzymanych po Europie całey, y aż do Afryki przenieſionych Sarmackiemu ſię należy Narodowi, lubo w ich towarzyſtwo przypuſzczona być może część iaka ſąſiedzkich Narodow, ſpolną z Sarmatami przeciwko Rzymianom domagaiącym ſię panowania świata, przed ſię biorąca obronę. Dodaie tu Sarnicki (a) że gdy Wandalowie

wie w roku 382 wyciągneli z ſwoiego Kraiu, w cudzy, pod Modygilem ſwym Krolem, idąc za przykładem rodakow ſwoich Gotthow (z Getow ci tak nazwani od Niemcow Turyńczykow wraz z niemi będących w woyſku (b) ktorych ciż Getowie pod Ermanarychem Krolem od Jornanda Alexandrowi wielkiemu przyrownanym, zwoiowali) nowych ziem y oſiadłości dla ſiebie ſzukać zaczeli, tedy przerzeczone Wandałow dziedziny Longobardowie pod Wodzami Iboreą y Alonem z wyſpy Skandya nazwaney wypadſzy, oſiedli: Jako też ſąſiedzkie inne Narody w tym od Gotthow, Winidow y Wandalow Sarmackiego rodu ludzi, nowych Kraiow poſiadaniu, naſtąpiły na ich oſiadłości, nie iako dziedzicy ich, ale iako w cudze zdawna Sarmackie ziemie przychodniowie. Na czego wſzyſtkiego ztwierdzenie w Sarnickiego rocznych dzieiach, a w pierwſzych oſobliwie iego Xięgach mocne y iaſne dowody znaydzieſz, z ktorych ſię też utwierdziſz w naſtępuiących rozumieniach Narodu naſze-

go zatrzymuiących chwałę, przeciwko wſzelkiey wątpliwości, ktorą niektorych piſarzy nam zazdroſne ſobie podchlebne ſprawuie pioro: Nayprzod że od Aſſarmotha pochodziemy, (c) Potym że Kraie te ktore prowadzą linią od uyścia Dnieſtru, a iako Pliniuſz świadczy od uyścia rzeki Dunaiu (ktorego też wyſpę trzecią Caloſtomon nazwaną, Sarmacką on zowie) w morze Euxyńſkie (d) przez rog gor Sarmackich Bieſzczady Tatry nazwanych do zrzodła wiſły, á z tamtąd przez oſiadłości, Gotthow, Oſſow, Buryuſzow, ku gorom Czeſkim, ktore Dio Wandalſkiemi zowie, gdzie rzeka Elba początek bierze z tey ſtrony, aż do uyścia teyz Elby rzeki w morza Niemieckie y Sarmackie, tam ſię wraz z ſobą ztykaiące, Kraie te mowię wſzyſtkie Sarmacyą ſą dawną. (d) Potrzecie że Getowie, Dacy Gotowie, Gepidowie, Wandalowie, Winidowie Henetowie Sorabi Sarmatami byli (e) iako też Illyrykanie y Cymbrowie (f) a zatym że chwała zwycięztw przez Narody tę nad Rzymianami odebranych y ſzeroko

roko

roko rozniesionych Sarmackiemu Narodowi bez ſzkáradnego łupieſtwa odebrana być nie może. Jakoż co ſię Wandalow tycze: *Wandali Narod ieſt Sarmacki* (tak Karyon ſtary świadczy) *ktore my (to ieſt Niemcy) zowiemy Windiſch, a z tych dziſiay tę wielkie Narody powſtały, iako Polacy, Czechowie, Słowacy, Karwaci y inni.* Marcin Bielſki w Kronice ſwoiey mocno zdania tegoż popiera że Henetowie Wandalowie Winidowie z Narodu Sarmackiego pochodzili y naſzemi przodkami byli, y zdanie to ſwoie, ſtarożytnych Piſárzy wſpiera, świadectwem, ktorych też w Kſiędze ſwey pierwſzey długi kładzie poczet. I tenże Hieronima y Cyrylla SS: do naſzego rodu ſprawiedliwie zalicza, y iednemu z nich Słowiańſkiego piſma, ktore dziś zowiemy Ruſkim, wynalazek przyznaie, Marcina także S. y Methodyuſza Słowakami być mieni: A zaś wſpomniawſzy niektore Przodkow naſzych znamienitſze dzieła, tak zawiera: *Z tąd tedy każdy na oko wiedzieć może, że ci ludzie nie proznowali, zwłáſzcza ktorzy tak wiele Prowincyi oſiedli, y ludźmi ſwemi*

Euro-

Europy y Azyi część wielką napełnili. Jakoż tegoż Narodu dziś iesteśmy Polacy, Czechowie, Slęzacy, Pomorzanie, Kaszubowie, Ruś, Moskwa, Piecioorcy, Cyrkasowie, Bulgarowie, Bosnowie, Serbowie, Dalmatowie, Illyrczykowie, Karwaci, Racy, Styrowie, Istrowie y inni; aczkolwiek iuż ich wiele obrociło się w inny Narod: iako Bulgarow, Bosnow, Racow, Karwatow w Turecki Piecoorcow Cyrkasow w Tatarski. Pomorczykow, Slęzakow, Czechow, w Niemiecki. *Za się Styrow Istrow, Dalmatow, we Włoski. Wszakże iesżcze ci wszyscy ięzyka swego przyrodzonego po wielkiey części używaią zwłaszcza po wsiach. Dotąd Bielski: Orozyusz Dzieiopis wspominaiąc zwycięztwo otrzymane nad Gottkami przez Konstantyna Wielkiego, używa tey dosady słow: że zwycięztwo to otrzymane w samym narodu tego łonie (g) to iest w Sarmackim (iak się sam tłomaczy) Kraiu: co ukazuie że Gotthow Narod z Sarmackiego iest ieden.*

(*a*) *Annal. Polon. l. 4.* (*b*) *Ibidem l. 4 c. 3. & 4.* (*c*) *Ibidem lib. 1. c. 1. & 2.* (*d*) *Ibid. l. 3. c. 2. & 8.* (*e*) *Ibid. c. 5. & 6.* (*f*) *Ibidem l. 2. c. 3.* (*g*) *Sarnicki lib. 4. c. 1. f. 448.*

ROZDZIAŁ

ROZDZIAŁ III.

Ktory nazwiska Slawinow czyli Słowakow, poczatek?

TEgo tedy tak szeroko, y tak starodawnie z ktym po Europie, Azyi y Afryce zwycięztw rozniesieniem panuiącego Sarmackiego narodu częścią Szlachetnieyszą są Polacy. Ponieważ zaś mięszkańcow po nad wislą, Wyssogotami, niby wyższemi Gotami, Wandałami albo też bez ograniczenia Sarmatami dawnieysi Pisarze zowią, osiadłość sama Kraiu tego przez Polaki ukazuie, (*a*) że tryumfy tamtych y sława, ktora też podobno Narodom tymże Sławakow czyli Sławinow około wieku szostego przywłaszczyłá imię, im się nayspráwiedliwiey należy. Lubo co się Sláwow Sláwinow, Sláwákow, czyli Slowakow nazwiska tycze; Marcin Bielski dawnieysze to być mieni y z Kronik Duńskich y Szwedzkich w czasach Narodzenia Pana iuż znalome być świátu ukazuie, ktore o potyczce z Słowakami

mi Eryká ich Krola piſzą, y o porazce Strunika Słowakow Wodza, w też ſame czaſy. Wſzakże Sarnicki imienia tego początek ztąd wywodzi, y tym wywodem zpoźnia. Ze gdy Rzymianie wzmagać ſię poczęli (b) y Gilimer Krol zwyciężony zakończył w Afryce Wandalow panowanie roku od Narodzenia Pana 530, iako też w lat po nim dzieſięć Teias Krol Gotow znieſiony od Narſeta Woyſk Rzymſkich Wodza Gockiemu we Włoſzech panowaniu uczynił koniec, Sarmackie wſzyſtkie Narody chcąc ſię ubeſpieczyć na przeciw Rzymianom, związek ſpolny ku obronie ſwoiey uczyniły (c) á ponieważ rożnili ſię nazwiſkami, żeby rzecz ta zazdrości nie wzbudziłá, y z nią nie wprowadziła domowey woyny, gdyby ſobie dzieł walecznych ſprawę, iuż tak, iuż inanaczey rzeczony Sarmacki Narod przywłaſzczał, ſpolne ſobie Sláwow czyli Słowakow nazwiſko wzięli, to ieſt ludu rozmáitego Kraiu, ale iednego ięzyka, y iednego początkowego gniazda: Alboli też, ludu ſławę Narodu ſwego bardziey kochaiącego, á niżeli złoto,

to, w ktorym związku że nayprzednieyſzym był Narod náſz, dla czego, tę chwałę dzieł Slawinſkich czyli Słowiańſkich, ile naybardziey do ſiebie należęcą Monarchowie Polſcy y przednieyſi Narodu tego Rycerze zachowuiąc, przybierali Imiona; Boleslawow, Wacławow, Wládyslawow, Zelislawow, Iaroslawow, Miroslawow, Przybysláwow; Tych Słowakow część (mowi Blondus) do Dalmacyi ſię y Jllyryku wrociła, w roku 594 Ktorzy zaś pozoſtali Czechami ſię y Polákámi názwali: Zawroconych zaś do Dálmacyi y Jlliryku, (d) dzieiopis u tegoż dodaie inny, nie Slawami, ale Sklawami názwáli Grecy,, co z ich ięzyká wykładu niewolnika znaczy, iakoż do ich panowania przyłączeni długo pod ichże iarzmem zoſtáwali.

(a) Cromerus lib. 1. (b) Sarnicki Annal: Pol: l. 4. c, 5. & 13. (c) Idem Ibid: l: 4. c. 22. & 13. (d) Idem Ibid: Lib: 4. c. 23.

RO-

ROZDZIAŁ IV.

Ktory Polſki y Polakow nazwiſka początek?

IMienia Polakow początek rożni rożnie wywodzą, y iegoż ſtarożytności czaſy nie iedne ciż kładą. Pieśń Kościelna od ſłowa łacińſkiego *Polus* nazwiſka tego początek naznacza: *verax nomine eloquatur à polo Polonia*: tak iak Heſperia, imię ſwoie od gwiazdy *Heſperus* nazwaney bierze. I ci co zdanie toż utrzymuią, mienią, że Karol Wielki imięniem tym ozdobił Polſkę: *(a)* Drudzy iako świadczy Sarnicki *(b)* od Miaſta Pola nazwanego z ktorego Lech Monarcha naſz pochodzić má, iákoby ten imię toż, w naſze Sarmáckie Kraie wnioſł z ſobą. Niektorzy od pol, że Polſká w rowninách leży, ktore też mieyſc położenia, Podgorzan, Goralow, Podlaſian, Zalaſian, Pomorzan, Podolan, nazwiſkom początki dały *(c)* Inni iako Kromer *(d)* Polakow niby Polachow, to ieſt po Lechu zſtępuiących mieć chcą.

Są, ktorzy Polakow imienia początek ten kładą, że gdy Przodkowie naſi pod Mieczyſławem przyimowali Wiarę Świętą Katolicką, y do Chrztu Swiętego gromadami przyſtępowali, tych, ktorzy Chrzeſt S. przyięli, od polania wodą polanemi, a z czaſem Polakami nazwali inni. Lengnich w mądrey ſwoiey rozprawie o początkach Polſki; nazwiſká tego wyprowadza początek od Lazow, ludzi Národu Sarmackiego, ktorych też Narod w oſady náſze wprowadzony być rozumie y ſpoſobem wierſzopiſkim Lazow Narodu imię w Monarchy Lecha nazwiſko przerobione. Hartnoch zaś lubo imienia tego ſtarożytności ani od Peleka Patryarchy o ktorym w piśmie S. *(e)* Semowego Praprawnuka; ani od Polaka Krolá ktory podług świadectwa Dzieiopiſa Strabona *(f)* z Mitrydatem Krolem bitwy ztaczał, nie wywodzi, Nazwiſko to iednak dawnieyſze od Lecha być ſądzi, y przez Bulanow u Ptolomeuſza wſpomnionych, ktorych tenże nád Wiſłą oſiadłość kładzie, *(g)* Polakow rozumianych mieć

mieć chce: Jako też Wippo Dzieiopis dawny, iuż nas Bolanos, iuż Bolanios, nazywa. W ſporze tym Dzieiopiſarſkim, w ktorym wyroku rozſądnego kłaść niepozwala Przodkow naſzych ręka do oręża przywykła, nie do piora, myśli zaſtanowmy ciekawość.

(a) Hartnoch de Republ: Pol: Lib: 1 c. 2. (b) Lib: 1. c. 12. (c) Długoſz L. 1: f. 22 (d) Kromer (e) Geneſis 9 & 10. (f) Sarnicki Annal. Pol: L. 4. c. 5. n. 1. [g] Hartnoch de Republ. Pol: lib: 1. c. 2.

ROZDZIAŁ V.

Ktory ieſt Herb Polſki? y nadania iego ktory poczatek?

POlſka w Herbie używa Orła białego w Koronie głową w bok prawy tarczy zkierowaną, w pyſku otwartym, ięzyk wywieſzony, nogi y ſkrzydła rozciągnione w polu czerwonym, na pierſiách tárcza, ná ktorey Herb Krola Polſkiego na ten czas panuiącego właſny. (*a*) Początek herbu

herbu tego wywodzą niektorzy od Lechá. Jakoby ten przyſzedłſzy na to mieyſce, gdzie teraz założone Gniezno, gdy między zaroſſemi laſami y iezíorami gęſto rozſadzone orle gniazda zoczył, z tych Krola ptaſtwa Orła znalezionych gniazd ſzczęśliwe nowo założonego panowania czyniąc wieſzczby, zwyczaiem bałwochwalſkim, Miaſto przez ſiebie wyſtawione nazwał Gnieznem, czyli z Słowiańſkiego Hniezdem, á zaś Rycerſtwu ſwoiemu Orła na chorągwiach malować kazał. Ktory wynalazek zdaie mi ſię być od chwalebnego Przodkcw naſzych poſtępowania dalekł. Wſzakże poſpolitym Dzieiopiſow rozumieniem, iako Gniezno nie od gniazd orlich początek bierze, ale że iego Fundator chciał to Miaſto, Polſkiego Narodu mieć gniazdem; tak za kleynot herbowny Polſce naſzey z ſzlachetnieyſzey przyczyny doſtał ſię Orzeł. Bo ponieważ Rycerſka Sarmatow ſiła przyciężſza była świátu całego Woiownikom Rzymianom, tak, że tęż pamiętną ie poraziwſzy klęſką, chorągwie im z orłami w

 zwy-

zwycięzkiey zabierali zdobyczy, zkąd możemy wziąć dowod że Sarmatowie chcąc tych tryumfow zachować potomności swey pamięć, orła za właśny przybrali zaszczyt, y Lech wezwany do rządu Przodkow naszych, (ktorych zapewne dziełem były Rzymskie te porażki) widząc ten herb u swoich Sarmatow dobrze y dawno zagęszczony, sam go na siebie y na swoie następce przybrał, á nie dopiero wniosł. Lubo zaś Rzymianie z ustawy Maryusza ze złota wyrobionego orła na wierzchołku bezgrotney dzidy osadzonego używali, często z piorunem w szponie. Atoli na kolumnie Troianowey według świadectwa Lipsyusza, widzieć się dała tarcza podzielona na części cztery, w każdey zaś dzielnicy ieden orzeł, każdy tym ksztaltem, w ktorym się Polski nasz widzieć daie: Korony mu tylko samey nie dostaie: Ponieważ zaś Rzymiaue, iako się z Walteryna pokazuie, na chorągwiach malowane w każdey chorągwi nosili orły wyrabiane zaś że srebra lub ze złota tylko przed całemi pułkami może się wnosić, że Orzeł

rzeł Polski wyobrażeniem iest Rzymskiego, tylko mu znać Koronę w ten czas przydano, kiedy też nią y Polska iest uczczona. *Okolski, Niesiecki.*

ROZDZIAŁ IV.

Polskiego Krolestwa ktore są granice.

KRolestwo Polskie obszerniey niekiedyś rozciągało granice swoie. Bolesław Chrobry to iest Krzepki nazwany, Bolesława trzeciego Xiążęcia Czeskiego zwoiowawszy, Czechy y Morawę przyłączył do Polski; Jarosławia Xiążęcia Ruskiego zbiwszy, granice Polskie aż do Nipru przeciągnął, gdzie trzy słupy wielkie żelazne w rzece Nieprze, aby tam były zamierzone granice Polskie, postawił. Rozszerzywszy potym zwycięztwa swoie aż do Elby nad rzeką Salą czyli Soławą, ktora Saxonią dzieli, także z żelaza słupy wyrobione, znak granicy polskiey, położył: Daley Kaszuby, Pomorzany y Prussy do posłuszeństwa przymusiwszy, w śrzodku rzeki Ossa nazwaney (rzeka ta wypada z iezio-

ieziora nie daleko Radzyna Miasta leżącego, wpada w Wisłę blisko Grudziądza) cwierć mili od Rogożna słup żelazny postawił na znak granic y dziś ieszcze przyległą wieś zowią słupy, y aż po granice Duńskie y morze Baltyckie rozszerzył Polskie panowanie. Atoli z rozległości tey wiele utraciła Polska. Teraz Krolestwo Polskie temi się okryśla granicami. Od pułnocy morzem Baltyckim y Dzwiną albo Dumą rzeką, ktora Kurlandyą od Inflant dzieli. Nad to początkami rzek' Drussa, Obola, Budowiesz, Uwiadczyca, Lowal, Wielisz, ktore Litwę oddzielaią od Moskwy. Od wschodu rzeką Niepr, y niecoNlestrem. Od południa rzeką tąż Niestr ktora od Tureczczyzny y Wołoszczyzny oddziela Podole: Nad to gorami, Bieszczady Krępak czyli Carpatus ktore zasłaniaią Pokucie y małą Polskę od Transylwanii y Węgier. Od zachodu zaś graniczy Morawą Sląskiem y Brandeburgią. Rozciąga się zatym Krolestwo toż Polskie od zachodu letniego ku wschodowi zimowemu na mil niemieckich 240. w zdłuż.

Wszerz od Gor Karkackich ku morza Baltyckiego części Sinus Livonicus nazwaney, na mil Niemieckich 200. Krolestwo to oprocz Kurlandyi, Inflant, Prus Xiążęcych niegdyś prawem Kurfirstrzowskim należących do Polski, liczy Miast miasteczek y wsi przeszło 310000.

ROZDZIAŁ VII.

O żyzności y obfitości Kraiu Polskiego.

OBfituie Polska w zboża wszelakie y nimi nie tylo Sąsiedzkie żywi Kraie, ale też odległeyszym Krainow morzem dostarcza żywności. Naładowanych zbożem kilka tysięcy statkow corocznie do portu Gdańskiego przychodzi z Polski. Rzączyński z doświadczenia twierdzi, że niekiedy 5000 szkut zbożami ładownych Polska Gdańskowi przystawiała: to iest Przystawiała Polska Gdańskowi wisłą łasztow niekiedy 365000. Łaszt zaś zawiera korcy 60 y że lata inne pominę w roku 1697. łaszt żyta płacony był po złotych Pruskich 326, przenicy po złotych Pruskich 480. Przy-

ſtawiać zaś ledwie trzecia Polſki część zboża Gdańſkowi może, dla odległości od rzek. Tyleż prawie do Krolewca y Rygi przyſtawia Litwa; Wielko Polſka, Sląſk y Brandeburgią, Kray ludny á piaſzczyſty y nieurodzayny, opatruie:. Czaſy teraźnieyſze widziały Kraiow Wielko Polſkich obfitość, gdy dwa prawie Woiewodztwa Poznańſkie y Kaliſkie wyſtarczały do kilkuletniego ſzafunku żywności Roſſyiſkim y Pruſkim Woyſkom. Bydła ſtada tak liczne żywi, że krom domowey potrzeby na Sląſk y pogranicza wiele go ſzafuie: Beckiermeyn w ſamym Sląſku przedanych roku iednego wołow 80000 naliczył: konі także na iednym iarmarku Jarosławſkim Starowolſki kładzie 20000, á wołow tam że 40000. Wielka Polſka oſobliwie obfituie w owce, iż ledwie nie każdy folwark tyſiącami ich rachuie. Zawiera także zwierza rożnego rodzaiu, y ptaſtwa, ſtawy, rzeki, ieziora, rozmaitych ryb pełne. Paſieki, Sady, Ogrody włoſkie, Mineraly, Żupy ſolne, zioła lekarſkie, huty, rudy, hamernie, laſy ſoſnowe, dębowe, bukowe.

Niegdyś w Krakowſkim, Sandomirſkim, Woiewodztwach, w Pruſiech pod Toruniem, Chełmnem, Elblągiem, Malborkiem: w Wielkiey Polſce pod Poznaniem, na Ruſi pod Lwowem, winnice Polacy mieli. Jakoż zaſzczepione niedawno w Goślinie w Bledzowie y indziey ukazuią, że niedoſtatek ten winnic nie pochodzi z niepłodności ziemi, ale z zaniedbania pracy. Nie zbywa Polſce na gorach, z ktorych rozmaitego gatunku, marmury ręka rzemieślnicza wyprowadza, á z Jlkuſkich gor niegdyś y ſrebro; czytay ktożkolwiek ciekawości dogodzić chceſz Rzączyńſkiego Hiſtoriæ naturalis curioſæ tractatus: 1. ſect: 2, 3, 9, 5. tract: 2. ſect. 1. tract: 10. ſect. 2.

ROZDZIAŁ VIII.

O Gorach przednieyſzych Polſki.

POlſkę lubo nazwiſka iey początek od rownin y pol y zwykłego Polakom w nich polowania (*a*) niektorzy kładą wyſokie z niektorych ſtron otaczaią gory, á w

w śrzodku iey widzieć ſię daią niektore; albo w nieiakim ſwoim od granic Polſki uſunieniu. Z pierwſzych gatunku ſą Tatry, ktore od Wołoſzczyzny, Siedmigrodu Węgier y Sląſka dzielą Polſkę. Na Ruſi ciągnąc, Beſzkiedu y Krępaka gor, znakomitſze imię biorą. Niegdzie rozległością ſwoią doſiągaią, lub Kraiu bliſkością przytykaią ſię do gor Wawel, Koniuſza, Tyniec, Baba, Dziewka, Jawornik, Skrzeczno, Sadnik, Sucha, Soła, Zarnowica, Oſſobita, Goleſch, Liwocz, Mukow, Chęciny, Rabſztyn, Pelczyſka, Paſierbiec: z ktorych iedne drogich kamieni, kruſzczow, złota y ſrebra ſą pełne. Drugie wod lekarſkich, y przedziwne ſkutki ſprawuiących zawieraią zrzodła, y na ſamych gor wierzchołkach dość obſzerne ieziora. Jnne obfituią w zioła zdrowiu ludzkiemu, iakie rodzi Baba, nader pomocne. Niektore rzek rozlicznych y wielkich, zrzodłami ſą, wſzyſtkie zaś prawie marmur y cioſowe kamienie z ſiebie ſzafuią: á gor tych znakomitſzą część, Sarmackiemi zowie ſtarożytność. W Sandomirſkim

Woie-

Woiewodztwie Swiętokrzyſka, tak teraz nazwana gora, dla złożoney tam Krzyża Chryſtuſowego cząſtki w Kościele WW. XX. Benedyktynow, pamiętnieyſza, z ktorey na mil piętnaście pod chwilę pogodną widać Krainy rozłożone, y ktora wyſokością ſwoią pierwſze powietrza przechodzi położenie. Jaſnogorſka także, czyli Częſtochowſka, cudámi przy obrazie Matki Bożey przez Łukaſza S. malowanym ſławna w Woiewodztwie Sieradzkim. Kobryn, Chełm, Krzemieniec, Halicz, Łyſa Gora, Potylic, gory ukazuie Ruś: Chełm, Rzerzuchowe, Turzą, Zyrkow, Giec y innych wiele Wielkopolſka, á z tych niektore oſadzone zamkami, wſzyſtkie iuż okazałością zwierzchnią, iuż ſkarbami wewnętrznemi pomnażaiące ozdoby Kraiu. Czytay Długoſza Lib. 1. f. 31 ad 35 y ieżeli cię ciekawość wiedzie do ſzperania w taiemnicach gor tychże, przeyrzyi Rzączyńſkiego Hiſtoriæ naturalis curioſæ tractarum 3. ſect. 1. & 2.

(*a*) *Cromerus Lib. pr. de ſitu Polon:*

ROZDZIAŁ

ROZDZIAŁ IX.

O rzekach znamienitszych Polski.

Rzek znamienitszych Polski, siedm rachuie 1. Długosz. W tych porządku przodek trzyma Wisła, Łacinnikom dawniey, Vandalus nazwana, czyli, iak niektorzy rozumieią, od Wandy Monarchini Polskiey Corki Krakusa, ktora obrządkiem bałwochwalskim, panieństwa swoiego, swoim głupie mniemanym Bogom, w niey się topiąc, uczyniła ofiarę. Czyli od dawnego Przodkow naszych Wandalow narodu, ktorzy po nad Wisłą swoię osiadłość mieli. Rzeka ta w Slązku początek bierze, y płynie przez Woiewodztwa: Krakowskie, Sendomirskie, Lubelskie, Mazowieckie, Brzeskie Kuiawskie, Płockie, Inowrocławskie, Chełmińskie, Malborskie, Pomorskie, y na ośmdziesiąt przeszło rzek innych, iuż większych (z ktorych San, Wieprz, Bug do żegługt statkom są otwarte) iuż mnieyszych zebrawszy w siebie, wpada w morze Baltyckie pod Gdańskiem, y czy-

y czyni ląd, do ktorego zawiiaiące okręty zprowadzonemi towarami z całego świata opatruią Polskę, y z niey wywożonemi wzaiem opatrywana Europa: O czym też u Sarnickiego, Rymotworca Łacinski.

Sed quondam Gedanum Gotthorũ nomine dictũ
Hincq; sinus Gotanus nomina clarus habet.

Rzeką ta niegdyś od Torunia chodziły okręty Kupieckie: Poławiaią się w niey, Jesiotry, Sumy, Karpie, Łososie. 2. Wartę, w rzek porządku od Długosza wytchnionych policzam drugą. Zrzodło Warty w Xięstwie Siewierskim w Woiewodztwie Krakowskim; potok ma warta przez Sierádzkie, Kaliskie, Poznańskie Woiewodztwa, y statki pomnieysze nosi: Uchwały Seymow rożnych, rzekę tę, ku żegludze większych statkow, z umiarkowániem ceł, w Sąsiedzkich przez ktore płynie Kraiach, zgotowaną mieć każą: z przepisem zniesienia iazow obostrzonym, y rozszerzonym uchwałą Seymu 15. 63. f. 45. wyrażonym. Rzeka ta wpada w Odrę w Margrabstwie Brandeburskim, pod Kistry-

nem

nem. Poławiáią ſię w niey: Certy, Barwany, Sandacze, Węgorze, Szczupaki. III. Z wytkniętych przez Długoſza rzek większych, Dnieſtr kładę: Wypada ten z gor Bieſzczádu, y Podole od Wołoſzczyzny dzieląc, wpadá w czarne morze. IV. Do tychże rzek większych Długoſz zalicza Bug: Zrzodło ma nie daleko Oleſka na Ruſi, zpadek przez Woiewodztwa Bełzkie, Ruſkie, tą ſtroną, ktora ſię ziemi Chełmſkiey zawiera granicą, Brzeſkie, Litewſkie, Mazowieckie, łączy ſię z Narwą, y w Wiſłę razem wpada pod Nowym dworem, ſłuży do żeglugi Kraiom ktore oblewa. V. Tuż zalicza Niemen, rzeka tá początek bierze za Mohylowem nie daleko Zycia w Woiewodztwie Nowogrodzkim, wpada w Haff ktory ſię pod Memlem z morzem Baltyckim łączy: ſłuży do żeglugi, ale korytem tak kretym płynie, że płynący ſtatkami, po iednodzienney żegludze z przeſzłonocnego ogniſka brać ogień mogą. VI. Dniepr w tychże ſię rzek większych ſzeregu kładzie, poczyna ſię w Moſkwie niedaleko wſi Dneperſko nazwaney, y po wię-

większey części dzieląc Ruś Polſką od Moſkiewſkiey wpada w morze czarne: Jeſt rybny, oſobliwie Wyzy y Bieluchy w nim ſię poławiaią. VII. Drugą w porządku rzek większych Polſkich Odrę kładzie Długoſz, ktora lubo wiele naſzych rzek w ſiebie zbiera, z Sląſkiem odpadła od Polſki. Wſzakże procz wyliczonych tych rzek ieſzcze w porządku znamienitſzych liczyć ſię mogą naſtępuiące. 1. Boh: zrzodło ten ma w iezłorze na granicach Podola, wpadá w Dniepr niedaleko czarnego morza, 2. Dzwina: zrzodło ma w iezio- rze Solicz, albo iak Meyerbek twierdzi, Dwina: płynie przez Litwę y Jnflanty, (a.) ktorym do żeglugi ſłuży, wpada w morze Baltyckie pod Rygą. 3. Dunaiec z gor Sarmacki wypada, á pod Opatowcem w Wiśle ma ſwoie uyście. 4. Motława: zrzodło ma pod Grabinem, uyście przy Gdańſku, ktorego ſpikrze oblewa y towarow ſpuſzczeniu do morza, lub zprowadzeniu z niegoż, ſłuży. 5. Prut, ktory z gor Sarmackich wypada, á uyście w Dunaiu znayduie. 6. San: ten z gor Beſzkiedzkich

ſzkiedzkich wypływa, wpada w wiſłę niedaleko Sendomirza. 7. Wieprz, początki ten ſwoie ma z ieziora, wieprzowe, nazwanego w Bełzkim, wpada w wiſłę nie daleko Słę ycy w Sendomirſkim: Statki nim iako y Sanem chodzą. Jeſt w Polſce innych rzek niemała liczba, y dość znacznyeh, z ktorych iedne do zarybienia ſtawow, drugie ſłużą, Hamerniom, Papierniom Foluſzom, Tartakom, młynom, ſpuſzczaniom drzewa y tratew, lub pomnieyſzych łodzi: z liczby tych ſą Brda, w minogi y łoſoſie połowna: Drwęca, Noteć, Narew, Proſna, Prypec, Pilca, y inne. Uchwały Seymowe (*c*) rzeki wolne y otworzone do żeglugi naſtępuiące mieć chcą: Wiſłę, Niepr, Stryi, Styr, Narew, Dunaiec, Bug, Wieprz, Tyśmienice, San, Brdę, Nidę, Proſnę, Noteć (*d*) Wiſłokę (*e*) Niewiazę (*f*) Pilcę (*g*) Wilią, (*h*) Ropę, (*i*) Redę. Z rzek polſkich ciekawością znamienitſze, ſą: Oſſa Boleſława Chrobrego Gades, czyli ſłupy granicznemi znaczna: Dłubnia potym y Szreniawa, Koryto, ktorym płyną wod obfitością zawſze rownie napeł-

napełniaiące; y áni upáłem nie zmnieyſzone nigdy, áni tęgością zimy zatrzymane w biegu: Dłubni zrzodło pod Jangrodem uyście, pod Mogiłą w Krakowſkim, Szreniáwy zaś zrzodło we wſi Wierzchowiſka, uyście bliſko miáſteczká Koſzyczyczki nazwanego. Nárew ieſzcze tym ſłáwny że gádziny wſzyſtkie, gdy iego wod zarwą, zabiia. Początek on bierze pod Sloninem w Litwie, á koniec pod nowym dworem w Mazoſzech w Wiśle, z ktorą wod ſwoich potoki czarnoczyſte w ſpołeczności koryta piaſzczyſtey Wiſły, mil kilka pędzi: Z zrzodła także pod Moſkorzowem wſią wypadaiący Nida, otwartym Kray nieiaki Korytem przechodząc, w podziemny wpádá potok, y znowu bliſko Dzierzkowa wſi wypadáiąc otworzyście, uyście ſwoie pod Korczynem bliſko wſi, Grodniki, znayduie w Wiśle. Czytay Długoſza Lib. I. à fol: 10. Rzączyńſkiego Hiſtoriæ naturalis curioſæ tract: 15. ſect. I.

(*a*) *Na Seymach mianych 1557. f. 11. 1565. 1589 f. 523. 1598. f. 693. 1611 f. 32. 1616. f. 9.*

(*b*)

(b) *Seymu mianego 1598. f. 699.* (c) *1598 f. 693.* (d) *1589. f 542. 1631 f. 41.* (e) *1581 f. 381.* (f) *1589. f. 524.* (g) *1607. f. 866. 1631 f. 21.* (h) *1613. f. 9.* (i) *1667. f. 21.*

ROZDZIAŁ X.

O iezioroach przednieyszych Polski.

POlská w ieziora nie skąpá, z liczby tych, obszernieysze álbo też ciekáwością znamienitsze są te. 1. Swięte pod Gnieznem, Iowisza, Marsá, (a) ktorego Przodkowie nasi bałwochwalcy nazywáli Ledą, Plutona, ktoremu Nya, Cerery, ktorey, Marzany; Wenery, ktorey Dzidzilia, Dyany, ktorey Dziewany, dawali ciż nazwisko, posągow zatopieniem sławne. Slesinskie, Powidzkie, Pobiedziskie, Lubstowskie, Kurnickie, Zninskie, Sierakowskie, Lubstoskie y innych wiele Wielko Polská liczy, y w nich dostatek wszelakiego rodzáiu ryb znayduie. Lubikowskie iezioro ma mieć tę osobliwość, że przed Swiętem Bożego Narodzenia, choćby nayteższe pánowáły mrozy, gruntownie nigdy nie stawa, mroz go zaś, choć wolnieyszy, po święcie tegoż Narodzenia Bożego w lody ustala. 2. W Kuiawach Gopło iezioro na mil pięć długie, na puł mili szerokie, pamiętne iest podług pospolitego Naszych Dzieiopisow świadectwa, okrutnego Popiela zgubą: wypada z niego Notez rzeka, 3. W Chełminskiey ziemi Ruskiego Woiewodztwa, iezioro Switach mil dwie długie, milę iednę szerokie, leszcze tak tłuste rodzi, że tłuszczem ich naczynia napełniáią: w Kwietniu y Maiu czerni człowiecze ciało woda tego ieziora, tak dalece, że inną wodą ztrudna y nie zaraz oczyszczone być może. 4. W Bełzkim Woiewodztwie iezioro Krynice nazwane lub Brzymice puł mili długie, we dwa, á czasem we trzy lata, w przyległą skalistą gorę z wodami ustępuie, y w ten czas tylko do połowu ryb mieysce czyni. Innych czasow przez głębokość zbytnią, siecią y niewodem niezbrodzone. 5. Mazosze, Prussy obfituią w ieziora liczne, á z nich niektore na mil sześć rozległe: Z liczby tych, Charzykowe iezioro zawiera trzy-

trzydzieści rodzaiow ryb. 6. Pod Kamienną mil kilka od Krakowa znayduie się ieźioro głębokości dziwney, w ktore, wrzucone drzewo, żartkością biegu wielką pożera woda, á po czasie nieco przedłużonym tąż zartkością potoku, wyrzuca. 7. Miiam wiele: Są w Polsce tákowe ieziora z ktorych przez táiemne wod poniki, o mil kilka, do innych iezior przechodzą ryby. Czytay Długosza lib. 1. à fol. 23 in Corpore. Rzączyńskiego Histor: Natur: Curiosæ trar. 5. sect. 2.

Procz iezior, z ktorych woda nie ustępuie, ma Polska dla zasadzania, wzrostu, y pewnego połowu ryb, stawy, gdzie się z deszczowych potokow, lub pomnieyszych rzek zgromadzona woda Sluzami zatrzymuie, á zaś upustami odbiega, y czyni łatwe, w krotkim, lat trzech lub cztérech czasie, ryb pomnożenie, y ich mnostwa zagarnienie: Z tych przednieysze są: W Wielkiey Polsce Krotoszyńskie, Przygodzkie karpiami sławne. Na Rusi, Komárnickie, Tarnopolskie, Grodeckie, Klewańskie, Zasławskie, Lachowickie. Zgoła,

łá, rzadka wieś widziana być może, w ktoreyby choć przymnieyszy staw nie był widziany, ku Dziedzica wygodzie y pożytkom nieporownanym przedaży,

ROZDZIAŁ XI.

O zrzodłach pamiętnieyszych Polski.

DO obfitości Polski należą y zrzodła, rzekom y strumieniom ożywiaiącym y ochładzaiącym ziemię, y dziwnych skutkow pełnym wodom dawaiące początek: Z tych przedziwnieysze są. 1. W Krakowskim Woiewodztwie znayduie się gora, Przedziwną, nazwana, wonnemi kwiatami y ziołámi zdrowemi, iodłami żywicznemi osadzona, we środku ma zrzodło z ktorego gruntu ziemia wzięta na rożnych chorob uleczenie służy. Zdroiu tego wod zapach, balsamicznemu podobny, piiącym ie do zdrowia pomocny, ztąd też obywatele Kraiowi długoletnemi są. Zdroy ten pochodnią zapalony pali się niby wodki wyskok, tak iednak, że woda z zdroiu tego w ten czas czerpana,

 zimną

zimną ieſt. Płomień iego ugaſzony być inaczey nie może, tylko miotłą kilkakrotnie uderzony I było to, że gdy zapalonego raz, ugaſić zaniedbano, przez podziemne zarząc ſię poniki, ſprawił trzyletni pożar, ktorym przyległy las wytępiony: Zdroy ten wzbiera lub zmnieyſza ſię podług Xiężyca zmnieyſzan, lub wzroſtu. Podobnie palące ſię, y na innych mieyſcach ukázuią ſię zrzodłá. 2. Znayduie ſię także wiele takowych zdroiow, w ktorych zamoczone drzewa kamienieią, żelaza odmieniaią ſię w miedź: 3. Nie zbywa Polſzcze y ná zrzodłách do lekarſkich kąpieli wody ſłużące ſzafuiących: iákie ſą: Drużbáckie na Spiżu: Swoſzowſkie pod Krakowem; Turoſzowſkie, Dębinſkie, Jwonieckie w Kroſieńſkim. Na Ruſi pod Miaſteczkiem Tyrawa; Szkło, Strachocin, wſiami. W Litwie pod zamkiem Birże, y indziey. Czytay Rzączynſkiego: Hiſt: Nat: Cur: tract: 4. ſecr. 1, 2, 3, 8, ieżeli ciekawość twoię, obſzerniey y obficiey w tey mierze ochłodzić pragnieſz.

ROZDZIAŁ XII.

O Morzach Polſki.

DWoygá niekiedyś morza Euxynu y Baltydy panowanie trzymała Polſka. Odmiana Pańſtw umkneła niecoEuxyn od naſzey granicy, łubo nie od rzek, ktore wpádáią w to morze, y ſłużą do ſprowadzenia towaru rożnego. Morza Baltyckiego brzegi niektore podlegaią rządowi Polſkiemu y náywyżſzey władzy, ale Narod Polſki pokoiu na lądzie miłośnik, y nigdy, chyba przyciśniony potrzebą obrony ziemi ſwoiey, niezaczynaiący Woien, nigdzie nowey Stolicy nie chcąc zakładać na morzu, żádnych uzbroionych okrętow nie trzymá na nim, doſyć maiąc, że ſprowadzonym do ſwoich brzegow, lub z nichże wyprowadzonym towarem, ſwoy Kray y zdobi y bogaci, Morze to od Helleſpontu Duńſkiego y Lubeki Miaſta aż w śrzod Szwecyi y Fillandyi rozciąga ſię na mil ſto pięćdzieſiąt. Morze toż Pomorze, Zmudź, y Kurlandyą naſzę oblewa. Z morza tegoż krom innych zyſkow ma Polſká opátrzenie w ryby, z ktorych rodzaiu niezliczo-

nego tę się na brzegach nászych poławiaią pod Gdańskiem, Helą, Puckiem, Zarwcem y indziey: Bretlingi, Bociany, Flądry, Pomuchle, Stokfisz, Certy, Sledzie, Forele, Purpury, Płaszczki, Psy, albo iak inni zowią cielęta morskie, Swinie morskie albo Delfiny. Rzączyński tract. 6. Sect. 1.

ROZDZIAŁ XIII.

O Lasách Polski.

POlská má lásy nie do swoich tylko wystarczaiące budowáń, opału y innych potrzeb, ale też y odlegleyszym Kraiom, do budowaniá osobliwie okrętow, szafuie drzewo. Wielko Polska ma lasy Slesińskie, Murzynowskie, Trzemeszyńskie, Kurnickie, Mosińskie, Opálenickie, Krotoszyńskie. Mało Polská Niepołomice, pod Jszą, Odrowążem, Gorą świętokrzyską. Ruś y Litwa obszerniey zagęszczone niegdzie lasámi, z ktorych iednak rozległości nowe ludu przychodniego osády codzień zmnieyszaią. Drzewá znáyduiące

iące się w lásách Polskich są zwyczaynieysze: Brzozy, Dęby, Jodły, Grabiny, Klony, Olsze, Kruszyny, Sosny, Berberyssy, około Perechinská, Słotwiná, Tyśmieniczán, na Ruśi, Kędrowe, albo iak niektorzy zowią Cedrowe drzewa. Trześnie, Buki, Jesiony, Głogi, Leszczyny, Błuszcze, Iałowce, Modrzewa, Swierki. Rzączyński Hist. Nat. cur. tráct. 7. sect. 1. & 2.

ROZDZIAŁ XIV.

O Zwierzach y Ptastwie Polskim.

CO się obfitości y gátunku zwierzá y ptástwá domowego y dzikiego tycze: znáyduią się w Polsce: Zubry, Bobry, Łosie, Dziki, Ielenie, Daniele, Sarny, Rosomáki, Zaiące, Lisy, Wilki, Niedzwiedzie, Wydry, Rysie, Kuny, Kozy dzikie, Wiewiorki, Tury, Susły, z domowego zwierza: Woły, Krowy, Kozły, Kozy, Konie, Owce, Wieprze, Swinie, Psy, Koty. Z ptastwá dzikiego widzieć się daią; Jastrzębie, Czyże, Skowronki, Dzierlatki, Lelki, Kaczki dzikie y Gęsi, Gołębie dzikie, Ja

 rząbki,

wząbki, Bąki, Szczygły, Bociány, Kruki, Przepiorki, Kukołki, Łabędzie, Jerzyki, Sokoły, Gile, Dzięby, Wilgi, Kokoszki wodne, Siewki, Zurawie, Srokosy, Dzwońce, Krzywonosy, Słowiki, Nurki, Kánie, Pliszki, Snieguły, Klęski, Bąki, Grzywácze, Pokrzywki, Trznádle, Kuropatwy, Wroble, Sroki, Soyki, Dzięcioły, Ceránki, Kroliki, Remissy, Bekásy, Czeczotki, Cietrzewie, Jemieluchy, Puszczyki, Sowy, Dudki, Sępy, Derkácze, Słomki, Orły, y inne. Z domowego zaś Káczki, Gęsi, Gołębie, Kury Polskie y Jndyiskie, Synogarlice, Báżánty. Dla obszernieyszey wiadomości zabraniá, o tych ptástwá y zwierzá rodzaiách czytáy Rzączyńskiego Histor: Natur: Curio. tract: 8, 9, 10.

ROZDZIAŁ XV.

O Podziale Polski.

POlski ták rozległey, ták we wszystko obfitey, pódział troiáki Pisárze kładą: Kraiopisarski pierwszy: ná części dziewięć: 1. Na Wielko Polskę, ktora siedm Woiewodztw

wodztw

wodztw zawierá w sobie: Poznáńskie z ziemią Wschowską, Kaliskie, Sierádzkie z Ziemią Wieluńską, Łęczyckie, Brzeskie Kuiáwskie, Inowrocłáwskie z Ziemią Dobrzyńską, y Rawskie. 2. Ná Mało Polskę to iest Woiewodztwa: Krákowskie z Xięstwy, Oświecinskim, Zatorskim, Siewierskim, y z Stárostwem Spiskim: Sendomirskie y Lubelskie z Ziemią Łukowską. 3. Ná Litwę ktorá się z trzech Woiewodztw zkłádá: Wileńskiego, Trockiego, y Brześciáńskiego. 4. Na Mázosze z trzemá Woiewodztwy ktore zawiera: Mázowieckim, Płockim, y Podláskim, 5. Na Prusy Krolewskie zawieraiące Woiewodztwá trzy: Chełmińskie, Málborskie, Pomorskie, y Biskupstwo Wármii. 6. Ná Zmudź, ktorá nie Woiewodę, ałe Stárostę náywyższym ma Senátorem. 7. Ná Ruś biáłą przyległą Moskwie, ktora Woiewodztwá te liczy: Smoleńskie, Połockie, Nowogrodzkie, Witebskie, Mścisłáwskie, Minskie. Z tych niektore po wielkiey swey części pod iarzmem Moskiewskim zostáią: o czym niżey. 8. Na Ruś czerwoną, dokąd náleżą:

Woie-

Woiewodztwa: Kiiowſkie, Ruſkie, Bełzkie, Wołyńſkie, Podolſkie, Bracłáwſkie, Czerniechowſkie, Ziemię Chełmſką y Hálicką, do Woiewodztwá Ruſkiego przyłączoną: Z tych Woiewodztw liczby, Kiiowſkie, Bracławſkie, Czerniechowſkie Woiewodztwa, Ukráiną zowią. 9. Ná Jnflánty nie cáłe prawdá, ále część ich iedynie południową,

Drugi podziáł Polſki kłádą Piſárze względem Urzędnikow, z ktorych iedni ſą Koronni, y máią być w Koronie oſiádli y ſwoie maiętność támże máiący. Jnni Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, támże máiętni. W tym podziále náleżą do Korony: Wielko Polſká, Máło Polſká, Pruſſy, Mázoſze, Ruś czerwona, Reſztá do W. Xięſtwá Litewſkiego, krom Jnflant, ktore (*a*) obydwom Národom ſą ſpolne.

(*a*) *Konſtytucye Seymow 1569. 1589.*

Trzeci podziáł Polſki ieſt na trzy Prowincye. Náyprzod względem Seymow, ná ktorych Márſzáłek obierány bywá, ráz z Wielko-Polſki, drugi ráz z Máło-Polſki, trzeci raz z Litwy: ktorych też trzech

trzech Prowincyi często zachodzi wzmianká w publicznych ſpráwách. Czyli to Seymowe ſpráwowáne być máią Sądy, czyli Náyiáśnieyſzy Pán Imieniem izby poſelſkiey witany, czyli do układániá uſtáw wyſádzáni Poſłowie, do weyrzeniá w Exorbitáncye iák poſpolicie mowią, to ieſt bezpráwiá, czyli do rozmowy ſzczegulnieyſzey z zágránicznemi Poſłami, y tym podobnych ſpráw, záwſze z káżdey Prowincyi pod rowną liczbą wyznáczáni bywáią Poſłowie. Toż ſię záchowuie w wyſádzaniu Senatorow do ſpráw imże przyzwoitych. Má powtore mieyſce tenże podział w Trybunále Koronnym, gdzie *alternata* czyli do ſprawowania urzędu Marſzałkowſkiego w przebieraniu Oſob zwykła przemiana, zachodzi. Wybierani bowiem iednego roku z Wielko-Polſki, drugiego z Mało-Polſki, Marſzałkowie bywáią. Gdy Litwa záwſze ſwoy oſobny Trybunáł má. Potrzecie na rożnych, iak źwyczay mowienia nieſie Komiſſyach z Seymu wyznaczanych tegoż przeſtrzegaią porządku. I w tym ci popodzia-

dziale Wielko-Polſka zawiera Woiewodztwa: Poznańſkie z Ziemią Wſchowſką, Kaliſkie, Sieradzkie z Ziemią Wieluńſką, Łęczyckie, Brzeſkie Kuiawſkie, Inowrocławſkie, z Ziemią Dobrzyńſką, Płockie, Mazowieckie (ktore prożno Zygmunt Auguſt do Litwy chciał przyłączyć przeciw Wielko-Polanow przy práwie obſtawaiących zdaniu, ktore to prawo (*a*) pod Zygmuntem pierwſzym do Wielko-Polſki przyłączało Mázoſze,) Rawſkie y podług uſtawy Seymu Lubelſkiego (*b*) pod Zygmuntem Auguſtem mianego, trzy Pruſkie Woiewodztwa, Chełmińſkie, Malborſkie y Pomorſkie. 2. Mało Polſka zawiera Woiewodztwa: Krakowſkie z Xięſtwy Oświecińſkim, y Zatorſkim. Sandomirſkie, Lubelſkie, Podlaſkie, Ruſkie, (*c*) Bełzkie (*d*) Wołyńſkie, Podolſkie, (*e*) Bracláwſkie, Kiiowſkie, y Czerniechowſkie. Po zawoiowaniu Czerniechowa przez Moſkwę, nazwiſko tylo w Polſzcze zachowuiące, nie Ziemi oſiádłość. 3. Litwa w tym podziale te zawiera Woiewodztwa y Kraie: Wileńſkie, Trockie, Mińſkie, Nowogrodzkie, Brześciańſkie albo Brzeſkie Litewſkie, Mściſławſkie, Smoleńſkie, Witebſkie, Połockie, y Xięſtwo czyli Staroſtwo Zmudzkie, ktorego Stároſtá ma w Senácie po Trockim mieyſce. 4. Jnflanty trzem tak rozumianym Narodom ſpolne. I pod tym podziałem uważaiąc Polſkę, o każdym w ſzczegulności Woiewodztwie y Ziemi mowić będziemy w naſtępuiącey części, tyląż rozdziałami.

(*a*) *Statutum ſub Anno 1529. in volu: leg:* (*b*) *Volum: Leg. t: 2. ſub anno 1569.* (*c*) *Statutum Vladislai Jagello:* (*d*) *Volum: Leg. t. 2. ſub anno 1569.* (*e*) *Volum: Leg: t. 2. ſub Anno 1569.*

KSIĘ-

KSIEGI PIERWSZEY CZESC WTORA

Część ta na trzy Rozdziały podzielona będzie podług liczby troyga Prowincyi.

ROZDZIAŁ I.

O Prowincyi Wielko-Polskiey.

PRowincya Wielko-Polská z ktorych się Woiewodztw y Ziem zkłada dopiero rzeczono, O każdym z tych mowc się będzie, y pod każdym rozwiążą się następuiące pytania. 1. Ktore y iak nazwane z ftarodawnych Sarmatow Narody osiadłość niegdyś w tym Kraiu miały? 2. Woiewodztwo to o ktorym będzie mowa z ktorych się Ziem y Powiatow zkłada

zkłada? 3. Z kim toż graniczy? 4. Ktore má stołeczne Miásto? á to w ktorym długości y szerokości stopniu położone? czym známienitsze? 5. Ktore krom stołecznego znacznieysze miasteczká albo pámiętnieysze liczy, dziełá pámięci godnego zakazaniem? 6. Herb Woiewodztwá iaki? y czyli tymże się sámym, lub ktorym innym Ziemie lub Powiaty tegoż Woiewodztwa szczycą? 7. Wielu? y ktorych? liczy Senatorow? 8. Urzędnikow Ziemskich, ktorych má? y ktory ciż zachowuią przodkowaniá porządek? 9. Procz Woiewodzkich ziemskich Urzędnikow, ktore Ziemie lub Powiaty iegoż, y ktorych Ziemskich Urzędnikow pozwolonych sobie? y iak dáwno maią? 10 Urzędow Sądowych Ziemskich wiele w tym Woiewodztwie y iego Ziemiach? iako też wielekroć Sądy Ziemskie przez nich sprawowáne bywáią? y na ktorych mieyscach? y kiedy? 11. Starostw grodowych wiele Woiewodztwo to liczy? á zatym wiele má Grodow, y Przygrodkow? 12. Starostwa nie grodowe y Dzierżawy Krolewskie ktore zawiera? 13. Seymiki Woie-

Woiewodztwa tego iako też y Ziem iemu przyległych, Przedseymowe, Relationum czyli Opowiednicze, Wybiernicze Sędziow na Trybunał, czyli Deputackie, Gospodarskie, gdzie bywaią zkładane, y ile na nich iuż Posłow na Seym, iuz Sędziow na trybunał, iuż Komissarzy do Radomia wybieranych? 14. Ziazdom do wybierania niektorych ziemskich Urzędnikow ktore wyznaczone mieysca? iako też y Popisom starożytnie zwykłym Rycerstwa Polskiego? 15. Płáca iak znaczna z tego Woiewodztwa iako też y iego Ziem dotąd na woysko idzie? y temuż woysku na ktorych mieyscach wyznaczona zimowa leża? 16. Akádemie lub Szkoły tego Woiewodztwa? 17. Do iakiey Woiewodztwo to Diecezyi czyli rządu w Kościele Polskim sprawowanego dzielnicy, toż náleży? á rázem iáká dáley Kátedry starożytność? Prałatow y Kanonikow ktora liczba? y przodkowánia porządek iaki? Kápituły ich czyli Duchowne obrády kiedy zkłádáne? Wielu ktorá ná Trybunáł Duchownych Sędziow wysadza? ktorym się herbem Katedra taż szczyci?

18.

18. Zalety, przywileie y ktore osobliwości rządu ma toż Woiewodztwo? lub prawa wyłączenia?

§ I.

WOIEWODZTWO POZNANSKIE

I. WArynow, Sarmacki starodawny Narod osiadłość tu swoią niekiedyś miał: Czego dowodem powinowactwo imion rzeki Warty oblewaiącey te Kraie, y Warynow tychże: tak iáko názwisko Narodu Guthonow, Sarmackiego rownie rodu, zgadza się z nazwiskiem rzeki niegdyś Guttalus przez Łacinniki názwaney, teraz Odra. Ale Korneli Tacyt rzeczy tey gruntownieysze świádectwo niesie: Twierdzi ten (*a*) że Narody, w iego łacińskim iedynowłádnym w ten czas ięzyku, nazwane; Reudigni, Varini, Eudoses, rzekámi się y lasámi otáczáły, y z tych niektore, podług świádectwá Niemieckich Czasopisarzy, Pomorze dzierżyły, á miánowicie im przylegli Warynowie. Poniewaź zaś według Kornelego Tacytá Warynow Narodu Kray rzeká

D obie

oblewem y łasami się zasłániał, á Wártá też z Prosną rzeką, y Wártá táż z Obrą rzeką, część wielką y niby Wyspy, Woiewodztw Poznańskiego y Kaliskiego zkłádáią, zawierać się nie bez słusznego dowodu powinno, że Woiewodztwa tego ziem z Przodkow nászych dzierżawcy pierwsi, Warynami się zwali (b)
II. Woiewodztwo to zkłada się z Poznańskiego Kościańskiego y Wałeckiego Powiatow: Jegoż częścią szlachetną iest Ziemia Wschowska. III. Woiewodztwo to graniczy od południa z Sląskiem, od Zachodu z Brandeburgią, á zaś z Pomeranią; y Woiewodztwem Kaliskim od pułnocy y wschodu. IV. Woiewodztwa tego stołeczne Miasto Poznań, murem dwoiakim y wieżami opasane. Miasta tego zabudowanych kamienic kształt w szachownice ułożony, Stragoną niekiedyś zwane. Nazwane ztąd Poznaniem, że Polacy pod Krolem Mieczysławem, z przednieyszemi, Czarnkowskich, Łodziow, Ostrorogow, Zbąskich, Számotulskich Familyami na tym mieyscu przyszli (b) do poznania prawdy, y wiarę S. przyięli. Obchodziło to Miasto

sto w roku 1753 swoiego na tym mieyscu zabudowaniá dokończony wiek piąty, gdyż przedtym insze miało położenie, leży zaś Poznań w stopniu 53. minucie siodmey szerokości, w stopniu długości 40. minucie szostey. Zdobią Miasto to y iego przedmieścia Kościoły liczne y przy nich wieże: Miasto, Kościoł S. Maryi Magdáleny przy ktorym Kollegiata, Kościoł Collegium y Szkoły Societatis JESU. WW. XX. Dominikanow y WW. XX. Franciszkanow Kościoły y Klasztory, Jako też Collegium nobilium pod rządem Societatis JESU dla poleru Szláchetney młodzi w rozmáitych ięzykach y naukách, otworzone w roku 1656. Przedmieściow zaś dość rozległych powiększaią ozdoby: Kościoł Katedralny pięcią wieżami otoczony, y przy nim wspaniáły Biskupi pałác; Nayś: Maryi in summo, S. Woyciecha, S. Mikołáia, WW. XX. Bernárdynow, Reformatow, Karmelitow trzewikowych y Bossych, Filippinow, Kościoły y Klasztory, y inne. W Kościele WW. XX. Kármelitow trzewikowych zachowuią Hostye, ktore przez żydy kłote, krew

z ſiebie cudownie wydały. V. Liczy Miaſt innych y Miaſteczek wiele: Schowa, Leſzno, Rawicz, Sarnowa, Szmigiel, Kościan, Miedzyrzec, Swarzędz, Wieleń, Lwowek, Grodziſko, Czarnkow, Wolſztyn, Babimoſt, Kargowa, Czempiń, budownieyſze y rożnych rzemieśnikow ſukiennikow mianowicie pełne. VI. Herb Woiewodztwa Poznańſkiego Orzeł biały w tym ułożeniu, ktory ſię ukazuie w koronnym herbie, tylko że bez korony w polu czerwonym. Tegoż używaią Powiaty inne, y rownie Ziemia Wſchowſká (c) VII. Woiewodztwo to (iako y iego Woiewodowie krzeſła) ma z Krakowſkim na Seymach y indziey pierwſzeńſtwa alternatę: O czym porządek Senatorow uczy (d) Przykłády też, Woiewody Poznańſkiego wyżey w podpiſie imię ſwoie kładącego, nim Krakowſki widzieć ſię daią tylekroć w práwie. Poſłowie także na Seymy z Woiewodztwa tego wyſadzani przody na wieću mieyſcách imiona ſwoie kłádą, nim Krakowſcy. (e) Ma zaś Woiewodztwo Poznańſkie Senátorow dziewiąciu: Biſkupa, Woiewodę, Kaſztelana, Poznańſkich, y ſześciu Powiátowych Kaſztelanow: Międzyrzeckiego (do ktorego też rząd y goſpodarſtwo Seymikow należy), Rogozinſkiego, Szremſkiego (poſpolicie Piſárze naſi, Szremſkiego Kaſztelana w porządku Powiatowych Poznańſkich Kaſztelanow kładą, lubo Staroſtwo Szremſkie ſtanowiſká zimowego woyſk uchwała roku 1717. do Kaliſkiego Woiewodztwa zalicza) Przemętckiego, Krzywinſkiego, y Santockiego. Liczy Biſkupow z teráźnieyſzym Teodorem na Klewaniu y Zukowie Xiążęciem Czartoryiſkim ſiedmdzieſiąt piąciu. Woiewodow z teraźnieyſzym Antonim Xiążęciem Jabłonowſkim ſześćdzieſiąt ieden. Kaſztelanow Poznańſkich z teraźnieyſzym Ignacym Twardowſkim czterdzieſtu dziewiąciu (f) VIII. Woiewodztwo to Urzędnikow tych y tym porządkiem rachuie: Podkomorzy, Generał Wielko-Polſki, Staroſta Wałecki, Chorąży, Sędzia ziemſki, Stolnik, Podczaſzy, Podſędek, Podſtoli, Czeſnik, Łowczy, Woyſki, Piſarz Ziemſki, Miecznik, Skarbnik. IX. Ziemiá Wſchowſká tych wſzyſtkich, po Podkomorzym Staroſtę

Wſchoſkiego kładąc, y tymże porządkiem ma pozwolonych Urzędnikow Ziemſkich. (g) 10. Urzędy Sądowe Ziemſkie w tym Woiewodztwie ſą dwa, czyli Poznańſkie, y Wſchowſkie Ziemſtwa: Zkłáda ſię Ziemſtwo z Oſob trzech: Sędziego, Podſędka y Piſarza, ktorzy oſobni ſą w Poznańſkim Woiewodztwie, oſobni w Wſchowſkiey Ziemi. Sądy Ziemſkie, czyli iak zdawna prawo mowi, Roki ziemſkie Poznańſkie ſądzą ſię dwa razy w rok, y tyleż razy Wſchowſkie: To ieſt Roki Poznańſkie ſądzą ſię pierwſzy raz od poniedziałku po niedzieli drugiey po Wielkieynocy, *Miſericordiæ*, całe dwie niedzieli w Poznániu, trzeci zaraz naſtępny tydzień w Kościanie. Też Ziemſkie Poznańſkie Roki ſądzą ſię drugi raz (h) od poniedziałku przed Seymikiem Deputackim przez dwie rownie Niedziele w Poznaniu, á potym przez tydzień zaráz naſtępny w Kościanie. Wſchowſkie zaś w tydzień po zakończonych Kościańſkich ſądzą ſię w Wſchowie przez tydzień, po oboim Rokow Poznańſkich w rok przypadaniu. XI. Woiewodztwo to Staroſtow Grodowych trzech y

tyleż

tyleż Grodow liczy: Poznanſki do Generała Wielko-Polſkiego należący (to ieſt do powſzechnego nad dwiema Grodami Poznańſkim y Kaliſkim Staroſty, gdzie tenże ma Surrogátora czyli Sędziego, Piſarza y Regenta y inne Urzędniki Grodzkie, y nad Przygrodkami pięcią: Kościańſkim, Gnieźnieńſkim, Konińſkim, Pyzdrſkim, y Kcyńſkim, gdzie tylo Piſarzy ma y Regentow) Wſchowſki maiący oſobnego Stároſtę, y od niegoż zawiſłe Urzędniki Grodzkie. Wałecki trzeci z rowną Poznańſkiemu y Wſchowſkiemu władzą: y Przygrodek Kościańſki. Staroſtą czyli Generałem Wielko Polſkim to ieſt Poznańſkim y Kaliſkim (ponieważ dwa te Woiewodztwa w ściśleyſzym rozumieniu Piſárze niektorzy, Wielko-Polſką zowią, y mowienia ſtarodawny zwyczay) ieſt Jerzy Wandalin Mniſzech Marſzałek Nadworny Koronny w rzędzie Wielko-Polſkich Generałow czterdzieſty ſiodmy. XII. Nie grodowych Staroſtw, y Dzierżaw Krolewſkich liczy toż wiele. Uchwałá Seymu 1717 (i) wyznaczaiąc ſtanowiſka zimowe Woyſkom JKMCi y Rzeczy poſpoli-

tey

tey Koronnym, te Starostwa y Dzierżawy do Woiewodztwa Poznańskiego zalicza: Nowodworskie, Kościańskie, Rogozinskie, Babimostckie, Kopanickie, Obornickie, Międzyrzyckie, Mosinskie. XIII. Woiewodztwo to z Kaliskim wraz seymikuie we Szrodzie, y tam na Seym Posłow dwunastu, sześciu z Poznańskiego, z Kaliskiego tyleż wybiera. Konfederacyą czyli związek miany roku 1733 tylko pięciu Posłow z Poznańskiego podpisáło. (k) Na Trybunał záś Koronny Deputatow czterech, á na skárbowy do Radomia Kommissarzy dwu, ktorzy niekiedy urząd ten przez dwa lata spráwuią, niekiedy podzielana na roki między inne ta praca bywa, żeby y pole do zasług Woiewodztwu łatwieysze iegoż Obywátele mieli, y ciż do prac w tym polu pobudkę większą. Komissarze ci, czyli Sędziowie skárbowi wybierani bywáią na gospodarskim Seymiku, ktory się odpráwiá támże ná zaiutrz po Deputackim, y bywa czásem do dni kilku przedłużony. Ná tymże gospodarskim Seymiku stanowiony bywa, iak pospolicie zowią, Plenipotent, czyli Wyręcznik

ręcznik Woiewodztw do pilnowánia spraw w Radomiu, lub Piotrkowie przypadłych. Pisárz rownie skárbowy, y niekiedy Komissarze na Komissyą skárbową Poznańską, ktorych liczbá dotąd była niewymierzoná práwem. W roku 1761 ná doszłym w Szrodzie Gospodarskim Seymiku staneła Uchwałá, żeby (wyiąwszy ten raz) nie więcey ich wysadzano nad dwu z káżdego Powiátu y Ziemi. Seymikow Przedseymowych y Relationum, to iest opowiedniczych tego co się na Seymie uchwáliło, mieyscem toż Miasteczko iest. XIV. Popis, czyli okázowánie, iák zowią práwá, ná pospolite ruszenie, czyni Woiewodztwo tam gdzie się roki ziemskie odprawuią w Powiatach: Powiat Wałecki pod Wałczem, o czym Uchwała Seymowa *1631*. in Vol: leg: t. 3. f. 693. z tym iednák warunkiem, żeby we cztery lata powszechny popis Powiaty wszystkie czyniły pod Szrodą, w Poniedziáłek po S. Mateuszu. Podkomorzego, Sędziego, Podsędka y Pisarzá Poznáńskich zchadzki wybiernicze odprawiáne bywáią w Poznaniu w Kościele S. Maryi Magdáleny. Tych samych

nych Urzędnikow Ziemia Wschowska w Wschowie wybiera: XV. Uchwałą Seymu 1717. wyznaczone są w tym Woiewodztwie woysku do zimowych leży wyżey wspomnione Starostwa y Krolewskie Dzierżawy: to iest dla Chorągwi pancernych czterech, lekkiey iedney. Regimentu konnego, iednego y iednegoż pieszego. Płaci toż Woiewodztwo płacy pułroczney Koronnemu Woysku złotych polskich 170454 groszy 16. To iest dla Chorągwi Ussarskich koni 135, złotych 15120. Dla Chorągwi Pancernych koni 250, złotych 23500. Dla Chorągwi Lekkich koni 50, złotych 3700. Dla Regimentu Dragonii porcyi 220, złotych 33000. Dla Regimentu pieszego porcyi 951, złotych 95134, groszy 16. XVI. Woiewodztwo to ma Szkoły dla poleru młodzi | w Poznaniu: gdzie Infimæ, Grammatices, | Syntaxeos, Poëseos, Rhetorices, Logicæ, Physicæ, Metaphysicæ: Moralis & experimentalis Philosophiæ, Matheseos, Theologiarum, Controversæ, Moralis, Canonisticæ, Sacræ Scripturæ, speculativæ: osobne są Szkoły y Nauczyciele: In Collegio

gio Nobilium uczą Francuskiego y Niemieckiego ięzykow, prywatnie zaś Greckiego y Hebrayskiego: W Wschowie są także Szkoły, iako też w Międzyrzycu y w Wałczu, gdzie Krasomostwa y niższych naunk uczą. Wszystkie pod rządem Societatis JESU. Na Przedmieściu także Poznańskim iest Szkoła do ktorey Akademia Krakowska, Gramatyki, Rymotworstwa, Krasomowstwa, Filozofii y Teologii obyczayney Professorow czyli Naugii obyczayney Professorow czyli Nauczycielow przysyła. XVII. Poznań zaszczyca się Katedrą założoną od Mieczysława pierwszego Monarchy Polskiego; lubo Kościoł pozniey wystawiony pod zaszczytem SS. Apostołow Piotra y Pawła. Ditmar Mersburgski dziesiątego y iedenastego wiekow Pisarz, twierdzi, że Mieczysław iedno tylo Poznańskie Biskupstwo postanowił, inne Syn iego Bolesław Chrabry. (*l*) Pospolitsze iest iednak Dzieiopisow zdanie, że Biskupstwo to z Gnieźnieńskim razem y innemi niektoremi początek wzięło. (*m*) Kapituła Poznańska, składa się: z Prałatow dziesięciu: Proboszcza, Dziekana, ArchiDyakona Poznańskiego

ſkiego, Kuſtoſza, Scholaſtyka, z Szremſkiego, z Pſzczewſkiego, z Warſzawſkiego Archidyakonow, y z Kanclerza. Z Kanonikow 24. przed ktoremi po Prałatach ma mieyſce w Chorze Kawaler Maltańſki Kommendor Poznańſki: W Herbie ta Kapituła używa S. Piotra z kluczami w prawey ręce. Dwa razy, krom mnieyſzych tygodniowych, Kapitułę zkłada: Pierwſzy raz na SS. Piotra y Pawła, drugi raz na S. Marcina. Wyſadza z pomiędzy ſiebie na Trybunał Koronny Deputata iednego. Dyecezya Poznańſka zamyka w ſobie Kollegiat ſiedm: Warſzawſką ktora zaſzczyconych ma Kanonikow orderami. Poznańſkie trzy: Nayś: Maryi in ſummo: S. Maryi Magdaleny od Kościołka wſzyſtkich SS. przenieſioną, y S. Mikołáia, Czarnkowſką, Szamotulſką y Szredzką. Chodzieſki, Pyzdrſki, Kurnicki, Głuſzyńſki, Kościoły, niekiedyś ſię doſtoieńſtwem Kollegiat zaſzczycały. Archidyakonatow cztery, Kościołow 590. (*n*) Przy Kościele Katedralnym ukazuią miecz, ktorym Piotr S. uciął Małchuſowi ucho. XVIII. Woiewodztwo to liczy mia-

nowania Krolewſkiego Opactwa dwa: Paradyzkie WW. XX. Cyſterſow, y Lubieńſkie WW. XX. Benedyktynow. Opactw Zakonnych Cyſterſkich trzy, Bledzewſkie, Oberſkie, Przemętſkie. XIX. Seymiki przedſeymowe w ſpoſob oſobliwſzy od zwyczaiu w innych Woiewodztwach chowanego odprawia: zachowuie bowiem uroczyſtości tym podobne wſzyſtkie, z ktoremi zagaiane y odprawiane bywaią Seymy walne.

(*a*) *Lib: de moribus Germaniæ:* (*b*) *Sarnicki de ſitu veteris Sarmatiæ* (*c*) *Nieſiecki w Koronie* (*d*) *Vol. leg. t. 2. w roku 1569. Kromer l. 2. f: 503.* (*e*) *Vol: Legum: 1: f. 117. 130.* [*f*] *Nieſiecki Korony Polſkiey t. 1.* (*g*) *Volum: leg. na Seymie 1670 fol. 25. tit: Urzędy y na Seymie 1678: f. 18.* (*h*) *Vol. leg. na Seymie 1589. Kożuchowſki in Vol. leg. tit. Roki, Gliſzczyńſki.* (*i*) *Vol. leg. tom: 6.* (*k*) *Vol: leg. t. 6. f. 605.* (*l.*) *Lengnich lib. 3. c. 5. § 40. f. 95:* (*m*) *Długoſz. l. 2. f. 95.* (*n*) *Nieſiecki.*

§. II

§ II.

WOIEWODZTWO KALISKIE

I. W Kraiu, ktory teraz Woiewodztwa Kaliſkiego nazwiſko noſi, oſiadłość ſwą dawną mieli Gothowie czyli Gutthonowie z tey ſwoiey ſtrony ktora ſię wraz z Poznańſkim przybliżá do rzeki Odry (od ich nazwiſka Guttalus Łacinnikom nazwaney) Narodu tego Sarmatow oſady rozciągały ſię na zachod y pułnoc aż ku Gdańſkowi: y Bidgoſzcz od nich nazwiſka ſwego początek bierze, niby Bieda Gothow: ku Wſchodowi zaś idąc, aż do Getow przez Sarmackie gory, ktorych Oſtrogothami, od rzeki Dnieſtru Jſter po łácinie nazwaney, Tyrangitami inni od teyże rzeki Tyras Owidyuſzowi mianowaney; tak iako Gotow po nad wiſłą mięſzkaiących, Wyſſogothami, to ieſt albo wyżſzemi Gothami, lub też mięſzkáiącemi nyd wiſłą, nazwanych mieć chcą z Dzieiopiſow niektorzy. (*a*) II. Zkładá ſię Woiewodztwo Kaliſkie, z Kaliſkiego, Gnieźnieńſkiego, Nakielſkiego, Pyzdrſkiego, Koninſkiego, y Kcyńſkie-

go, Powiatow. III. Graniczy z Poznańſkim, Brzeſkim Kuiawſkim, Jnowrocławſkim, Pruſſami Krolewſkiemi, Łęczyckim, Sieradzkim, Woiewodztwy, z Ziemią Wieluńſką y Sląſkiem. IV. Woiewodztwa tego ſtołeczne Miáſto Kaliſz na wyſpie położone, y rzeką, Proſna nazwaną, oblane: przyozdobione wieżą ratuſzną: Kollegiatą założoną przez Mieczyſława Wielko-Polſkiego Xiążęcia, Klaſztorem, Kościołem, Szkołami, y iak poſpolicie mowią, Konwiktem, Karnkowſkiego y Łubińſkiego Prymaſow ſzczodrobliwością upoſażone, pod rządem Zakonu Societatis JESU: Zaſzczycaią toż Miaſto Klaſztory y Kościoły WW. XX. Kanonikow regularnych, Franciſzkanow y Franciſzkanek w Mieście: WW. XX. Bernardynow y Bernardynek, Reformatow y Kanonikow de Saxea, za miaſtem. Leży zaś Kaliſz w ſtopniu ſzerokości 52: minucie 8. w długości ſtopniu 41. minucie 3. V. Liczy Miaſteczek wiele z tych pamiętnieyſze: Przygodzice, Odalanow, ſtawami w ryby doſtatniemi zachwalone: Kazimierz, Męczeńſtwem piąciu Braci Polakow, ktorych

Męczeństwa uroczystą pamiątkę obchodziemy 12. dnia Listopada. Ląd, Opactwem naypierwszym Cysterskim, zaszczycony, Zduny, Pyzdry, Konin, Kcynę, Koło Gniezno, Witkowo, Jastrow, y innych wiele. VI. W Herbie używa Zubrzey głowy, przez ktorey nozdrza przechodzi pierścień, Wieniawą go zowiemy, (*b*) tegoż używaią Powiaty. VII. Ma przodkowania mieysce Woiewoda po Kasztelanie Wileńskim. Woiewodztwo to Gnieźnieńskim niekiedyś zwane, iakoż na liście pierwiastkowego założenia Klasztoru Lędzkiego w roku 1145, kładą Jarosza Woiewodę, y Bogusława Kasztelana, Gnieźnieńskich: iako też y u Damalewicza (*c*) na liście Przemysława Xiążęcia w roku 1242, tylko Woiewodę y Kasztelana Gnieźnieńskich mianuią. Nawet że Gniezno miało Urzędniki swe Ziemskie ukazuie Niesiecki z podpisu listow Przemysława Xiążęcia Polskiego, (*d*) gdzie się maią znaydować podpisy: Mikołaia Łowczego, y na inszym mieyscu, Mikołaiá Podkomorzego, Gnieźnieńskich. Lubo potym około roku 1300 sam Kalisz przy

Woie-

Woiewodztwa dostoieństwie zatrzymány, Gnieznu zaś zachowana dostoyność Kasztelanii, w porządku Kasztelanow większych, piątey: Ma zaś Woiewodztwo Kaliskie Senatorow większych: Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego, Woiewodę y Kasztelana, Kaliskich, y Gnieźnieńskiego Kasztelana, Powiatowych Kasztelanow tyleż, Lędzkiego, Nakielskiego, Biechowskiego, y Kamińskiego. Liczy Arcy-Biskupow z teraźnieyszym Władysławem Łubińskim 73. Woiewodow Gnieźnieńskich niegdyś, Kaliskich teraz z teraźnieyszym Woyciechem Miaskowskim 59. Kasztelanow Kaliskich z teraznieyszym Józefem Mielżyńskim 77. Gnieźnieńskich z Rochem Zbiiewskim czterdziestu trzech. VIII. Urzędnikow tych rachuie: Podkomorzy, Generał Wielkopolski, Starosta Nakielski, inni następuią porządkiem tym samym, ktory zachowuie Poznańskie. Powiaty zaś iego żadnych osobnych Ziemskich Urzędnikow nie maią. IX. Urząd Ziemski Sądowy ieden Woiewodztwo to ma, z Osob trzech, Sędziego, Podsędka, y Pisarza złożony, y z innych pomnieyszych Urzę-

dnikow.

dnikow. Sąd zkłada pod dwa czaſu do ſą-
dzenia wyznaczonego prawem przypa-
dnienia, tym porządkiem iegoż, y w tych
Miaſtach: Pierwſze tych Sądow przypá-
dante czyli, iak mowią poſpolicie kaden-
cya, zaczyna ſię w Kaliſzu w poniedziá-
łek po S. Michale, y trwa przez niedziel
dwie, potym w Koninie przez tydzień, w
Pyzdrach daley przez tydzień, ieſzcze w
Gnieźnie przez tydzień zawſze po ſobie
naſtępny. Na koniec w Kcyni y w Na-
kle w iednym tygodniu. Drugie tych Są-
dow przypadnienie zaczyna ſię w Kaliſzu
po niedzieli: *Exaudi*, przed Swiątkami y ſą-
dzi ſię przez dwie niedzieli: Konińſkie w
poniedziałek po S. Troycy, po nich Pyzdr-
ſkie, tuż Gnieźnieńſkie, wſzyſtkie po tygo-
dniu. Na koniec Kcyńſkie y Nakielſkie roki
w iednym tygodniu to ieſt Kcyńſkie po za-
kończonych Gnieźnieńſkich od poniedział
ku przez trzy dni, á Nakielſkie w tymże ty-
godniu we czwartek ſię zaczynać, y przez
drugie trzy dni odprawowáć maią. (*e*) X.
Staroſtow grodowych dwu, y tyleż Gro-
dow liczy; Kaliſki do Generała Wielko-
Polſkiego należący, ktory tam ſtanowi
Surrogatora, Piſarza, Regenta y inne Urzę-

dniki Grodzkie, y Nakielſki, ktory má o-
ſobnego Staroſtę y Urzędniki grodowe.
Przygrodki zaś ma cztery: Gnieźnieńſki,
Konińſki, Pyzdrſki, y Kcyńſki, do Gene-
rała Wielko-Polſkiego náleżące, w kto-
rych on Piſarza tylko y Regenta ſtanowi.
Nie grodowych Staroſtw y dzierżaw Kro-
lewſkich liczy toż Woiewodztwo wiele:
Uchwała Seymu 1717. (*f*) wyznaczaią
ſtanowiſka zimowe Woyſkom J. K. M. y
Rzeczy poſpolitey naſtępuiące liczy: Uy-
ſkie z Piłą, Powiedziſkie, Szremſkie, Ko-
nińſkie, Pyzdrſkie, Szredzkie, Kłeckie, Oda
lanowſkie: Jeſt y innych wiele: iako Kcyń-
ſkie, y Woytoſtwo Nakielſkie. XIII. Sey-
mikuie wraz z Poznańſkim w Szrodzie, y
ſześciu Poſłow na Seym, dwoch Deputa-
tow na Trybunał Koronny, Komiſſarza
iednego do Radomia wyſyłá: Komiſſyą zaś
lomową ſkarbową razem w Poznaniu na
wadze zkłádá: Seymiki przedſeymowe y
Relationum rownie w Szrodzie odprawia.
XIV. Popis czyli okazowanie czyni na tych
mieyſcach gdzie Sądy Ziemſkie po Powie-
ciech zkłádáne bywáią, á powſzechny we
cztery lata popis pod Szrodą być ma w po-

 niedzia-

niedziałek po S. Mateuſzu. Ziazdy wy-
biernicze Podkomorżego, Sędziego, Pod-
ſędka, y Piſarza w Kaliſzu zkłada. XV. W
tym Woiewodztwie Uchwała Seymowa
1717 (g) woyſku do zimowych leży wy-
znacza mianowane Staroſtwa y Dierzawy
nad to Staroſtwo Nakielſkie, y przedmie-
ścia Kaliſkie, to ieſt Uſſárſkim dwom Cho-
rągwiom, Pancernym czterem, lekkiey
iedney, Regimentowi konnemu iednemu,
pieſzemu iednemu. Płaci zaś płácy puł-
roczniey woyſku temuż złotych Polſkich
121021: to ieſt dla Chorągwi Uſſarſkiey ko-
ni 55. złotych polſkich 6160: dla pancer-
nych trzech koni 150 zł. polſkich. 14100.
Dlá regimentu Drágonii porcyi 280 zł:
pol: 42000. Dla Regimentow pieſzych
porcyi 648. zł. pol. 64761. XVI. Krom
Kaliſza gdzie wyżſzych ſzkoł uczą: Szkoł
indziey nie ma. XVIII. Leży w tym Wo-
iewodztwie Gniezno dawne Pólſki gnia-
zdo y Monarchow Stolica, zaſzczycone
Archikatedrą Arcy-Biſkupią y męczeń-
ſkiemi S. Woyciecha zwłokami, (ciała
SS. Gaudencyuſza, y piąciu Męczenni-
kow polſkich z niezliczonemi ſkárbami,
po

po śmierci Mieczyſława naiachawſzy Pol-
ſkę y Gniezno, zabrali Czechowie.) Arcy-
Biſkupſtwo początki ſwoie wzięło od
Mieczyſława Monarchy Polſkiego w ro-
ku 966: Do Arcybiſkupiey iego władzy
należą: Krakowſki, Wrocławski na Slą-
sku, Kuiawski, Poznański, Wileński, Pło-
cki, Łudzki, Zmudzki, Chełminski, In-
flantski, Smoleński, Biskupi. A przed tym
Kamieński, y Lubuski. Obſzerność Kra-
iu do ktorego zwierzchność ſwoią rozcią-
ga, krom podległych ſobie Biskupſtw ma
mil 58. wzdłuż, wſzerz na 50. Záwiera
Woiewodztwa, Kaliskie, Sieradzkie, Łę-
czyckie, Rawskie, Pomorską y Kaſzuską
ziemie: Kollegiat Swieckich liczy dwá-
naście Łęczycką, Łowicką, Kaliską, U-
nieiowską, Kurzelowską, Wieluńską, Ła-
ską, Wolborską, Gnieźnieńską, S. Jerze-
go, Sieradzką, Chocką, Kamińską. Zá-
konnych Kollegiat, Kanonikow regular-
nych trzy. Kłodáwską, Mſtowską, Kali-
ską. Z liczby pierwſzych Łaski, y Cho-
cki, Proboſzczowie, máią używanie Bisku-
piey Infuły: iako też w Rawskim Krze-
mieniecki, Archi-Dyakonow liczy iedn.

 Gnie-

Gnieźnieński, Łęczycki, Łowicki, Kaliski, Uniciowski, Kurzelowski, Kamiński. Katedra ma Prałatow siedmiu, Proboszcz pierwszy, po nim: Dziekan, Archidyakon, Kantor, Scholastyk, Kustosz, Kanclerz. Po Prałatach Opat Trzemeszyński ma mieysce swoie, albo iak mowią, Stallum. Kanonikow 24. między ktoremi pierwszym iest zawsze Suffragan, po Kanonikach Opacia inni, iako też Proboszcz S. Jana szpitalny, Kaplicy Łubińskich y Kaplicy Kołudzkich. Kapitułę dwa razy zkłada, na dzień S. Woyciecha y na przeniesienie iego. Dwoch na Trybunał Koronny, z ktorych pierwszy prezyduie tamże, wysyła Deputatow. Za herb używa trzech Lilii w polu błękitnym: Kościoł miał arcy wspaniały dwiema wieżami ozdobiony, Kaplicami, iuż marmurem, iuz robotą marmur naśladuiącą ozdobione, iuż iune z alabastru, srebra, ciosow y innych ozdob ukazuiący ciekawości, w szrodku grob S. Woyciecha z trunną srebrną od Zygmunta trzeciego daną z nabożeństwa ślubem utwierdzonego: Ogień niedawnych czasow ozdob Kościoła tego nieoszacowaną uczynił szkodę, w popiele ie pogrzebawszy. Czechowie w rabunku tego Kościoła roku 1038 po śmierci Mieczysława drugiego, wzięli Krzyż trzysta funtow złota ważący, y tablice trzy złote drogiemi kamieniami osadzone: dar Bolesława Chrobrego Krola: Kościołow Parochialnych liczono roku 1628 w Archidyecezyi 863. XVIII. Woiewodztwo to liczy Opactw mianowania Krolewskiego, Trzemeszyńskie, Kanonikow regularnych: Wągrowieckie, WW. XX. Cysterso w. Opactwo zakonne iedno w Mogilnie WW. XX. Benedyktynow, drugie Łędzkie WW. XX: Cystersow.

(a) Sarnicki de situ & ambitu veteris Sarmatiæ (b) Niesiecki Korony Polskiey t. 1. (c) In Vit. Archiep. Gnesn. f. 143. (d) Niesiecki tamże (e) Vol. leg: t. 2. f. 578. z Seymu 1565. Item t. 2. f: 1521 z Seymu 1601. Item t. 4. z Seymu 1647. f. 110. (f.) Vol. leg. t. 6. f. 340. (g) Vol. Leg. t. 6.

§ III.

WOIEWODZTWO SIERADZKIE.

I. KRay Woiewodztwa Sieradzkiego osiadłością niegdyś był Warynow Hirrow, Lutyuszow, z ktoremi nazwisko

Miasteczka Lutumirska ma nieiakie powinowactwo (a) II. Zkłada się z Powiatow czterech: Sieradzkiego, Piotrkowskiego, Szadkowskiego, y Radomskiego: do niegoż Ziemia Wieluńska należy, o ktorey osobnie. III. Gràniczy z Ziemią Wieluńską, Kaliskim, Łęczyckim, Sendomirskim, y Krakowskim Woiewodztwy. IV. Stołeczne ma Miasto, Sieradz, ktore dawnych murow, zamku, y okopow ukázuie obaliny, męstwa swego nieśmiertelną pamiątkę na woynach z Tatarami, Czechami, Krzyżakámi okázanego. Zaszczycało się długo mieszkaniem własnych Xiążąt, z domu Piasta. Władysław Łokietek wstąpiwszy ná Państwo przyłączył ie pod rząd iedney Monarchii. Leży Sieradz w stopniu szerokości 52, minucie 6. długości, stopniu 40. minucie 6. V Ma innych miast y miasteczek wiele: z tych liczby Jasná Gora, obrazem przez S. Łukasza malowanym cudami zdawna sławnym w Kościele W W. XX. Paulinow, warta zwłokami świętemi W. X. Rafała Zakona S. Franciszka, ktory Bernardynami zowiemy w Kościele tychże WW. Oycow złożonemi; Unieiow, grobem Błogosłá-wionego

wionego Bogumiła Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego: Gidle obrazem cudownym Nayś: Panny: A zaś mieysce S. Anna názwane, teyże Swiętey Łáskámi, Łask, Lutomirsk, Błászki, Widawa, targami pamiętnieysze. W tymże Woiewodztwie leży Piotrkow w stopniu szerokości 52 minucie 8, długości stopniu 42 minucie 7. Miasto to mieyscem było ziazdow Rycerstwa Polskiego y uroczystych w nimże zkładanych obrad przez dwa przeszło wieki: Teraz zaszczyca go Trybunáł Koronny ktory się tam od poniedziałku po S. Franciszku Assyskim aż do soboty przed niedzielą kwietnią sądzi. Zdobią toż Miásto: Farny, WW. XX. Dominikanow y WW. PP. Dominikanek, WW. XX. Bernardynow, Franciszkanow, Scholarum Piarum, Societatis JESU Klásztory y Kościoły. VI. Herb Woiewodztwa Sieradzkiego zkłada się z puł Lwa, y z puł Orłá obydwu czarnych pod iedną koroną w czerwonym polu, tegoż używaią Powiaty inne; VII. Liczy Senátorow większych dwu, Woiewodę y Kasztelana Sieradzkich: Powiátowych Kasztelanow trzech: Ro-

Rozpierſkiego, Spicimirſkiego, y Konárſkiego. Woiewodow rachuie z teraźnieyſzym Kázimierzem Dąbſkim 43, Kaſztelánow Sieradzkich z teraźnieyſzym Janem Mączyńſkim 50. VIII. Má Urzędnikow Ziemſkich tych wſzyſtkich ktorych liczyliśmy wyżey, y porządkiem tymże. Poſiłkowanie Łęczycanow przez Sieradzany na przeciw Krzyżákom, y ich pomocą odzyſkánie Chorągwi tegoż Woiewodztwá ſkutek ſprawiło ten, że w nadgrodę mężney tey ſąſiedzkiemu Woiewodztwu przyſługi, Chorąztwo drugie Sieradzkie temuż Woiewodztwu pozwolone. (b.) IX. Powiátowi Piotrkowſkiemu Uchwała Seymowa (c) pozwala Urzędnikow tychże wſzyſtkich Ziemſkich, ktorzy w inny, á nie w wybierania ſpoſob, bywaią ſtanowieni, y Chorążych dwu. X. Urząd ſądowy ziemſki w tym Woiewodztwie ieſt ieden, (odłączaiąc Wieluńſką Ziemię) Sieradzki. Roki, czyli Ziemſtwo Sieradzkie ſądzi ſię pierwſzy raz w poniedziałek po trzech Krolach: Drugi raz w poniedziałek po Niedzieli *Conductus*, czyli Przewodniey. Trzeci raz w poniedziałek náypier-

pierwſzy po Swięcie Narodzenia Nayś: Bogárodzicy, w Sieradzu. Po zakończonych zaś Sieradzkich w Szadku przez ieden tydzień, potym w Piotrkowie, na koniec w Rádomſku, zawſze w tydzień: (d) Oſtatniey Uchwały, względem Sądow Ziemſkich Radomſkich ieſiennych popráwiono (e) ktore ſądzone być máią, w poniedziáłek przed Swiętem Narodzenia Nayś: Maryi, gdyby dla zaczęcia Koronnego Trybunału, bieg ich zwyczayny był zátrzymány. XI. Stároſtow Grodowych dwu, y tyleż Grodow liczy: Sierádzki y Piotrkowſki, w ktorych Staroſtowie ſwe Urzędniki grodowe ſtanowią, y zkłádáią Sądy. XII. Stároſtwá nie grodowe y dzierżáwy przednieyſze Krolewſkie liczy naſtępuiące Uchwałá Seymowá: (f). Radomſkie, Brzeznickie, Wárteckie, Szczerczowſkie. XIII. Seymikuie Woiewodztwo Sieradzkie w Szádku y tam na Seym obiera czterech Poſłow. Seymiki Deputáckie Sieradzkiego y Szadkowſkiego Powiátow, zkłádáne bywáią w Sierádzu, y obierany na nich Deputat ieden: Seymiki zaś Piotrkowſkiego y Rádomſkiego Powiátow

wiátow zkłádáne bywáią w Piotrkowie, y ná nich wybierány Deputát ieden: Ná ſkárbowy Trybunáł Woiewodztwa tego Powiáty wſzyſtkie wyſyłáią. Komiſſarzá iednego, ktory bywa wybierány w Sierádzu na Seymiku goſpodarſkim, nazaiutrz po Deputackim tamże zwykle zkłádánym. XIV. Popis czyli okazowanie Rycerſtwa Woiewodztwá tego má mieyſce wyznaczone w poniedziáłek po S. Mateuſzu, po Powiatach, á powſzechny Popis co cztery lata pod Szadkiem. Do wybierania zaś Urzędnikow tych, ktorzy iednoſtáyną głoſow Ziemiańſkich zgodą wyſadzani bywaią, y wolą náymiłościwſzą Pana oſádzáni ná nich, dotąd záchowany Sieradz. Kommiſſárze do ſkárbu domowego wyſádzáni bywáią ná Seymiku goſpodarſkim Sierádzkim. XV. Seym miány w roku 1717, y tylekroć wſpomniany wyznacza ſtanowiſko zimowe w wyżey wſpomnionych grodowych y nie grodowych Staroſtwach: to ieſt Chorągwi Uſſarſkiey iedney: Pancernym trzem, Lekkim dwom; Regimentowi pieſzemu iednemu: Płáci zaś dlá woyſká pułrocznie 55846 zło-

złotych polſkich y groſzy 21. To ieſt dla Chorągwi Uſſárſkiey koni 55. zł. pol. 6160 dla Chorągwi Pancerney koni 50 zł. pol. 4700. dlá Chorągwi lekkich koni 125. zł. pol. 9250. dla Regimentu pieſzego porcyi 353. zł. pol. 15736 gr. 21. XVI. Szkoły má, gdzie Grammátyki, Kraſomoſtwá y Filozofii uczą, w Piotrkowie, á te dwoiſte, iedne pod rządem Societatis JESU, drugie pod rządem WW. XX. Scholarum Piarum. XVII. Należy do Archdyecezyi Gnieźnieńſkiey. XVIII. Opactwa ma dwa, iedno mianowania Krolewſkiego: Sulejowſkie, WW. XX. Cyſterſow; Witowſkie WW XX. Norbertánow, zákonne. XIX. Záſzczyt ten ſtarożytny má, że gdy ieſzcze ſáme Xiążętá Polſkie y ich Pieczętarze láku czerwonego używali do pieczętowánia, Sierádzkie Woiewodztwo pierwſze odebrało honor używániá tegoż láku, z przyczyny poſiłkowania przez nie Woiewodztwá Łęczyckiego, y odzyſkániá Chorągwi temuż Woiewodztwu przez nieprzyiaciele Krzyżaki wziętey (g)

(a) *Sarnicki L. de ſitu & ambitu veteris Sarmatiæ* [b] *Paprocki f.* 113. (c) *Vol:*

Vol. leg. t. 6. f. 450. na Seymie mianym 1726 (*d*) *Vol: Leg. t. 2. na Seymie mianym roku 1565.* (*e*) *Vol: leg. tom. 3. na Seymie mianym. 1616.* (*f*) *Vol. leg: t. 6. roku 1717.* (*g*) *Paprocki f. 113.*

§ IIII.

ZIEMIA WIELUNSKA.

I. KRay Wieluńſki zdáie ſię być Kwadow oſiadłością dawną, iako y Opolſkie Xięſtwo. (*a*) Ziemiá ta przez Ludwika Krolá dáná, byłá Bolesłáwowi Opolſkiemu Xiążęciu, á we dwadzieścia ſześć lat odebrana przez Władysławá Jágellona. II. Składá ſię z Powiátow dwu: Wieluńſkiego, y Oſtrzeſzowſkiego. III. Graniczy z Sląſkiem, Káliſkim, Sieradzkim, y Krakowſkim Woiewodztwy. IV. Miáſto ma ſtołeczne Wieluń, w murach dużo nádpſute, ozdobione Kollegiátą, WW. XX. Scholarum piárum, Auguſtyniánow, Páulinow, Reformátow, y WW. Panien Bernardynek Kościołámi y Kláſztorámi. Leży w ſtopniu ſzerokości 52. minucie 2. długości 40. V. Mainnych Miáſteczek wiele: Bolesłáwiec, Práſzká, Oſtrreſzow, kępno, znácznieyſze. VI. W Herbie używa Báranka z chorągiewką, y z kielichem w czerwonym polu (*b*) tegoż używa Powiat Oſtrzeſzowſki. VII. Senatorá ma iednego z liczby Powiátowych, Kaſztelaná Wieluńſkiego, zkąd pod czas poſpolitego ruſzenia podlega Rycerſtwo Wieluńſkie władzy Woiewody Sieradzkiego, ktory też ſtánowi Podwoiewodzego Wieluńſkiego [*c*] VI Urzędnikow Ziemſkich tych y tym porządkiem liczy: Podkomorzy, Staroſta Wieluńſki, Chorąży, Sędziá Ziemſki, Stolnik, Podczaſzy, Podſędek, Podſtoli, Cześnik, Łowczy, Woyſki, Piſarz ziemſki, Miecznik, Skárbnik: IX. Powiat Oſtrzeſzowſki tych ſámych Urzędnikow Ziemſkich pozwolonych ſobie ma na Seymie Pacificationis, złożonym w roku 1736. krom Podkomorzego, Sędziego, Podſędka y Piſárza, ziemſkich. X. Urząd ſądowy ziemſki ieden liczy Wieluńſki: Roki czyli Sądy ziemſkie Wieluńſkie ſprawowane bywaią trzy razy, á zawżdy we dwie niedzieli po Sieradzkich [*d*] tak iako Sieradzkie ſą opiſáne. A Oſtrzeſzowſkie

wſkie zawzdy wtydzień po Wieluńſkich. XI. Staroſtow w tey ziemi grodowych dwu: Wieluńſki y Oſtrzeſzowſki, ktorzy ſądy grodowe tamże przez ſiebie lub ſwoie urzędniki ſprawuią, y tamże Urzędnikow Grodzkich ſtanowią. XII. Nie grodowe ſtaroſtwa y dzierżawy te zawierá: Boleſławſkie, Grabowſkie, Mokrſkie. XIII. Seymikuie w Wieluniu gdzie na Seym wyſadza Poſłow dwu: Na Trybunał Deputata iednego, y iednego do Radomia Komiſſarza. Tenże Wieluń Seymikow Relationum ieſt mieyſcem. XIV. Ziazdy Urzędnikow ziemſkich wybiernicze zkładane bywaią w Wieluniu. Popis zaś Rycerſtwa Wieluńſkiego bywa u Wieluniá, powſzechny pod Szadkiem. XV. Zimowa leżá wyznaczona w Staroſtwach y Dzierżawach Krolewſkich wyżey mianowanych, dla Chorągwi páncerney iedney, lekkich dwu, Regimentu konnego, y Regimentu pieſzego. Płaci zaś dla woyſká co pułrocznie zł. Pol. 15746. gr. 13. 16 ieſt; dla Chorągwi lekkich koni 125. zł. pol: 9250: dla Regimentu pieſzego porcyi 65. zł. pol. 6496. gr. 13. XVI. Szkoły ma

w Wielu-

w Wieluniu pod dozorem y rządem WW. XX. Scholarum piarum. XVII. Należy do rządu duchownego Archidyecezyi Gnieźnieńſkiey.

(a) Sarnicki L. c. (b) Nieſiecki w Koronie (c) Łubińſki w Kſiędze świat cały [d] Vol. leg. t. 2. na Seymie mianym roku 1567

§ V.

WOIEWODZTWO ŁĘCZYCKIE.

I. W tym Kraiu, zdaie ſię, że oſiadłość ſwoią dawną mieli Aſkaulitowie, [a] II. Zkłada ſię Łęczyckie Woiewodztwo z Powiatow czterech: Łęczyckiego, Brzezinſkiego, Orłowſkiego, Jnowłodzkiego. III. Graniczy z Sieradzkim, Kuiawſkim, Rawſkim, Woiewodztwy. IV. Miaſto Stołeczne má Łęczycę nad rzeką Nyrem, między wielkiemi błotami, położone w ſtopniu ſzerokości 52 minucie 7. długości ſtopniu 42 minucie 14. Ozdobione WW. XX. Dominikanow, Bernardynow, Societatis JESU. WW. PP. Norbertanek Kościołámi y Klaſztorámi. Za błotami bliſko tegoż Miaſta ieſt Tom albo Kollegiata naypierwſza po Katedrach w Polſzcze,

y ztąd

y ztąd Archikollegiatą zwana, maiąca Prałatow swoich y Kanonikow. V: Ma y inne Miasteczka: Piątek, Kłodawa, Orłow, Kutno, Bielawy, Brzeziny, Łodź, Stryikow, Jnowłodz, Łagiewniki, obrazem cudami słynącym przy obrazie S. Antoniego, zalecone. VI. Za herb nosi puł Lwa czerwonego na białym polu, y puł Orła białego na czerwonym polu, grzbietami się razem ztykáiących pod iedną koroną. VII Senátorow liczy większych dwu: Woiewodę y Kasztelana, Łęczyckich: Powiatowych zaś Kasztelanow trzech: Brzezinskiego, Jnowłodzkiego, y Konarskiego. Rachuie zaś Woiewodow z teraźnieyszym Tomaszem Sołtykiem 49. Kasztelanow z teraźnieyszym Jozefem Walewskim 52. VIII. Urzędnikow ziemskich Łęczyckich ma wszystkich tym porządkiem: Podkomorzy, Starosta, Chorążych dwu, Sędzia, Stolnik, Podczaszy, Podsędek, Podstoli, Cześnik, Łowczy, Woyski, Pisarz, Miecznik, Skarbnik. IX. Uchwała Seymu mianego w roku 1726 (b) Jnowłodzkiemu, á zaś inna roku 1736. Powiatowi (c) Bzzezinskiemu Urzędnikow Ziem-

Ziemskich pozwala, krom Podkomorżego, Sędziego, Podsędka, y Pisarza, ktorzy Urzędnicy przodkowanie takowe po urzędach Powiatu Jnowłodzkiego mieć maią, iak Jnowłodzcy po Łęczyckich, żeby Chorąży Jnowłodzki po Łęczyckim, Brzezinski po Jnowłodzkim, Stolnik po Stolniku, y tymże porządkiem inni swe mieysce trzymali. X. Urząd ziemski Sądowy ma ieden: Sądy ziemskie trzy razy w rok zkładane bywaią: (d) Pierwszy raz w poniedziałek po Swięcie Agnieszki S. w Łęczycy, á po nich we dwie Niedziele Brzezinskie, á po Brzezinskich Orłowskie według dawnego zwyczaiu: Drugi raz w poniedziałek po Swięcie Wniebowstąpienia Pańskiego. Trzeci raz w poniedziałek po Swięcie S. Michała. XI. Starostwo grodowe ma iedno Łęczyckie. A po nich każdą razą, Brzezinskie y Orłowskie. XII. Niegrodowe tę liczy: Jnowłodzkie, Szczawinskie, Zgierskie, Rzeczycę y Lubochnią, dzierżawy. XIII. Seymikuie w Łęczycy, y obiera na Seym Posłow czterech, Deputatow na Trybunał Koronny dwu, Komissarza do Radomia iednego. XIV. Popiso-

wi Rycerſtwa Łęczyckiego mieyſce wyznaczone pod Łęczycą na dzień S. Michała, gdzie też Urzędnikow Ziemſkich Sądowych y Podkomorzego wybiera. XV. Stanowiſka na zimowe leże wyznaczone ſą w Staroſtwach grodowych, y nie grodowych y dzierżawach wyżey wſpomnionych, dla Chorągwi Pancernych dwu, tyluż lekkich y dla Regimentu pieſzego. (*e*) Płaci zaś dla Woyſka co pułrocznie zł. pol: 30457 gr. 14. XVI. Szkoły, gdzie niżſzych z Kraſomoſtwem nauk uczą, ma w Łęczycy pod dozorem Societatis JESU Oſob. XVII. Należy do Archidyecezyi Gnieźnieńſkiey. XVIII. Miaſto ſtołeczne wſławione przedtym Seymámi, mianowicie (*f*) mianym za Kazimierza drugiego ſprawiedliwego naprzeciw Mieczyſławowi ſtaremu w roku 1179.

(a) Sarnicki l. c. (b) Vol. leg. t. 6. f. 450. (c) Vol. Leg. tom: 6. f. 667. tit. Urzędy. (d) Vol. Leg. t. 2. f 679. pod rokiem 1565. Jtem f. 1016 pod rokiem 1581. Jtem f. 1521 pod rokiem 1601. tit. Roki Ziemſkie (e). Vol. leg. t. 6. l. c: toties. (f) Bielſki w Kronice Kſiędze wtorey f. 130.

ſ. VI

§ VI.

WOIEWODZTWO BRZESKIE KUIAWSKIE:

I. W Kraiu tym zdaie ſię, że dawną oſiadłość mieli Buryuſzowie, ktorzy też, iako świadczy Dyon, z Dziurpanem Dakow y Getow czyli Gothow Krolem naprzeciw Rzymianom woiowali mężnie (*a*) II. Zkłada ſię z Powiatow pięciu. Brzeſkiego, Radzeiowſkiego, Przedeckiego, Kowalſkiego, y Kruſzwickiego. III. Graniczy z Kaliſkim, Łęczyckim, Rawſkim, Jnowrocławſkim, Woiewodztwy: Wiſła ie też dzieli od Dobrzyńſkiey ziemi. IV. Miaſto ma ſtołeczne Brzeście: ozdobione Farą y WW. XX. Dominikánow Klaſztorem y Kościołem. Leży Brzeście w ſtopniu ſzerokości 52. minucie 40. V. Ma innych Miaſteczek wiele: Wrocławek ſtolicą Biſkupow Kuiawſkich y Katedrą: Kruſzwica Piaſta wybraniem, Strzelno Klaſztorem Panien Zakonnych S. Norberta, gdzie Proboſzcz tegoż Zakonu S. Norberta Jnfułatem, pamiętnieyſze, VI. W herbie noſi puł Orła biaF 3 łego

łego, y puł Lwa czarnego grzbietami do ſiebie obroconych w złotym polu pod iedną koroną. (*b*) VII. Senatorow więkſzych ma trzech: Biſkupa, Woiewodę, y Kaſztelana, Brzeſkich Kuiawſkich. Powiátowych Kaſztelanow trzech także: Kruſzwickiego, Kowalſkiego, y Konárſkiego, Biſkupow z Dębowſkim liczy 71. Woiewodow z Antonim Dąbſkim 47. Kaſztelanow z Pawłem Dąbſkim 43. Woiewodztwo to dopiero przez Władyſława Jagełła oſwobodzone od Krzyżakow, y od Jnowrocławſkiego oddzielone, oſobnego mieć zaczęło Woiewodę około roku 1400: kiedy iednak Kuiawſka y Jnowrocławſka Ziemie iednego Woiewodę miały, ten ſię Kuiawſkim piſywał. (*c*) VIV. Urzędnikow Ziemſkich ma wſzyſtkich ktorych y Woiewodztwa wyżey położone, y tymże porządkiem. IX. Uchwała Seymu mianego w roku 1726 (*d*) pozwala Kowalſkiemu y Kruſzwickiemu Powiatom Urzędnikow tych wſzyſtkich ktorych ma Woiewodztwo, krom Podkomorzego, Sędziego, Podſędka y Piſarza. X. Urząd Ziemſki Sądowy ma ieden:

den: Sądy Ziemſkie trzy razy zkłada: Pierwſzy raz we wtorek po S. Janie Krzcicielu. Drugi raz we wtorek pierwſzy po Narodzeniu Bogarodzicy. Trzeci raz we wtorek po Swięcie Agnieſzki S. w Brześciu: Po Brzeſkich zawſze w tydzień Wrocławſkie, á po Wrocłáwſkich w tegoż Woiewodztwa Powiatach (*e*) A chociażby w iednym Powiecie nie doſzły, w drugich przecie Powiatach dochodzić maią. Uchwała Seymu mianego w roku 1678. Powiaty Kowalſki, y Przedecki złącza do Powiatu Brzeſkiego: á Kruſzwicki do Radzieiewſkiego, gdzie Ziemſtwa tych Powiatow odprawiać ſię powinny. Vol: leg: t. 5. XI. Staroſtow grodowych má piąciu, ktorzy ſtanowią Urzędniki ſwoie grodowe: Brzeſki Kuiawſki, Radzeiowſki, Przedecki, Kowalſki, Kruświcki. XII. Nie grodowe Staroſtwa te liczy: Kłodawſkie, Duninowſkie. XIII. Seymikuie wraz z Jnowrocłáwſkim w Radzieiowie (*f*) gdzie z nim rázem wyſadza 4. na Seym Poſłow dwu na Trybunał Koronny Deputatow: Komiſſarza do Radomia iednego: XIV. Popis Rycerſtwa Kuiawſkiego pod Brześciem

ściem w roku 1563. wyznaczony Vol. leg. t. 2. f. 641. A zaś w Brześciu zkładaią się ziazdy wybiernicze Podkomorzego, y Urzędnikow Sądowych Ziemskich. XV. Stanowisko w Starostwach Woiewodztwa tego ma Chorągwi Pancernych trzy, y Regiment pieszy. Płáci zaś co pułrocznie Woiewodztwo to z Powiatami zł. pol: 28543. groszy 27. to iest dla Chorągwi pancernych dwu koni sto zł. pol. 9400. dla Regimentu Artyleryi Koronney 19140 gr. 27. (g) XVI. Szkoły má w Radzieiewie pod rządem WW. XX. Scholarum piarum. XVII. Biskupstwo Kuiawskie założone od Mieczysława pierwszego w Kruszwicy, Kruszwickim dla tego niegdyś zwane. Potym do Wrocławka przeniesione do Kościoła nayprzod, nad Wisłą leżącego około roku 1152. A ztamtąd przez Władysława Oporowskiego do Kościołá nakładem y staraniem Macieia z Golańczewa Przodka swego Biskupa wystáwionego: Katedra ta Prałatow liczy ośmiu, tym porządkiem: Proboszcz, Dziekan, Archidyakon, Scholastyk, Kantor, Kustosz, Archidyakon Pomorski, Kanclerz, Kano-

Kanonikow osiemnastu. Penitencyarzow czterech, Wikaryow dwudziestu, Mansyonarzow sześć: Psałterzystow ośmiu, Altaryi czternaście (h) Kollegiata w tey Dyecezyi iest iedna, Kruświcka: Eugeniusz tego imienia 3. Papież w roku 1148. Wolborską Kollegiatę z przyległościámi, Kościoł Nayśw: Maryi w Zawichoście, Probostwo S. Michała, na Zámku w Krakowie, Gdańsk Miasto do zwierzchności Kuiawskiego Biskupa przyłącza. (i) Archidyakonatow rachuie Damálewicz w Dyecezyi Kuiawskiego Biskupa trzy: Kuiawski, Kruświcki, Pomorski. Dekánatow 22. w nich Kościołow 292. Woiewodztwa trzy: Kuiawskie, Jnowrocłáwskie, Pomorskie z Lemburskim, y Bytomskim Starostwami. Kościoł Katedralny założony pod tytułem Nayś: Matki: Kapitułę Katedra dwa razy zkłádá. Pierwszy raz na Trzy Krole, drugi, ná Wniebowzięcie Naś: Panny, y z pomiędzy siebie wysádzá Deputata na Trybunał Koronny iednego. W Herbie używá, Nayś: Panny Pana Jezusá piástuiącey pod nogámi iey Xiężyc wpolu złotym, w lewey ręce Bogarodzicy, berło. (a)

(*a*) *Sarnicki L. c.* [*b*] *Nieſiecki w Koronie t. 1.* (*c*) *Idem ibidem.* (*d*) *Vol Leg. tom. 6. f. 450.* [*e*] *Vol. Leg. t. 2. ff. 1236 ex 1408.* (*f*) *Vol. Leg. t. 1. f. 567. na Seymie mianym w Piotrkowie roku 1510. za Zygmunta I.* (*g*) *Vol. Leg. t. 6. ff. 334. & 340.* (*h*) *Nieſiecki w Koronie t. 1.* (*i*) *Tenże, tamże.*

§ VII.

ZIEMIA DOBRZYNSKA.

I. Ziemię Dobrzyńſką Nieſiecki przyłącza (*a*) do Woiewodztwa Jnowrocławſkiego: ale wypis Uchwał ſtanowionych na Seymie mianym w roku 1717 (*b*) przytyká tę Ziemię do Brzeſkiego Kuiawſkiego Woiewodztwa, dla czego iey opis tu mieſzczę. Ziemia ta Xięſtwa Mazowieckiego zdáwná byłá częścią, Krzyżakom ią w dzierżawę oddał Konrad Mazowieckie Kſiąże, ktorych był zprowadził na obronę ſwoiego Kraiu naprzeciw Pruſſakom ieſzcze w ten czas bałwochwalcom. Gdy zaś Krzyżacy Polſce ſię niewdzięcznemi ſtali, odebrana im-

że

że zwycięzką ſzablą Polſką: Ale znowu przez Polſkie Krole Kſiążętom rożnym ſpuſzczana, aż na koniec przez Władyſława Jagiełła oſwobodzona zupełnie, zdaie ſię być do Woiewodztw Kuiawſkiego, y Jnowrocławſkiego przyłączona, ponieważ w podpiſach Seymowych, po Woiewodztwie Jnowrocławſkim, przody nim Płockie Woiewodztwo, kładą ſię podpiſy Poſłow tey Ziemi (*c*) II. Ziemia ta zkłada ſię z Powiatow trzech: Dobrzyńſkiego, Rypinſkiego, y Lypinſkiego. III. Graniczy z Płockim, Chełmińſkim Woiewodztwy: Wiſła ie też od Kuiaw dzieli. IV. Miaſto má ſtołeczne Dobrzyń: leży w ſtopniu ſzerokości 51 minucie 7. długości ſtopniu 45 minucie 2. V. Má inne Miáſteczká: Bobrowniki, Ziemſkich y Grodzkich u ſiebie Kſiąg złożeniem. Lipne Seymikámi, Skąpe cudownym obrazem Nayś: Panny, zaſzczycone. VI. Herb Ziemi tey: Głowa człowieka ſędziwego, u ktorey pod ſámą brodą ſpodem korona iedna, á drugá ná głowie zwierzchu, z ktorey dwa báwole rogi wychodzą, w czerwonym polu. VII. Senatorow Powiátowych má

trzech:

trzech: Dobrzyńſkiego, Rypińſkiego, y Słońſkiego. VIII. Urzędnikow Ziemſkich má tych wſzyſtkich y tym porządkiem, ktorych inne. XI. Powiáty krom Dobrzyńſkiego pozwolonych ſobie, nie máią żadnych Urzędnikow. X. Urząd Ziemſki Sądowy ma ieden, zkłádá Sądy trzy razy. Pierwſzy raz w Dobrzyniu we wtorek po niedzieli wſtępney: á w Lipnie y w Rypnie w tydzień po tych. (d) Drugi raz we wtorek bliżſzy przed S. Janem, po nich w poniedziałek bliżſzy w Lipnie, á w tydzień po Lipińſkich w Rypnie przez tydzień. (e) Trzeci raz w Dobrzyniu po S. Mateuſzu we wtorek, á po nich w Lipnie w poniedziałek pierwſzy, po Lipinſkich w Rypnie zwykłym zwyczaiem. XI Staroſtwo Grodowe y Grod ieden ma w Bobrownikach: Urzędniki Grodzkie Staroſta ſtanowi. XII. Nie grodowe Staroſtwa ma: Dobrzyńſkie y Rypinſkie XIII. Seymikuie w Lipnie gdzie Poſłow na Seym wybiera dwu, Deputata na Trybunał Koronny iednego, y iednego do Radomia Komiſſarza. XIV. Popis Rycerſtwá Dobrzyńſkiego pod Lipnem. XV. Stanowiſko

wiſko zimowe dla Regimentu pieſzego w Dobrzyniu y Rypnie: Płáci na woyſko co pułrocznie złot: pol: 15812 gr. 4. to ieſt dla Gwardyi porcyi 150 wſzyſtko. XVI. Szkoł żádnych nie ma. XVII. Należy do Dyecezyi Płockiey.

(a) t. 1. Korony: (b) Vol. leg. t. 6. f. 340. (c) Vol. leg. t. 6. f. 608. (d) Vol. leg. t. 2 w roku 1593 f. 1409 tit: Roki Dobrzyńſkie (e) Vol. Leg. t. 2. w roku 1567. f. 703.

§ VIII.

WOIEWODZTWO JNOWROCŁAWSKIE.

I. ZDaie ſię że do tego Kraiu Guthonowie czyli Gothowie, dawny Sarmacki Narod, oſady ſwoie rozciągali. (a) II. Zkłada ſię z Powiatow własnego Jnowrocławſkiego, y Bydgoſkiego. III Graniczy z Kaliſkim, Kuiawſkim, Płockim, Chełminſkim, Pomorſkim, Woiewodztwy. IV. Stołeczne Miaſto Jnowrocław, bliſko ktorego wieś leży Płowie, pod ktorą Włádyſłáw Łokietek Krzyżákow 40000 ná placu położył. V. Má tákże Miaſt

Miaſt y miaſteczek wiele, Bidgoſzcz miaſto murowane, zaſzczycone połowem łoſoſiow, leżące w ſtopniu ſzerokości 52. minucie 12, długości ſtopniu 39 minucie 10. Pakość, Łabiſzyn, Dybow. VI. Herb má takiż iako y Woiewodztwo Brzeſkie Kuiawſkie. VII. Senatorow má większych dwu: Woiewodę y Kaſztelana Jnowrocłáwſkich, y Powiatowego Kaſztelana Bidgoſkiego: Woiewodow (ktorzy ſię też dawniey (*b*) Gniewkoſkiemi zwali) z Andrzeiem Zamoyſkim liczy 42: Kaſztelanow z Andrzeiem Moſzczeńſkim 34 VIII. Urzędnikow Ziemſkich má tych wſzyſtkich y tym porządkiem ktorych inne: IX. Powiátowi Bydgoſkiemu uchwała Seymu miánego w roku 1726 (*c*) pozwálá Urzędnikow tychże wſzyſtkich, krom tych ktorzy wybieraniem ſtawaią. X. Urząd Ziemſki Sądowy ma ieden, Roki ziemſkie ſądzi trzy razy, zawſze w tydzień po Brzeſkich. (*d*) XI. Stároſtwá grodowe ma dwá: Jnowrocłáwſkie y Bydgoſkie, w ktorych przez ſiebie lub przez ſwoie Urzędniki Sądy Grodzkie ſądzą Staroſtowie. XII. Nie grodowe Staroſtwa ma:

ma: Dybowſkie y Gniewkoſkie. XIII. Seymikuie wraz z Brzeſkim Kuiawſkim, w Radzieiewie. XIV. Popis Rycerſtwá Jnowrocłáwſkiego u Jnowrocławia. XV. Maią w iego Staroſtwach ſtanowiſko zimowe: Chorągiew iedna Uſſarſka, y dwie Pancerne: Płáci zaś co pułrocznie dlá woyſká, zł. pol. 16313 gr. 13. to ieſt dlá Chorągwi Uſſárſkiey koni 55. zło: pol. 6760. Dla Artyleryi Koronney porcyi 102. zło. pol. 10163 gro. 13. XVI. Szkoły má w Bydgoſzczy, gdźie niżſzych Szkoł y Kraſomoſtwa uczą, pod rządem Societatis JESU Zakonnikow, ktorzy tam Collegium y Kościoł máią. XVII. Należy do Dyecezyi Kuiawſkiey.

(*a*) *Sarnicki l. c.* (*b*) *Nieſiecki t. 1. Korony.* (*c*) *Vol. Leg. t. 6. f. 450.* (*d*) *Vol. leg. t. 2. w rokach 1588. 1596. Gliſzczyńſki in compendio legum f. 108.*

§ IX.

WOIEWODZTWO PŁOCKIE.

I. ZDaie ſię być dawną Gothow oſiádłością, Poźnieyſzemi od Boleſłáwa

wa Krywousta czasámi pod rządem Mázowieckich Kśiążąt, rodu przez tegoż Bolesławá, Piastowego, zostawało aż do roku 1495 przez lat 355. (lubo Xiążęta Mazowieckie zawsze rząd Polski naywyższy znały) Janusz Xiążę Płockie gdy bezdzietnie zchodził, w ten czas do Polski znowu przywrocone. (a) II. Zkłada się z Powiatow czterech: z Płockiego, Płońskiego, Raciąskiego, y Zawkrzyńskiego (b) czyli raczey z Zawskrzyńskiey ziemi. III. Graniczy z Jnowrocławskim, Pomorskim, Malborskim, Woiewodztwy y z Prussámi Xiążęcemi. IV. Miásto má stołeczne Płock, Katedrą, WW. XX. Norbertanow, Dominikanow, Jezuitow, WW. PP. Norbertanek y Dominikánek, Klásztorámi y Kościołámi zászczycone, Opactwem także WW. XX. Benedyktynow miánowania Krolewskiego. Miasto leży w stopniu szerokości 52. minucie 9. długości stopniu 45 minucie 8. V. Ma y inne Miasteczká: Sierpcz, Raciąż, Płońsko, Zawskrzyn, powiátowe VI. Używá w herbie Orłá czarnego z rozciągnionemi skrzydłámi y nogámi, z pyskiem otwártym, ná kto-

ktorego piersiach litera P. w polu czerwonym. VII. Senatorow większych rachuie, Biskupa, Woiewodę, Kasztelana Płockich, Powiatowych dwu, Raciąskiego, y Sierpskiego, Biskupow z Hieronimem Szeptyckim 69. Woiewodow z Mikołáiem Podoskim 34. Kasztelanow z Ignacym Zboinskim 28. VIII. Urzędnikow Ziemskich rachuie tych wszystkich y tym porządkiem ktorych inne. IX. Ziemi Záwskrzyńskiey pozwala uchwała Seymu mianego w roku 1726: Urzędnikow wszystkich, y niemi się szczyci krom Podkomorzego (c) X. Urząd Sądowy ma dwoiaki Płocki, y Zawskrzyński: Roki Ziemskie Płockie sądzą się pierwszy raz w poniedziałek po niedzieli krzyżowey. Drugi raz w poniedziałek po S. Michale. Trzeci raz w poniedziałek przed S. Agnieszką. Po nich pierwsze w Raciążu w pierwszą Szrodę po Swiątkach, á Płońskie w poniedziałek po S. Troycy: w innych Sądow Ziemskich przypadnieniach dawny zwyczay ma być zachowany, żeby następowały podobnież po Płockich. Roki też Ziemskie Zawskrzyńskie rownie raz

zy trzy przypadaią: Pierwſze w Szrepſku, w poniedziałek po Swięcie Bożego Ciała; Drugie w poniedziałek po S. Łukaſzu. Trzecie po niedzieli wſtępney czyli invocavit. W inſzych Powieciech zwyczaiem dawnym. (d) XI. Staroſtę grodowego ma iednego: Płockiego ktory ſądzi Sądy Grodzkie przez ſiebie, lub przez ſtanowione od ſiebie Urzędniki grodzkie. XII. Nie grodowe ma Staroſtwo Miáwſkie (e) XIII. Seymikuie w Raciążu y obierá na Seym Poſłow czterech na Trybunał Koronny Deputatow dwu, iednego do Radomia Komiſſarza. XIV. Popis Rycerſtwa Płockiego odprawia ſię pod Raciążem. XV. Stanowiſko zimowe dwa tu Regimenty maią konny y pieſzy: Pła ci zaś co pułrocznie na woyſko Woiewodztwo to: zł. pol. 29347. gr. 4. á to wſzyſtko dla Gwardyi pieſzey porcyi 293. XVI. Szkoły ma w Płocku z Filoſią pod dozorem Societatis JESU Oſob, XVII. Biſkupſtwo Płockie razem z Gnieżnieńſkim założone roku 966. Biſkup Płocki razem Xiążęciem Pułtuſkim ieſt, iak Siewierſkim Biſkup Krakowſki. Kościoł

ma Katedralny założony pod imieniem S. Zygmunta Męczennika y Krola, ktorego głowę oprawną w złoto ze czcią ukázuie. Jáko też grob B. Wernera Biſkupa Płockiego y Męczennika w roku 1170. zabitego przez Boleſtą Staroſtę Kniawſkiego. Prałatow w tey Katedrze 9. Proboſzcz Xiążęcia Sielunſkiego zaſzczycony y doſtoynością, y zwierzchnością, Dziekán, Archidyakon Płocki, Scholaſtyk, Kantor, Kuſtoſz, Kanclerz, Dobrzyńſki, y Pułtuſki Archidyakonowie, Kanonikow 23 między ktoremi zalicza ſię Xiąże Prymas Arcy Biſkup iako Pan Xięſtwa Łowickiego o czym indziey. W Herbie używa Nayś: Panny, Pana Jezuſa na prawey ręce trzymaiącey, u ktorego obie ręce iak do obłapienia wyciągnione N. Panny. Twarz w prawą zkierowana, Matka Boſka w Niebieſkim płáſzczu na Xiężycu ſtoi, pod ktorym herb na kſztałt kotwiczu. (f) Zamyka w ſobie Dyecezya Płocká Archidyakonatow trzy Płocki, Dobrzyńſki, y Pułtuſki. Dekánatow 16. Kościołow 311. Kapitułę dwa razy zkłada, raz na S. Zygmunta, drugi raz na Święto Narodzenia Nayświęt-

ſzey Panny. Obiera Deputata na Trybunał Koronny iednego XVIII. Roku 1525. gdy Luterſkie kacerſtwo w Polſzcze ſię ſzerzyło, Stany Xięſtwa Mazowieckiego w obecności Xiążęcia Januſza zagrodziły uroczyſtą uchwałą wſzelki przyſtęp do ſiebie Luteranom. O czym ſtanowienia dane do Grodu Warſzawſkiego w Xięgach tegoż grodu pod tymże rokiem czytay przed Niedzielą Oculi.

(a) Nieſiecki Korony t. 1. (b) Idem ibidem (c) Vol. leg. t. 6. f. 450. (d) Vol. leg. t. 2. pod rokami: 1505. 1547 (e) Vol. leg. t. 6. f. 345. (f) Nieſiecki Korony t. 1.

§ X.

WOIEWODZTWO MAZOWIECKIE.

I. W Kraiu Mazowieckim oſiadłość mieli iuż Awarynowie po nad Narwą: iuż Buryuſzowe gdzie Warka y Warſzawa: Anartophraktowie tak nazwani dla niedoſtatku chleba w tych ſtronach Mazoſza ktore piaſzczyſty y nieurodzayny Kray maią (*a*) II. Woiewodztwo zławna część Polſki zkładało, Maslaus

ſlaus Mieczyſława Podczaſzy pod czas ſwarnych y niewieścich Ryxy Krolowy rządow, władzą ſobie Xięſtwa tego przywłaſzczył: Od Kazimierza Mnicha Syna y Naſtępcy na Państwo Mieczyſława y Ryxy z Państwa tego wraz y z życia wyzuty, Bolesław Krywouſty nazwany, Kazimierza Syn, umieraiąc, a Państwo między Syny dzieląc, Xięſtwo to naznaczył Bolesławowi Kędzierzawemu, po ktorym Syn iego Leſzek krotko toż Xięſtwo trzymaiąc, zlał prawo ſwoie na Stryia ſwoiego Kazimierza drugiego, ktorego naſtępcy od Konrada młodſzego iegoż Syna zſtępuiący trzymali to Xięſtwo do roku 1526, w ktorym oſtatni z Domu Piaſtowego przez Krywouſta y Konrada Mazowieckie Xiąże (*b*) Januſz bezdzietnie zſzedłſzy uczynił ſpoſobność wrocenia ſię Xięſtwa tego do Polſki, ktore nieiaki czas ſprawowane było przez Wielkorządce Namieſtniki Krolewſkie, Wſzakże w roku 1576 na Seymie Coronationis Stefana Krola Wielkorządztwo to znieſione (*c*) za ktorego też Rycerſtwo Mazowieckie porownane w przywileiach z

Polſkim Rycerſtwem y prawa przywile-
ie ſtatuta zwyczaie od nichże przyięte,
wyłączenia iednak niektore ſobie zacho-
wuiąc. III. Zklada ſię z Ziem dzieſiąciu:
Czerſkiey, Warſzawſkiey, Wiſkiey, Wyſ-
ſogrodzkiey, Zakroczymſkiey, Ciekano-
wſkiey, Łomżyńſkiey, Rożańſkiey, Li-
wſkiey, Nurſkiey. IV. Graniczy z Pło-
ckim, Rawſkim, Sendomirſkim, Lubelſkim,
Podlaſkim Woiewodztwy y z Pruſſami
Xiążęcemi. V. Miaſto ma ſtołeczne War-
ſzawę, mieſzkaniem Krolow, Senatu Ra-
dami, Seymami, Sądami zadwornemi, wy-
bieraniem Krolow, y wielą oſobliwościa-
mi zaſzczycone. Miaſto ſamo murami o-
paſane nie wielkie nad wiſłą ale porządne
y budowne. Zdobi ie Kollegiata o ktorey
niżey Collegium S. J. Kościoł y Klaſztor
WW. XX. Auguſtynianow. Na przed-
mieściach znayduią ſię Kościoły y Klá-
ſztory WW. XX. Dominikanow, Bernar-
dynow, Karmelitow Boſſych iak mowią:
y Trzewikowych, Miſſyonarzy, Refor-
matow, Societatis JESU, Scholarum pia-
rum, Teatynow, Kapucynow, Bonifra-
trow, Paulitow, WW. PP. Wizytek, Sa-
kramen-

kramentek, Bernardynek, Dam Kanoni-
czek pałac Marywilſki od Jana trzeciego
Krola wyſtawiony, y od Imienia Maryi
Krolowy Mariæ villa nazwany, ktorego
część iedna zkłada pałac y kaplicę Dam
pomienionych: druga zaś nápełnia ſię Ku-
pcami ktorzy tam towary naybogatſze
złożone na przeday wyſtawuią y naycel-
nieyſzemi rzemieślnikami. Zamki tu ſą
Krolewſkie dwa: Ieden gdzie ſię też Sey-
my odprawuią obſzernemi Salami 'czyli
Senatorſką y Poſelſką izbámi wſpaniałemi
pokoiami: przy miłym y uciechę oku
Krolewſkiemu czyniącym, wiſły widoku
y mieyſc wiela na podziw y ozdobnych y
okazałych y wdzięcznych. Drugi na
przedmieściu Krakowſkim od Auguſta
drugiego wyſtawiony, piękny, wſpania-
ły, y ogrod obſzerny y wdzięczny maią-
cy. Za pałacem tym ſtoią kazarnie dla
Koronney Gwardyi okazałe y w weſo-
łym położeniu. Nie ſzerząc ſię z opiſem,
cała powſzechnie Warſzawa otoczona ieſt
Xiążąt y Panow polſkich pałácámi y ogro-
dami czyniącemi nie wypowiedziany
kſztałt, y rzadko w Enropie całey widzia-
 ną

mą wſpaniałość: Leży Warſzawa w ſtopniu ſzerokości 53 minucie 8. długości ſtopniu 44 minucie 4. VI. Jeſt innych wiele w tym Woiewodztwie miaſteczek y miaſt, niektore podług Ziem porządku liczę: W Ziemiach; w Czerſkiey ſtołeczne Czerko: w Wiſkiey ſtołeczna Wizna, W Wyſſogrodzkiey Wyſſogrod. W Częchanowſkiey Czechanow, w Zakrocimſkiey Zakrocin, w Łomżyńſkiey Łomża, w Rożańſkiey Rożan, w Liwſkiey Liwo, w Nurſkiey Wąſoſze. VII. Senatorow Woiewodztwo to liczyło ieſzcze w ten czas gdy udzielne ſwoie Xiążęta miało, (*d*) teraz temi ſię ſzczyci: Woiewodą Mazowieckim y Kaſztelanem Czerſkim: Więkſzemi Powiatowych Kaſztelanow tych liczy: Warſzawſkiego, Wiſkiego, Wyſſogrodzkiego, Zakroczymſkiego, Ciechanowſkiego, y Liwſkiego, Woiewodow Mazowieckich (ktorzy ſię dawnie iuż Warſzawſkiemi iuż Czerſkiemi piſywali, poźniey gdy zawrocone do Polſki Mazoſze (*e*) Wiceſgerentami,) liczy ſię z Michałem Rudzieńſkim 52 Kaſztelanow Czerſkich z Michałem Suffczynſkim 35. VIII. Urzędni-

Urzędnikow Ziemſkich Ziemia każda oſobnych ma wſzyſtkich y tym porządkiem, ktorych wyżey mianowane Woiewodztwa, zacząwſzy od Podkomorzego. IX. W herbie noſi Orła białego z rozciągnionemi ſkrzydłami w polu czerwonym bez korony. Tymże ſię orłem tegoz Woiewodztwa Ziemie ſzczycą. Ziemia Liwſka noſi w herbie puł Orła czerwonego, puł niedzwiedzia czarnego, Gwagnin niedzwiedzia białego naznacza *f. 32 in corp. Hiſt.* grzbietami ſię ztykaiących pod iedną koroną. X. Urzędow Sądowych Ziemſkich ma tyle: ile Ziem, y w nich Urzędnikow Ziemſkich Sędziego, Podſędka y Piſarza oſobnych: Roki zaś dzieſiąciu tego Woiewodztwa Ziemi ſądzą ſię tylekroć y w te czaſy: 1. Roki ziemſkie Czerſkie pierwſze ſądzą ſię w poniedziałek po niedzieli Miſericordiarum. 2. w poniedziałek po Swięcie S. Jana Krzciciela. 3. w poniedziałek po S. Franciſzku (*f*) Uchwałą dawnieyſza dana w roku 1767 Sądom tey ziemi w Czerſku dwa dni naznacza poniedziałek y wtorek, á po nich w Groycu we Szrodę, y we Czwartek. W drugim zaś tygodniu w Warce, w poniedziałek y

we wtorek potym w Garwolinie we czwartek y piątek. 2. Roki ziemſkie Warſzawſkie według oſtatniego Seymow rozporządzenia (*g*) ſądzone byc maią trzy razy: Pierwſzy w Warſzawie po Niedzieli poſtney *Invocavit*; Drugi w poniedziáłek po S. Troycy. Trzeci w poniedziałek po S. Franciſzku, á po doſądzeniu Sądow Warſzawſkich w Błoniu w naſtępny poniedziałek, y znowu w tydzień w Tarczynie. 3. Roki ziemſkie Wiſkie przypadaią pierwſze we wtorek po Swięcie S. Staniſława. Drugie we wtorek po S. Máteuſzu: Trzecie we wtorek po trzech Krolach, á po tych wſzyſtkich w Wąſoſzu we dwie Niedzieli, także też w Radziłowie po tychże Wąſowſkich we dwie Niedzieli (*h*) 4. Roki ziemſkie Wyſſogrodzkie ſądzą ſię raz pierwſzy we wtorek po Bożym Ciele, ktore przedtym ſączone bywały we wtorek po Swięcie Agnieſzki S. Drugie we wtorek po Przewodniey Niedzieli. Trzecie we wtorek po S. Michale. Po innych Parafiach dawnym zwyczaiem (*i*) 5. Roki ziemſkie Zakroczymſkie: Pierwſze ſię ſądzą w piątek

tek po niedzleli *Invocavit*, Drugie we Szrodę po Swięcie S. Troycy. Trzecie w dzień tenże po S. Mateuſzu [*k*] 6 Roki ziemſkie Czechanowſkie zkłádane bywáią. Pierwſze w Sąchocinie w poniedziałek po Swięcie S. Filippá y Jakoba: lubo te przenoſi uchwała Seymu mianego w roku 1581 na (*l*) poniedziałek po S. Mateuſzu, Drugie w poniedziałek po S. Bartłomieiu, Trzecie w poniedziałek po trzech Krolach: á po Sąchockich w Ciechanowie we czwartek przyſzły, á Praſnyſkie po zapiſaniu aktu Ciechanowſkich rokow w całe cztery niedziele (*m*) 7. Roki Ziemſkie Łomżyńſkie ſądzą ſię trzy razy: Pierwſzy raz w Łomzie w poniedziałek po Niedzieli *Reminiſcere* to ieſt drugiey w poſt czyli Suchey. Drugi raz w poniedziałek po S. Troycy. Trzeci raz po S. Mateuſzu: W Kolnie zaś pierwſze we czwartek po Niedzieli *Lætare*, czyli ſzrodopoſtney. Drugie we czwartek po S. Janie. Trzecie we czwartek po S. Łukáſzu (*n*) Zembrowſkie pierwſze w Zembrowie we czwartek po trzech Krolach: drugie we czwartek po Swiątkách: Trzecie we czwartek po

po S. Jadwidze [o] Ostrołeckie (p) pierwsze w poniedziałek po S. Mikołáiu, drugie w poniedziałek po Nawiedzeniu Nayś: Panny, trzecie nie we wtorek po Niedzieli *Reminiscere*, ale aż w poniedziałek á sądzą się do tygodnia á nie dłużey: Łomżyńskie y Zembroskie ieżeliby dla iakiey przyczyny w czasie swoim sądzone być niemogły, przywołáne (q) podług upodobániá być nie mogą. 8. Roki Ziemskie Rożańskie: pierwsze w Rożanie po Niedzieli *Invocavit*: á Makowskie od zapisania Aktu rokow Rożańskich we cztery Niedziele (r) drugie w Rożanie (s) w poniedziałek po Bożym Ciele: á Mákowskie we wtorek po nich we trzy Niedziele: trzecie Rożańskie w poniedziałek po S. Michale, á w Makowie we cztery niedziele: y ieżeli w czasie sądzone dla prawney przeszkody być nie mogą, tedy ie potym we dwie niedzieli Sąd Ziemski przywołać, y po przywołániu we dwie niedzieli má sądzić (t) 9. Roki Ziemskie Liwskie sądzą się: pierwsze w Liwie we Czwartek po S. Troycy: drugie we czwartek po S. Jadwidze: trzecie we czwartek po S. Agnieszcze, y ieżeli prawna przeszkoda zaydzie tedy tak iak Rożańskie przywołáne y sądzone być maią (u) 10 Roki ziemskie Nurskie sądzą się pierwsze w Nurze we wtorek po nowym lecie: Kamienieckie po nich w poniedziałek po Gromnicach á po nich Ostrowskie we wtorek po niedzieli Srzodopostney. Drugie roki Nurskie sądzą się w Nurze we wtorek po przewodniey niedzieli: Kamienieckie po nich w poniedziałek po S. Troycy, á Ostrowskie we wtorek po S. Jánie Chrzcicielu. Trzecie roki Nurskie, we wtorek po S. Mateuszu, Kamienieckie w poniedziałek po S. Szymonie, á Ostrowskie po S. Helżbiecie. (w) XI. Starostow Grodowych y Grodow Woiewodztwo ma dziesięciu Grod Czerski: Warszawski, Wiski do Wiskiego Starosty należący; Wąsocki, Wyszogrodzki, Zakrocimski, Czechanowski, Łomżyński, y do iednegoż Starosty należące, dwa inne Koliński y Zambrowski, Rożański z Makowskim pod iednym Starostą. Liwski, Nurski z Kamienieckim y Ostrowskim pod iednym Starostą: Starostowie Sędziego tylko stanowią, Pisarz

Grod-

Grodzki tenże ſam bywa ktory y Ziemſki, á ten wybieraniem ſtánowiony (*x*) XII. Staroſtow niegrodowych ma: Błońſkiego, Oſieckiego, Garwolińſkiego, Práſnyſkiego, Radźiłowſkiego, Latowickiego, Záſzkowſkiego, Oſtrołęckiego, Piáſzeczyńſkiego. XIII. Seymiki Woiewodztwo zkłada na mieyſcach dzieſiąciu, podług liczby Ziem: to ieſt każda ziemiá w ſwoim ſtołecznym mieście wybiera ná Seym Poſłow dwu. Generał zaś Woiewodztwa tego czyli wſzyſtkich ogołem Ziem Deputackich y Goſpodárſkich Seymikow zkładáne bywaią w Warſzawie gdzie na Trybunał Koronny wyſádzá Woiewodztwo to Deputatow dwu, y tyleż Komiſſarzy na Komiſſyą do Radomia. XIV. Stanowiſko zimowe w Staroſtwach tego Woiewodztwa maią Chorągwie dwie Uſárſkie. Pancernych ſześć, Regiment konny ieden y dwa pieſze. Chorągwie lekkie dwie: Płáci zaś co pułrocznie woyſku zł. pol. 145779 gr. 3. to ieſt dla chorągwi pancernych czterech zł. pol. 18800. Dlá Gwardyi Koronney J. K. M. porcyi 1307. zł. pol. 136979. gr. 3. XV. Popis Rycerſtwa

ſtwa Mazowieckiego na trzech mieyſcach gdzie Sądy ſwe (iak mowi uchwała Seymu mianego w roku 1563. in Vol. leg. t. 2. f. 641 nowe mieli, czego odmiany zaſzły: czytay uchwały Seymow w rokách 1631. 1635. 1647. To ieſt okázywanie czynić maią: Ziemia Czerſká pod Radwankowem, Nurſka pod Nurem, á Powiát Oſtrowſki pod Oſtrowem, Kámieniecki pod Kamieńcem. Ziemia Łomżyńſká pod Łomżą, inne Ziemie wzięły to ſobie do Braci: A taż Uchwała roku 1647. in Vol. Leg. t. 4. f. 129. znoſi okazywanie to w tych Woiewodztwach do czaſu. XVI. Szkoły ma dlá poleru młodzi polſkiey, w Warſzawie iedne pod rządem Societatis JESU w mieście, drugie na przedmieściu pod rządem WW. XX. Scholarum piarum. Collegia Nobilium w ktorych ſię młodź ſzlachetna polſka ięzykow rożnych y nauk uczy, trzy; iedno pod dozorem WW. XX. Teatynow, drugie pod dozorem WW. XX. Scholarum piarum, trzecie pod dozorem Societatis JESU. Ma także Seminarium Clericorum pod zwierzchnością WW. XX. Miſſyonarzow. Tu także

także ku pomnożeniu nauk wystawiona Bibliotheka publiczna dzieło nieśmiertelney chwały, nakładem J. O. Xiążęciá Biskupa Krakowskiego, Stanisława Kostki Załuskiego y Brata Jego, J. W. J. M. X. Jozefa Załuskiego Kiiowskiego Biskupa cnoty y mądrości miłośnikow wielkich, Narodu ozdoby: starych pełna w kilku Salach Xiąg y pism: y starożytności zakazan, oddana dozorowi XX. Societátis JESU Prowincyi Mazowieckiey. Dla teyże Polskiey młodzi przecwiczania się w pobożności y naukach otwarte są szkoły w Łomży w Pułtusku pod rządem y dozorem XX. Societatis JESU. XVII. Woiewodztwo Mazowieckie po części większey zwierzchności Biskupa Poznańskiego podlega, po części Biskupa Płockiego' Kollegiatę Warszawską Uchwałá Seymu mianego w roku 1609 (y) porownywa w tym z Kościołámi Katedralnemi, a żeby w niey tylko Szlachta osobliwie na Prelatury wysadzani bywali, krom czterech Doktorskich Prebend, co też Klemens II. ztwierdził wyrokiem swoim roku 1715. dnia 3. Lutego danym. Nie dá-

wno też Prałatow Jeyże y Kanonikow Orderami Krol ozdobił to iest w roku 1751. Noszenia tych zwierzchnich dostoyności zaszczytow Rzym ieszcze nie ztwierdził, ale o tym wie, y nie zabrania. Proboszcz w niey pierwszeństwo trzyma; y przyłączone ma do siebie Tarczyńskie Probostwo, iako też Dziekan Probostwo Wáreckie, za zezwoleniem Jastrzebca Biskupa Poznańskiego. XVIII. Woiewoda w tym Woiewodztwie ma w każdey Ziemi stanowionego przez siebie Podwoiewodzego.

(*a*) *Sarnicki l. c.* (*b*) *Idem Annal. Pol. l. 7. f. 1210.* (*c*) *Vol. Leg. t. 2. f. 928.* (*d*) *Niesiecki Korony t. 1.* (*e*) *Tenże l. c.* (*f*) *Vol. Leg. t. 2 f. 793. f. 731.* (*g*) *Vol. leg. t. 3 f. 28.* (*h*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1274.* (*i*) *Vol. Leg. t. 3. f. 292.* (*k*) *Vol. Leg. t. 2. f. 978. y znowu Vol. Leg. t. 3. f. 28.* (*l*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1016.* (*m*) *Vol. Leg. t. 2. f. 979.* (*n*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1214.* (*o*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1274.* (*p*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1522* (*q*) *Vol. Leg. t. 3. f. 692.* (*r*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1016.* (*s*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1236.* (*t*) *Vol. Leg. t. 3. f. 691.* (*u*) *Vol. Leg. Ibid.*

(w) *Vol. Leg. t. 2. f. 1276. y znowu f. 1339* [x] *Vol. Leg. t. 2. f. 932.* (y) *Vol. Leg. t. 5. f. 17.*

§ XI.

WOIEWODZTWO RAWSKIE.

I. KRay ten zdaie ſię niegdyś oſiadłym być przez Scirry wraz z Gotami Włoch woienniki (*a*) po zaſzłym Polſki przez Krywouſta Krola między Syny podziale, przez Xiążęta krwi iegoż rządzone długo y ſprawowane było. Za uſtawaniem zaś Xiążąt tych krwi, płci męſkiey, zawrocone do Polſki, ieyże część zkłada. II. Dzieli ſię na Ziemie trzy: Rawſką, Sochaczewſką, y Goſtyńſką. III. Graniczy z Mazowieckim, Sendomirſkim, od ktorego rzeka Pilyca go dzieli, Sieradzkim, Łęczyckim, y Kuiawſkim Woiewodztwy. IV. Miaſto ſtołeczne Ziemi Rawſkiey Rawa, Sochaczowſkiey Sochaczow, Goſtyńſkiey Goſtyń. Leży Rawa w ſtopniu ſzerokości 53 minucie 5. długości ſtopniu 43, minucie 6. V. Ma y innych wiele Miaſteczek; Łowicz ſtołeczne ieſt Łowickiego Xięſtwa: Dane to Arcy-

Arcy-Biſkupom Gnieźnieńſkim przez Konrada Mazowieckie Xiąże, karzącego w ſwey Oſobie krzywdę Kościołowi uczynioną przez zaboy. Czapli Kuiawſkiego y Płockiego Seholaſtyka, w roku 1240 popełniony. Dzieli ſię to Miaſto na dwa; ſtare, y nowe: Ozdobione zamkiem Prymaſowſkim: Kollegiatą wſpaniałą, Kościołem y Klaſztorem WW. XX. Scholarum piarum. WW. XX. Dominikanow, Bernardynow, Bonifratrow y WW. PP. Bernardynek. VI Herb Woiewodztwa tego Orzeł czarny w polu czerwonym na ktorego pierſiach litera złota R. VII. Senatorow większych dwu liczy: Woiewodę y Kaſztelana Rawſkich: Powiatowych Kaſztelanow dwu: Sochaczewſkiego y Goſtyńſkiego. Woiewodow rachuie z Kazimierzem Granowſkim 34 Kaſztelanow z Felicyanem Trcińſkim 30. VIII. Urzędnikow ziemſkich oſobnych wſzyſtkie trzy Ziemie maią, zacząwſzy od Podkomorzego, tym porządkiem ktory zachowuią inne. IX. Urzędy Ziemſkie Sądowe trzy: Rawſki, Sochaczewſki, y Goſtyńſki. Roki Ziemſkie Rawſkie ſądzą ſię

trzy razy w Rawie. Pierwszy raz po Niedzieli *Reminiscere*, to iest po niedzieli drugiey w post. Wtory raz po Swiątkách. Trzeci raz w poniedziałek po S. Michale (*b*) Roki Ziemskie Sochaczewskie sądzą się pierwsze: we Wtorek po S. Urszuli. Drugie we wtorek po Bożym Ciele. Trzecie we wtorek po S. Jadwidze. A Mszczonowskie zawsze po nich we dwie Niedzieli. (*c*) Roki ziemskie Gostyńskie sądzą się pierwsze po niedzieli *Oculi*, czyli trzeciey w post. Drugie po oktáwie Bożego Ciała: (*d*) Trzecie w poniedziałek po S. Michale, (*e*) A Gąbińskie po káżdych w tydzień. X. Starostow grodowych má trzech: Rawskiego, Sochaczewskiego, y Gostyńskiego, y tyleż Grodow, w ktorych Starostowie Urzędniki Grodzkie stanowią. XI: Nie grodowe Starostwa te liczy: Bolemowskie, Wyskitckie, Długołęckie: Gąbin, kaski, Kapinow, dzierżawy. XII. Każda Ziemia Seymiki przedseymowe w stołecznym swym Mieście zkłádá: Rawská w Ráwie, Sochaczewská w Sochaczewie, Gostyńská w Gostyniu, y káżdá po dwu Posłow ná Seym

Seym wysadza. Ziázdy Urzędnikow Ziemskich wybiernicze tamże zkłádáne bywáią. XIII. Seymiki, Deputacki y Gospodarski wszystkie wraz trzy Ziemie zkłádáią w Bolemowie, y tam obieraią Deputatow dwu na Trybunał Koronny, Komissarza do Radomia iednego. Popis zaś Rycerstwa Rawskiego być ma u Sochá- czewa. XIV. Stanowisko zimowe w Starostwach y Dzierżawach Woiewodztwa tego maią cztery Chorągwie pancerne, trzy lekkie y Węgierska piechota. Płaci zaś co pułrocznie dla woyska Ziemia Rawska zł. pol. 11908. Ziemia Sochaczewská 16335 gr. 23. Gostyńska zł. pol. 14808 gr. 26. ogołem wszystkie zł. pol. 43049 y gr. 21. To iest Chorągwi lekkiey koni 175. zł. pol. 12950. Dla Dragonii porcyi 10. zł. pol. 1567. gr. 14. Dlá Artylery Koronney porcyi 88. zł. pol. 8843 gr. 7. Dla piechoty węgierskiey porcyi 150 zł. 15000. XV. Należy do Archidyecezy Gnieźnieńskiey. XVI. Ma Szkoły z Filozofią w Rawie y w Łowiczu, tam te pod dozorem XX. Societatis JESU, te pod rządem WW. XX. Piarow: XVII. Rawa wy-

znaczona ieſt, gdzieby kwartę płacono, to ieſt czwartą część intrat na woyſko koronne z Staroſtw y Krolawſkich dzierżaw. (f)

(a) *Sarnicki L. c.* [b] *Vol. Leg. t. 2. f. 789.* (c) *Vol. Leg. t. 2. f. 1522.* (d) *Vol. Leg. t. 2. f. 681.* (e) *Vol. Leg. t. 2. f. 1478.* (f) *Vol. Leg. t. 2. f. 1223.*

§ XII.

PRUSSY y KRZYZACY.

I. PRuſſy zdaią ſię byc iednym z Litwą Narodem iako znać ieſzcze do tych czas z ięzyka y iednayże obyczaiow dawnych Obywatelow po wſiach w obudwuch Kraiach. Język ten Słowiańſki w początkach był: ile w Sarmackim Narodzie: ale gdy y z Rzymu Publiuſz Libo tu za Pompeiuſza przybył, á po nim zá Nerona Palemon: także gdy Cymbrowie Narod przyległy Grekom z Cymmeryi tu przyciągneli, w mowie Pruſkiey y Litewſkiey ſiła ſię z Łacinſkiego y Greckiego ięzyka mieſza. Weydewutas Brat Prutena albo Wenedutas [od ktorego niekto-

rzy

rzy Narod Wenedow nazwany y część pewną morza Baltyckiego Sinus Venedicus mieć chcą mianowaną) podzielił te Kraie między Syny ſwoie *a* Z czaſem Národy te rozdzielone na trzy Xięſtwa Pruſſy, Litwę wyżſzą, y niżſzą, ktorą Samogicyą albo Zmudzią, á po Litewſku Ziamayciey zowiemy, y na Łotwę. Ci ludzie pod rząd y władzą zgromadzeni náieżdzali przyległe Chrześciańſkie Kraie, á że tu tym czaſem pominę Litwę Pruſſacy bliżey ſięgaiąc Polſki one częſto nachodzili łupili y puſtoſzyli Kray: Prawda że Bolesław Chrobry zwycięzkim orężem podbił Polſzcze Narod Pruſki, y ſobie ie uczynił dannikami: Bolesława także śmiáłego, Hermanna Brata iego, iako też Krywouſta y Kędzierzawego, Bolesławow zachwalona y do zwycięztw przywykła woiowania ſprawność w danniczey ie utrzymywała powolności: Atoli gdy uczyniony na wiele Xięſtw, Polſki podział, ieyże nadſłabił ſił, Konrad Xiąże Mazowieckie ktorego Kray naiazdom Pruſſakow przybliżała pogranicznosć w roku 1230 rok inni 1227 kłádą, iakoż w naznaczeniu ro-

ku

ku Czaſopiſarze rożnią Bielſki przywodząc treść przywileiu danego na Ziemię Chełmińſką f. 148. y 144. Hermanowi Miſtrzowi naypierwſzemu, świadczy, że przywili ten dany był roku 1222 y czytał go Staniſław Hozyuſz, znaleziony na zamku w Lubawie) ſprowadził z Niemiec Krzyżakow, dawſzy im w oſiadłość Chełmińſką y Dobrzyńſką Ziemie do czaſu, nim ná dziedzictwo Kościołá Rzymſkiego podbiią Pruſſy. II. Krzyżacki Zakon od iednego z bogatſzych Niemcá początek bierze, ktory około roku 1099. po odebraniu przez Godefryda Bulloniuſza Jerozolimy widząc wielu ziomkow nie doſtátek dla ich opatrywánia założył ſzpital, na gorze Syon, y przy nim Kaplicę ná cześć Nayś: Panny: za dozwoleniem Pátryarchy. W roku 1190: pomnożyli hoynością ſwoią Braci tych nabożeńſtwo Bremenſcy y Lubeccy Mieſzczanie: Czego widok Xiążętom Niemieckim dał pohob; że poſtanowili Kawaleryą z Narodu ſwego, ktoraby w czyſtości żyiąc pod poſłuſzeńſtwem Stolicy Apoſtolſkiey woiowáłá niewierne, y chore á ránne opatrywáłá żoł-

żołnierze: Celeſtyn III. Namieſtnik Chryſtuſow roku 1191 12. Lutego potwierdził ten zakon. Pierwſzy Miſtrz Krzyżacki był Walpach albo Walpot: Wſzakże w lat kilkadzieſiąt po zoſtáwionych w Syryi męſtwa dowodach niezliczonych, przymuſzeni ſą uſtąpić z Kraiu zwycięztw chwałą zádziedziczonego, nie mogąc wyſtarczyć potędze Saraceńſkiey. Grzegorz 9 Papież, do ktorego ſię mężni ci wygnańcy udali, za prożbą Konrádá Xiążęciá od ktorego ſpráwowáł Poſelſtwo Chryſtyan pierwſzy Chełmińſki Biſkup, wyſłał Bracią tę, na podbicie niewiernych Pruſſow: ktore to ich woiowaniá dzieło zápoczął Hermán Salck w towarzyſtwie 28. Krzyżackich Kawalerow: iakoż przez lát 53 rożne z nimi ztaczaiąc bitwy, y ſwemu ie, y Chryſtuſowemu podbili panowaniu. Ale ſzczęściem oręża ſwego unieſieni potym, ſwoim Kraio-Dawcom Polſkom ciężkiemi być zaczęli, iuż przez naiazdy ziem Polſkich, iuż przez opánowánie Pomorſkiey y Michałowſkiey ziemi, y przywłáſzczanie ſobie Gdáńſká, y innych mieyſc, iuż nawet woiowaniem tym, ſąſiedzkie Kráie krzywdzącym, doſięga-

dosięgaiąc y Litwy. Władysław Jagiełło że Krolow Jego Przodkow nad Krzyżakami dáwniey otrzymáne zwycięztwa tu pominę Krol Polski y Wielkie Xiąże Litewskie, ukrocił ich zuchwałość, y ukarał niewdzięczność w bitwie z niemi ztoczoney, położywszy na placu pod Grunwaldem z Mistrzem ich Ulrykiem 50000 żołnierza trupem inni Dzieiopisarze *b* liczbę zabitych tyle troyną kłędą á w niewolą sámych komendorow 300 y 14000 żołnierzy zágarnąwszy utwierdził początki szczęśliwe dzieła, ktore długich y zwawych Polakow z Krzyżakami Woien dokonało Pod Kazimierzem czwartym Jagiellończykiem uciążone od Krzyżakow Prussy, znieść dłużey nie mogąc Krzyżackiey niewoli iarzma, szukali u tegoż Kazimierza pomocy, y swoich ciężarow ulgi. Jakoż po trzynastoletniey z Krzyżakami woynie, nastąpił pokoy, roku 1466 w tę umowę: A żeby Pruss cześć znaczną teraz Xiążęcą zowią Mistrz Krzyżácki trzymał práwem hołdowniczym y záwisłym od Polski: Reszta zaś á żeby podzielona na Woiewodztwa: Chełmińskie z Zie-

Ziemią Michałowską Malborskie y Pomorskie należała do Polski. Kazimierz tenże w roku 1476 y 1477 práwá, dawne wolności swobody Prussákow w iedno iuż Rzeczypospolitey ciało ziednoczonych z Polską potwierdził o czym vol. Leg. t. 1. à f. 229 *c* o Prussach Xiążęcych mowić się będzie niżey teraz o Krolewskich nayprzod, w powszechności dawney.

a Poszakowski w Historyi Luter- Xiędze 1. t. f. 90. ad 103. b Sarnicki Annal: Pol. Lib. 7 f. 1164. c Sarnicki Annal. Polon: t. 7. 1184 sub annal. 1466 & 1466.

§ XIII.

PRUSSY KROLEWSKIE.

I. PRussy ktorych nazwiska początek od Borussow czyli Borusków Sarmackiego Narodu *a* niektorzy wywodzą, inni od Risyasza Bitynii Krola, inni od Prutena ktory u nich miał niegdyś panowáć: mianowici Krolewskie zkładaią się z Woiewodztw trzech: Chełmińskiego, Malborskiego, y Pomorskiego, y Biskupstwa Warminskiego. II. Kray ten cáły nad

nad inne bogaty, iuż z przyczyny Gdańska, do ktorego z Polski y Rusi ładowne Wisłą przychodzą statki, y odchodzą, iuż że okrętami morzem handel ich daleko siąga, iuż że y innych miast wiele liczy maiętnych, budownych, osiadłych y handlownych. Maią zawierać w okręgu swoim Prussy 2037 iezior. Wisłą, w ktorą rzek innych kilkadziesiąt wpada, przedzielone są, y po części Baltyckim morzem oblane. Obfituią w zboża wszelákie, Ryby y Zwierza. Jezioro Charzykowo pod Choynicami wydawać má z siebie 30 gatunku różnego ryb rodzaiu. Bernard Schilling Toruńczanin pod wsią (*b*) Nikláusch-dorf. trzykroć sto tysięcy przedniego srebra wybrał, y z niego za Krzyżakow bił pieniądze. Jákoż w roku 1700 Gornicy Sascy o kruszczach srebrnych y innych, że się znáyduią w Prusiech, zdánie swe dali. Rudy má żelázne: Vitriolum się w tymże Kráiu znáyduie: Mosiądz robiono y na bláchy bito pod Zukowem, y Zagorzem. W brzegách morzá Baltyckiego Bursztynu zbieraią wiele, y drogich Chryzolitu, Chalcedonu, Jaspisu, kámieni. III.

Pro-

Prowincya cała Pruska osobny swoy Senat ma, ktory się zkłada krom Biskupow, Woiewodow y Kasztzlanow z Podskárbiego ziem Pruskich y Podkomorzych. Ma także Miecznika Ziem Pruskich. IV. Urzędnikow Ziemskich Woiewodztwa Pruskie tym porządkiem liczą: Podkomorzy, Chorąży, Sędzia ziemski, Sądowych ośmiu y Pisarz Ziemski, innych nie maią. Za czasow Jana Kazimierza Podstolego Chełmińskiego wszczęty urząd, ale od Stanow Pruskich nie przyięty (*d*) V. Seymiki przedseymowe Woiewodztwo każde u siebie zkłádá na mieyscu o ktorym niżey, ktore ieżeli wszystkie doydą, tedy dla spolney rady na Generał Pruski czyli spolny Woiewodztwom wszystkim y Ziemiom Seymik łączą się, raz w Grudziądzu, w Málborku drugi. Dokąd się ziezdzáią krom Senatorow Pruskich y Urzędnikow, y Szlachty, z Miast, Torunia, Elbląga, Gdańska, wysadzeni Posłowie, y gdy Generał ten stawa; Posłow na Seym wymierzoney nie masz liczby, ale Ziemianin każdy Urząd Poselstwa sprawować może (*e*) Zapisy w Xięgach mieyskich

czy-

czynione tak w Prusiech są ważne iak y czynione w Grodzie. VI. Prussy całe Krolewskie co pułrocznie płacą dla woyska koronnego: zł. pol. 311858 y groszy 7. To iest dla Dragonii porcyi 1000 zł. pol. 150000. Dla regimentu pieszego porcyi 1537. zł. pol. 153619 gr. 15. Zostaie za tym na pogorzelcow w Woiewodztwach Pruskich od płácenia co pułrocznie pogłownego zł. pol. 8238. y groszy pol: 22. (*f*) VII. Prussacy maią swoie Pruskie osobne prawa y niektore od powszechnego polskiego wyłączenia: co im przytwierdził Kazimierz o czym wyżey.

(*a*). *Sarnicki L. c.* (*b*) *Rzączyński Hist. nat Cur. tract. 5. sect: 2. tract. 1. sect. 5. 2. y indziey* (*c*) *Legnich Dissert. de Senatu Prussiæ* §: *43.* (*d*) *Idem ibidem.* (*e*) *Idem L. 3. Juris poloni c. 9.* (*f*) *Vol. Leg. t. 6: f. 336. & 337.*

§ XIV.

WOIEWODZTWO CHEŁMINSKIE.

I. KRay Woiewodztwa tego posiadali niekiedyś Wyssogotowie czyli Wisły Gothowie ktorych Ptolomeusz Githonami

thonami

thonami zowie, á Korneliusz Tacyt dodaie że ciż nad Baltyckim Morzem zbierali Bursztyn. Poruskow też Sarnicki w Prusiech kładzie ktorzy od granic pułnocnych Moskwy mieszkanie tu swoie przenioższy Prussow nazwiska podobno (*a*) początek dali. II. Składa się z dwu Ziem Chełminskiey y Michałowskiey. III Graniczy z Xięstwem Pruskim, Ziemią Dobrzyńską: od Woiewodztw Jnowrocławskiego y Pomorskiego wisła ie dzieli. IV. Miasto stołeczne Woiewodztwa tego Chełmno po Łacinie Culma, sławne zdawna iuż Trybunałem Pruss całych ktory tam zkładány bywáł: iuż práwámi Pruskiemi od miasta tego: Jus Culmense nazwanemi. Zdobią go Kościoły wspaniałe WW. XX. Missyonarzy WW: PP: Benedyktynek y inne: iako też przedziwnie piękne ulic rozłożenie: á mianowicie że w powszechney Pruss zarazie przez Luterskie Kacerstwo wiary prawowierney nienaruszoney dochowało: Biskup w nim ma prawo Miecza. Leży w stopniu szerokości 54 minucie 8. Długości stopniu 43 minucie 6. V. Ma y innych

Miast

Miaſt porządnych, y budownych wieś. Przednieyſze tę: Toruń, wſpaniałością y pięknością Europeyſkim Miaſtom w wielu rzeczach mało uſtępuiące: Ratuſz ma, ledwie gdzie podobną znayduiący okazałość; ſzczycą toż Miaſto ozdobne kamienice, także WW. XX. Bernardynow, Dominikanow, Jezuitow, WW. PP. Benedyktynek, Kościoły y Klaſztory. Mianowicie Bernardyńſki Kościoł założony od Pompona Miſtrza roku 1231, wydarty przez Luterany około roku 1524 WW. XX. Franciſzkanom, á w roku 1726 oddany WW. XX. Bernardynom przez Sąd wyſadzony na ukaranie pamiętnego w Toruniu na Katoliki buntu: kiedy też poſtanowiono, ażeby część mieyſkiego urzędu z Katolikow złożona była, y Prezydent Katolik zawſze zoſtawał. Z drugiey ſtrony wiſły na Dybowie wdzięczny miaſtu czyni widok Kościoł y Klaſztor z ogrodem WW. XX. Reformatow. Zaſzczyca ſię toż Miaſto rodziną ſławnego Matematyka Kopernika: Grudziądz zamkiem y Generałami (iak poſpolicie mowią) Pruſkiemi: Golub długim na Zamku zamięſzkaniem

ſzkaniem Anny Sioſtry Zygmunta trzeciego. Lubawa Biſkupim zamkiem, Chełmża Katedrą Chełmińſką: Nowe Miaſto mocną obroną na przeciw Szwedom, y ich Krola poſtrzeleniem, Brodnicę tegoż Krola przegraną, pamiętnieyſze, że innych wiele pominę. VI. W Herbie używa Orła białego w czerwonym polu o iedney głowie z koroną: wyżey prawego ſkrzydła wychodzi ręka zbroyna miecz dobyty trzymaiąca. (*b*) VII. Senatorow liczy trzech: Biſkupa, Woiewodę, y Kaſztelana, Chełminſkich. Biſkupow liczy z Andrzeiem Baierem 53. Woiewodow z Zygmuntem Kretkowſkim 27. Kaſztelanow z Franciſzkiem Czapſkim 41. VIII. Urzędnikow Ziemſkich ma Woiewodztwo, tych, y tym porządkiem: Podkomorzy, Chorąży, Sędzia Ziemſki, Sądowych ośmiu, z temi dwiema ktorych Miaſto Toruń z pomiędzy ſiebie wyſadza, Piſarz Ziemſki, y Regent Ziemſki. IX. Ziemia Michałowſká tychże Urzędnikow liczy krom Podkomorzego y Chorążego. X. Staroſtwo grodowe ma iedno Kowalewſkie, y zawſze Woiewoda Chełmińſki Staroſtą ieſt, y ſta-

nowi Podwoiewódzego Pisarzą y inne Grodzkie Urzędniki. Grod w Kowalowie. XI. Nie grodowe Starostwa tę w nim liczy Uchwała Seymowa 1717. (c) Grudziądzkie, Brodnickie, Lipnickie, Bratyańskie, Lankorskie, Pokrzywnickie, Golubskie, Radzynskie, y niektore inne. XII Sądy Ziemskie Chełminskie sprawuie trzy razy. Pierwszy raz w Radzynie w poniedziałek po Swięcie Bożego Ciała. Drugi w Toruniu w poniedziałek po S. Jadwidze. Trzeci w Grudziądzu (d) w poniedziałek po Niedzieli wtorey od Wielkiey nocy. Sądy zaś Ziemskie Michałowskie zkładane być maią zawsze w tydzień po Chełminskich w Brodnicy, y Nowym Mieście na przemiany. XIII. Zkłada Seymiki przedseymowe w Kowalowie, y z tamtąd Posły wysyła na Generał Pruski, albo całe ogołem iedzie. Seymiki zaś, Deputacki y Gospodarski zkłada w Radzynie y tam dwu Deputatow na Trybunał Koronny, iendego do Radomia wysadza Komissarza. XIV. Stanowisko Zimowe w Starostwach tego Woiewodztwa maią Regimenty trzy konne, y tyleż pieszych. XV.

Ma Szkoły z Teologią w Toruniu pod dozorem S. J. Gdzie też Lutrzy maią osobną szkołę, także w Chełmnie y w Grudziądzu; do Chełmna Nauczycielow przysyła op nieiakiego czasu Akademia Krakowska: á zaś w Grudżiądzu Zakonnicy S. J. uczą. XVI. Katedra Chełminska lubo od Mieczysława początek bierze; wszakże woyny z Prussakami wzrostu tey Katedrze nie pozwoliły: Konrad dopiero Mazowieckie Xiąże ugruntował ią, y uposażył: w roku 1222. Lengnich uposażenie Katedry tey kładzie na rok 1215, y dodaie tenże, że Jnnocenty 4. Papież Katedrę tę do godności ArcyBiskupiey wyniosł (e) Ale z Czaso y Dzieiopisarzy Polskich żaden o tym wzmianki nie czyni: Niesiecki dodaie, y błędu tego niektorych przyczynę tę kładzie (f) że Heydenryk czyli Henryk zakonu Kaznodzieyskiego z Arcy-Biskupa Armáchańskiego imiennego, na Biskupstwo Chełminskie, wyniesiony, honor przed Biskupstwem piastowany zatrzymał. Należy Biskup do zwierzchności Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego: Chciał się z pod niey wybić Herman z Pryzny,

ale Boryſław Arcy-Biſkup Gnieźnieńſki w Rzymie wyrok Papieſki otrzymał, żeby dawnym trybem nie do Rygſkich a-le Gnieźnieńſkich Metropolitow Chełminſcy Biſkupi należeli. (g) Poſwary w tey mierze dalſze, wſzczynane częſto, y mocą Krzyżacką popierane, umorzył zu-pełnie czas; gdy Rygſkiemu Arcy-Biſkup-ſtwu Luterſka zaraza upadek przyſpieſzy-ła. (h) Piſze ſię Chełminſki Biſkup Pome-zańſkim razem; ponieważ pokoiem w ro-ku 1466 z Krzyżakami zawartym cześć Biſkupſtwa tego nieiaka przyłączona do Polſki: á też wieku ſzoſtego zlutrzali Po-meżańſcy Biſkupi przy Chełmińſkich tyl-ko iegoż imię zoſtawili. Wincenty Goſla-wſki herbu Nałęcz, Chełminſki Biſkup z tytułem Biſkupa Pomezańſkiego podpiſał liſt o pokoiu Pruſkim w roku 1466. umarł zaś 1485. Kapituła Chełmińſka z Prałatow ſię zkłada 6: tym porządkiem: Archidyakon Chełmińſki, Dziekan, Proboſzcz, Kuſtoſz, Scholaſtyk, Archidyakon Pomezańſki: y z Kanonikow 6. Łubinſki y Nieſiecki 4. Pra-łatow; 7. Kanonikow kładą. Deputata z pomiędzy ſiebie wyſadza iednego na

na Trybunał Koronny, tym porządkiem iak zaſiadaią. Herb Kapituły Krzyż w kole, lubo Ratuſz Lubelſki inny iego ma kſztałt ukazywać, Łuckiemu podobny. Kościo-łow farnych liczy Dyecezya 160, y zwie-rzchność ſwoią rozciąga Biſkup, krom Chełminſkiego, do Malborſkiego Woie-wodztwa: Zgromadza ſię na radę większą, Kapitułą zowiemy, dwa razy: na S. Jana Krzciciela, y na S. Marcina Biſkupa:

(a) *Sarnicki L. c.* (b) *Nieſiecki Korony Polſkiey L. 1.* (c) *Vol. Leg. f. t. 6. f. 347.* (d) *Vol. Leg. t. 3. f. 959. & f. 960.* (e) *Juris Regn. Pol. Lib. 3. c. 5. § 52* (f) *Nieſiecki Korony polſkiey t. 1.* (g) *Idem ibid.* (h) *Legnich L. c.*

XV. §

WOIEWODZTWO MALBORSKIE.

I. KRay ten w podziale miedzy We-nedutowe Syny doſtał ſię był Oggonowi y Pomedowi, y od nich Og-gerlandya, y Pomezania po części nazwa-ny był: O czym Bielſki f. 65. II. Zkłada ſię z Malborka, Sztumu y Elbląga Miaſt,

Ziemię iednę zkładaiących, y z Wármińſkiego Xięſtwa. III. Graniczy z Pomorſkim Woiewodztwem, nieco Chełminſkiego ſięgaiąc, y z Pruſſami Xiążęcemi. IV. Miaſto ſtołeczne ma Malborg, Zamkiem (ktory Miſtrzom dawnym Krzyżackim mięſzkalny był) dotąd ſtarożytne wielkiey wſpaniałośći zachowuiącym budowania, zaſzczycony, y inne przy odnowionych ſwych ozdobach ſtarożytności ukazuiącym pamiątki. V. Ma innych Miaſt y Miaſteczek wiele: Elbląg mocą twierdz y handlem znakomitſze. Leży Malborg w ſtopniu ſzerokości wraz y długości 54. minucie 7. Elbląg zaś w ſtopniu ſzerokości 52 minucie 4. ſzerokości ſtopniu 42 minucie 5. VI. Herbu używa tegoż co Woiewodztwo Chełminſkie. VII. Senatorow Polſkich liczy trzech: Warminſkiego Biſkupa, Woiewodę Malborſkiego, y Kaſztelaná Elblągſkiego: Biſkupow liczy z Adamem Grabowſkim 36. Woiewodow z Jozefem Czapſkim 29. Kaſztelanow z Jozefem Czapſkim 30. Woiewodowie y Kaſztelanowie Pruſcy do Senatu Polſkiego przypuſzczeni na Seymie Lubelſkim w roku 1569, gdy przedtym do Pru-

ſkiego tylo należeli (*b*) VIII. Urzędnikow Ziemſkich ma tych, co y Chełminſkie Woiewodztwo. IX. Roki Ziemſkie ſądzi trzy razy. Pierwſzy raz w poniedziałek przewodni. Drugi raz w poniedziałek po Swięcie S. Lamperta (*c*) Trzeci raz w pierwſzy poniedziałek po Swięcie Nawrocenia S. Pawła (*d*) wſzyſtkie zaś te Sądow przypadnienia ſądzą ſię w Sztumie, ktory gdy w ręku nieprzyiacielſkich zoſtawał, tedy Sądom Malborſkim mieyſce Seym w Kiſzborku wyznaczał. (*e*) X. Staroſtwo grodowe ma iedno do Woiewody należące Kiſzborgſkie, ktory Podwoiewodzego ſtanowi, Piſarza y inne Urzędniki Grodzkie, y przez ſiebie, albo przez nie Sądy Grodzkie odſądza (*f*) XI. Staroſtwa nie grodowe ma naſtępuiące: Sztumſkie, (bo Grod tu ſię znayduiący do Kiſzkborſkiego Staroſty należy) Malborſkie, Straſzewſkie, Tolkmitckie. XII. Seymiki zkłada w Sztumie, gdzie dwu Deputatow wybiera na Trybunał Koronny, iednego do Radomia Komiſſarza. Z tamtąd też wyſyłá Poſłow z przedſeymowego Seymiku na Generał Pruſki, albo całe ogo-

 łem

łem iedzie. XIII. Stanowisko w Starostwach tego Woiewodztwa y na Przedmieściach Malborskich maią żołnierze z iednego konnego regimentu, y z trzech regimentow pieszych. XV. Szkoły ma w Malborku pod dozorem S. J. osob: XVI. Popis czyli okazywanie Rycerstwo Malborskie pod Sztumem (g) czynić powinno.

(*a*) *Sarnicki L. c.* [*b*] *Niesiecki Korony Polskiez t. 1.* (*c*) *Vol. Leg. t. 3. f. 959. & 960.* (*d*) *Dresner & Patersonus u Gliszczyńskirgo f. 111.* (*e*) *Vol. Leg: t. 3. f. 880.* (*f*) *Łubinski* (*g*) *Vol. Leg. t. 3. f. 880.*

§ XVI.

XIĘSTWO WARMINSKIE.

I. WYkładacze pism Tacyta (*a*) Korneliusza, Warmią, á iak oni zowią Warmiryą od Warynow Sarmackiego Narodu mianowaną mieć chcą, A inni od Warmona osmego Syna Wenedutowego ktoremu się w podziale Państw oyczystych między dwunastu Synow dostała: o czym Bielski: 65. II. Przyłącz.m ie do Malborskiego, iak ie Kraio-

Kraiomierca Seuter z nim łączy. Lubo do publicznych Prowincyi tey Urzędow y zabaw nie należy. Xięstwa tego Panem władzą miecza maiącym iest Warminski Biskup. Zkłada się z Miast wielu y wsi, ktore zastępuią Kraiu na mil zwyczaynych Niemieckich, y wzdłuż, y wszerz, około trzynaście, procz szyi, ktorą toż Xięstwo siąga Chassu, czyli wylewu morza Bałtyckiego, długiey blisko mil pięć, á szerokiey w ciaśniznie swey naywiększey na milę. III. Graniczy od wschodu, południa y zachodu z Prussami Xiążęcemi, od pułnocy z Malborskim Woiewodztwem y wspomnionym morza Baltyckiego wylewem. IV. Miasto ma: Helsberg, stołeczne, mocne y obronne, pałacem Xiążąt Biskupow Warminskich wspaniałym y pięknym ozdobione, położone, nad rzeką Dembe (ktora ie przedziela, iako też y całą Warmią, á uyście swoie ma w dwu Chassach czyli wylewaeh morza Baltyckiego: w Chassie oblewaiącym Pilawę, y w drugim opieraiącym się o Memel, fortece Pruskie) Leży Heilsberg w stopniu szerokości 54 minucie 4 długości stopniu 43 minucie

nucie 7. V. Ma y innych Miaſt y Miáſteczek wiele pięknych oſiadłych y handlownych. Frawenburga (Warmią od Kromera nazwana) Katedrą wſpaniale wymurowaną, Brunsberg Biſkupią Stolicą tu nayprzod założoną (z kąd ſię też w początkach ſwoich Biſkupi Warminſcy Brunsbergſkimi (*a*) zwali. Roſſel, Warmſtad, Gutſtad, Wartenburg, Seburg, Alleſteyn, Wormita, Melſach, zamkámi Biſkupiemi pamiętnieyſze. VI. Rząd ma zawiſły od ſwoiego Xiążęcia Biſkupa, ktory iako ma przodkowanie w Senacie Pruſkim, tak y w Polſkim mieyſce przed Biſkupami Łuckiemi, wſzakże porządek Senatorow zapiſany na Seymie Lubelſkim roku 1569. (*b*) przodkowania wzaiemną przemianę waruie, gdzie też Warminſkiego Biſkupa Helzberſkim zowie. Ktory też po śmierci Krola na Seymiki przedſeymowe. Seymu *Convocationis* nazwanego w prawie Stany Pruſkie przyzywa: y zwierzchności Papieża ſamego podlega, od ktorego też Adam Grabowſki nie dawnych czaſow: około roku 1743. ArcyBiſkupim palliuſzem czyli płaſzczem ozdobiony. Biſkup Ziemianinem Pruſkim być ma, o czym Vol: leg: t. 1. f. 177. VII

Na woyſka Rzeczypoſpolitey pewny pieniężny wymiar przykłada do ſummy tey, ktorą Pruſſy płacą. VIII. Warmia w tym naychwalebnieyſza że krom prawowierney Wiary, żadnych kacerſtw y odſzczepieńſtw nie cierpi. IX. Warminſkie Biſkupſtwo założone w roku 1242. (*c*) X: Katedra pod imieniem Nayś: Bogarodzicy y S. Jędrzeia założona zkłada ſię z Prałatow czterech: Proboſzcza, Dziekana, Kantora y Kuſtoſza: Kanonikow dwunaſtu. XI. Herb iey Brama o trzech wieżach z ktorych ſzrednia wyżſza, dwie po bokách mnieyſze, w bramie żelazna krata do gory zwiedziona, tak iednak że ią dobrze widzieć, nad bramą Papieſka Mitra okrągło zamknięta z krzyżem, trzema koronami Krolewſkiemi około opaſana, do bramy, iakoby przypięte puł krzyża: Jnni herb inny Katedrze teyże naznaczaią (*d*.) XII. Biſkupi Warminſcy Sambienſkiemi ſię razem piſzą, po upadłey Sambienſkiey, ktorą Luterſkiego Kacerſtwa obaliła nawałność. XII. Deputata na Trybunał żadnego nie ſzle, ponieważ wſzyſcy obowiązani ſą do mięſzkania przy Katedrze,

tedrze, y tylko dni 60 maią ſobie pozwolonych do oddalenia ſię od nieyże. XIV. Szkoły ma w Brunsbergu z Teologią, y tamże Collegia dwa, z ktorych w iednym nakłádem Papiezkim, w drugim, nakładem Katedry Warminſkiey, Młodź ſię Warminſka ſpoſobi do prac duchownych w winnicy Chryſtuſowey, y wychodzą z nich żarliwi Kapłani Swieccy mianowicie y duſz Paſterze: w Reſſelu drugie aż z Filozofią. Wſzyſtkie pod rządem y dozorem Oſob Zakonnych Societatis JESU. Kościołow liczy 90, krom zakonnych.

(*a*) *Nieſiecki Kor. Pol. t. 1.* (*b*) *Vol. Leg. t. 2. f. 777.* (*c*) *Nieſiecki L. c.* (*d*) *Idem Ibid.*

§ XVII.

WOIEWODZTWO POMORSKIE.

I. KRay ten czyią zdawna oſiadłością był, dzieie ſáme Niemieckie uczą, ktore w Pomorſkiey Ziemi Rugianow, Awionow, Warynow kładą: A Tacyt przylicza do nich Narod ſtarodawny Sarmacki Wyſſogotthow, to ieſt (*a*) nad Wiſłą mięſzkaiących Gotthow. II. Pomorſka Ziemia część Polſki zkładała dawno. Po

Po śmierci Popiela oderwana na czas od niey, ale znowu do nieyże przywrocona, y w rządu odmian doznawała często: Leſzko Biały ſpuścił ią hołdowniczym práwem Swatopełkowi z obowiązkiem wypłacania daniny pieniężney Polſce tyſiąca grzywien ſrebra. Krałodáwcę ſwoiego niewdzięczny Swatopełk w Gąſawie naiechał, y zabił, y iego Naſtępcy Kray ten dzierżyli długo, często nagabany przez Krzyżaków, á w rządzie zawiſły zawſze od Polſki. Kazimierz Jagiellonowicz zwoiowawſzy oſtatni raz Krzyżakow, Pomorſkie Ziemie przyłączył do Polſki, lubo nie wſzyſtkie, część ich dość rozległa zoſtała, pod Szweda, Duńczyka, y Brandeburczyka panowaniem, Bitom mianowicie nie dawno y Lemburg. III. Zkłada ſię z Powiatow czyli Ziem ſześciu. 1. Tczewſkiey, dokąd Gdańſk, New, y Starogard należą: 2. z Swieckiey, 3. z Tucholſkiey: 4. z Człuchowſkiey 5. z Mirachowſkiey: 6. z Puckiey, gdzie tyleż Ziemſtw Pomorſkie ma Woiewodztwo. IV. Graniczy z Pomorzem Brandeburſkim, morzem Baltyckim, Malborſkim, Xiążęcemi Pruſſami, Chełmińſkim, Kuiawſkim,

wſkim, y Jnowrocłaſkim Woiewodztwy.
V. Ma Miáſto naypierwſze Anzeatyckie Gdańſk záłożone od Wizimira (z Lecha rodu Monarchy, ktoremu też Miáſto Wizmarg ſwe początki winno) na pamiątkę zwycięztwa otrzymanego w tym mieyſcu nad Duńczykami: Lubo (iakom namienił wyżey) nazwiſka tego pierwiaſtki mieć chcą inni zawzięte od Gotthanow czyli Gutthonow Narodu Sarmackiego, po nad brzegami morza Baltyckiego y Wiſły zagnieżdzonego ſtarożytnie: założenie miaſta tego chcą inni mieć poźnieyſze. Miaſto wſpomnione zewſząd y ieſt mocno ztwierdzone, wielkie, bogate, handlowne, ludne, naybogatſzym y naymocnieyſzym w Europie Miaſtom wyrownywaiące. Kamienice ma wyſokie przed każdą gankł y drzewa Orzechowe Włoſkie: przyozdobione licznemi á wſpaniałemi budowaniami: Ratuſzem mianowicie y Cetháuzem. Zdobią go Kościoły Nayś: P. Maryi Katolikom odebrany wielce wſpaniały. W nim Krucifix w ſzrodku Kościoła ſtoiący głowę odwrocił od pierwſzy raz w nim każącego (o czym Łubinſki) Luterſkiego Kaznodziei. WW. XX.

Dominikanow, Trynitarzow, Karmelitow trzewikowych y Zakonnych Panien Kościoły y Klaſztory. Jeſt także w nim Kaplica Krolewſka pod dozorem XX. Societatis JESU ktorzy tu ſprawuią nabożeńſtwo, y przy niey Officium czyli urząd Duchowny Gdańſki zwierzchności Biſkupa Kuiawſkiego, do ktorego Diecezyi Woiewodztwo to należy krom Kaſzub. Ná Stolczemberku Przedmieściu Kapituły Kuiawſkiey, ieſt Klaſztor y Kościoł XX. Reformátow; á záś na Szotlándcie Przedmieściu Biſkupa Kuiawſkiego Collegium Kościoł y Szkoły Societatis JESU. Przy mieście ieſt Gora, Biſkupią nazwana, (bo też do niego należy) przez Gdańſzczany dziwnie umocniona, o milę zaś od Miaſta Zamek, zwany Minda, czyli Weyſſelmunda, albo Latarnia mocno ztwierdzony, przy uyściu Wiſły w morze: Na około Miaſtá pałace z ogrodami pięknemi Obywatelow Gdańſkich. Urząd w tym mieście Luterſki, á między poſpolſtwem y kupcami znayduią ſię Katolicy, Kalwini, Maniſtowie, Nowochrzeńcy, Kwákrowie. Leży Gdańſk w ſtopniu ſzero-

kości

kości 55. minucie 4 ſzerokości ſtopniu 41 minucie 9. VI. Ma y innych Miaſt y Miaſteczek wiele: Oliwa Opactwem WW. XX. Cyſterſow, pokoiem ze Szwedami tam zawartym, iako też po upokorzeniu Gdańſzczanow przez Stefana Krola oſtatnią ich ugodą wiernie od nichże chowaną; Peplin, Koronow, Cyſterckiemi Opactwy, Zarnowiec, Kościołem y Klaſztorem WW. PP. Norbertanek, pamiętnieyſze. Choynice ſtołeczne Kaſzub, Tczczew, Puck, Skárſzew, y wiele innych. VII. Herb tego Woiewodztwa Gryff czerwony iako chce Paprocki, albo czarny, iako piſze Bielſki, w polu białym, nogi przednie wſpięte iak do biegu, ſkrzydłá wyciągnione iak do lotu, ięzyk wywieſzony: Koronę ná głowie iego położył Paprocki, lubo iey Bielſki nie przydał: Herbu tego doſtało od Swatopełką herbu Gryff, ktorego ród tu panował długo. (*b*) VIII. Senátorow Woiewodztwo to dwu liczy Woiewodę Pomorſkiego y Gdańſkiego Káſztelena. Woiewodow z Pawłem Moſtowſkim rachuie 35. Kaſztelanow z Jánem Grabowſkim 33. Woiewodá Pomorſki,

ſki, Gdańſkim ſię niekiedys piſał, y lubo dawniey Woiewodę miało, to ieſt od roku 1454, atoli dopiero im mieyſce w Senacie po Woiewodach Bracławſkich zapiſáno na Lubelſkim Seymie roku 1569. [*c*] IX. Urzędnikow Ziemſkich ma tych: Podkomorzego y Chorążego, procz tego Ziemia Tczeſká: Sędziego Sądowych g. Piſarza y Regenta. X. Ziemie inne: Swiecka, Tucholſka, Człuchowska, Mirachowska y Pucka tychże wſzyſtkich ſądowych Urzędnikow maią, ktorych y Tczeſka. XI. Sądy Ziemskie Pomorskie ſądzą ſię w ſześciu ziemiach pod oſobnemi Sędziámi trzy razy w rok, tym porządkiem. Pierwſze Tczeſkie w Starogardzie w poniedziałek po nowym roku. Drugie w poniedziałek po S. Lucyi. Trzecie w poniedziałek (*d*) po S. Staniſławie Biſkupie. Po Starogardzkich Swieckie we dwie niedziele, á po Swieckich w Ziemiach innych według ichże porządku w iednym tygodniu. (*e*) Dzieie y zapiſy w Ziemſtwach lub Grodzie czynione być máią pod ich ważnością. (*f*) Jeżeliby też poniedziałek tych Sądow zaczęciu wyznáczony

czony miał przeszkodę, dla Swięta w dzień ten przypadaiącego, Sąd ten ma być przełożony. [g] XII. Starostwo Grodowe ma iedno: Skarszewskie, pod zwierzchnością Woiewody, ktory Podwoiewodzego y Pisarza stanowi. XIII. Nie grodowe Starostwa tę liczy: (h) Swieckie, Nowskie, Gniewkowskie, Kościerzyńskie, Borzechowskie, Osieckie, Puckie, Tucholskie, Klisząwskie, Tczeskie, Jasienieckie, Sobowickie, Hamersztyńskie, Parchowskie, Międzyłązkie. XIII. W tych Starostwach, y w Skarszewskim stanowisko zimowe Zołnierze maią z Regimentow konnych 4., z Regimetow pieszych 5. XIV. Seymiki przedseymowe każda Ziemia u siebie odprawuie: Tczewska w Tczewie, Swiecka w Swieciu, Tucholska w Tucholi, Człuchowska w Człuchowie, Mirachowska w Trzepcu, Pucka w Pucku, (i) po ktorych ziezdzaią się do Stogardu, y z tamtąd Posłow na Generał Pruski wysyłaią, albo wszyscy ogołem iadą. XV. Seymiki zaś: Deputacki, y Gospodarski, zskłada w Starogardzie; gdzie dwu Deputatow wysyła na Trybunał Koronny

ronny; á zaś do Radomia na Trybunał skarbowy Komissarza iednego. Popis Rycerstwa Pomorskiego przy miastach gdzie się Sądy Ziemskie odprawuią. Tucholskiego y Człuchowskiego Powiatow pod Choynicami Seym 1639 f. 44. XVI. Szkoły ma na Szotlancie pod Gdańskiem, y w Choynicach, pod dozorem Osob Societatis JESU, tam aż z Teologią, tu z Krasomostwem. XVII. Do tegoż Woiewodztwa należały Bitomski y Lemburski Powiaty o ktorych niżey. XVIII. Opactwa ma trzy zakonne wszystkie: Oliwskie, Peplinskie, y Koronowskie.

(a) Sarnicki l. c. (b) Niesiecki Kor: Pol. t. 1: (c) Idem Ibid: (d) Vol. Leg: t. 3. f. 960 (e) Drezner Patorson u Gliszczyńskiego f. 112. (f) Vol. Leg. t. 3. f. 960. (g) Inwentarz Ładowskiego [h] Vol. Leg. t. 6. f. 347. [i] Niesiecki *Kor: Pol. t. 1.*

ROZDZIAŁ II.

O PROWINCYI MAŁOPOLSKIEY.

Z ktorych się Woiewodztw y Ziem składa Prowincya Mało-Polska, mowiłem wyżey. (a) O każdym z tych pytania rozwiązane będą

tym podobne, ktoreśmy w zakończonym dopiero rozdziale ułatwili.

§ I.

WOIEWODZTWO KRAKOWSKIE.

I. KRay ten osiadłością był dawną Wandalow, od ktorych też Wisła łacinskie nazwisko *Vandalus* brać się zdaie: Ci, mieszkanie swoie rozciągali aż do Getow y Dacyi, po nad Sarmackiemi gorami, Bastarnami zwani, gdzie Podgorze: Bessami gdzie Bieszczady, Gepidami gdzie Spisz: Sydończykami gdzie Szydłow, Marsygnami, Ossynami, Rugiuszami, Scyrrami, Hirrami.(*a*)II. Zkłada się z Powiatow:Krakowskiego Szczyrzyckiego Sądeckiego,Bieckiego,Proszowskiego: Lelowskiego, Czechowskiego, Xiąskiego: z Ziem dwu Oświecimskiey y Zatorskiey: z Xięstwa Siewierskiego y Spiskiego Starostwa. III. Graniczy z Morawą, Sląskiem,Ziemią Wieluńską,Sieradzkim,Sendomirskim, Ruskim, Woiewodztwy, Góry Tatry, czyli Karpackie od Węgier ią dzielą. IV. Miasto ma stołeczne Krakow, dawnym

dawnym Kraiopisarzom Carodunum nazwane, (*b*) od czasow Władysława Łokietka, Krolow, iak pospolicie mowią, koronacyą zaszczycone, to iest od roku 1320, dwoistym murem opasane, ozdobione zamkiem, na gorze skalistey, Wawel nazwaney, położonym, niegdyś mieszkalnym Krolow, widok całego miasta y Przedmieści, y na mil kilka przyległych mieysc, czyniący; w ktorym też Seymy *Coronationis*, czyli uwieńczenia Krola zkładane bywaią: Miasto to wielkością swoią, y pięknością, rozległością przedmieść, licznością Kościołow, ludnością Obywatelow, nie wiele miast w Europie znaydzie siebie celuiących, á obszernością rynku y wspaniałością zabudowanych w nim pałacow raczey niż kamienic, ledwie ustępuiące z nich ktoremu. Zdobią go nayprzod Swiątnice Boże: Katedralny na zamku założony, pod Imieniem S. Wacława Stryia Dąbrowki Monarchini naszey, ktora zamęstwem swoim z Mieczysławem Monarchą Polskim założyła szczęśliwe początki szczepu Wiary S. w tych Kraiach, ozdobiony wieżami pięknemi, grobami

 Kro-

Krołow, z marmuru y alabaſtru Kaplicami, Dzwonow nieporownany dzwiek czyniącemi, y rzadko widzianą wielkość, blachą iuż miedzianą, iuż pozłacaną, iuż ſrebrną, pokryty: W ſzrodku Kościoła widzieć ſię daie Grob S. Staniſława Biſkupa Krakowſkiego y Męczennika: Całe to z marmuru wyrobione dzieło, marmurowe dźwigaią filary, Ołtarz y trunnę Wielebne y Swięte zwłoki zamykaiącą, ze ſrebra y złota wyrobione otaczaiąc. Ciernie z wieńca cierniowego Chryſtuſa, y gwoźdź ieden, z tych liczby ktoremi Pan naſz przybity do Krzyża, Kościoł tenże ukazuie. Zamieſzcza zamek tenże, Kollegiatę S. Michała, Kościoł S. Jerzego; Seminarium Duchowieńſtwa Swieckiego pod rządem WW. XX. Miſſyonarzy. W Mieście zaś procz Kamienic pięknych y wſpaniałych podobnieyſzych pałacom, zalicza ſamo w murach Miaſto Kościołow 25, między temi S. Anny gdzie grob S. Jana Kantego światła teyże Akademii, Patrona Polſki. Kościoł Akademicki, WW. XX. Franciſzkanow, gdzie ſię widzieć daią Nadgrobki wſpaniałe Biſkupow Krakowſkich,

Dominikanow, gdzie grob SS. Jacka y Jwona Biſkupa Krakowſkiego wielebney świętobliwości Męża. Jezuitow u S. Piotra, Barbary, y Macieia, Collegia trzy y Kościoły: S. Piotra mianowicie budowania okazałością, Kopułą, Głową S. Koſtki, y innemi SS Bożych Swiętemi zwłokami zaſzczycony, cały z cioſu. WW. XX. Reformatow, Kanonikow Regularnych ukazuiących ciało B. Michała Gedrucego, Scholarum piarum, Bernardynow, Kościoły y Klaſztory y innych arcy wiele, krom tych co ſię widzieć na Przedmieściach daią, wynoſzących ogołem ſiedmdzieſiąt kilka: Mianowicie też Krakow zdobi Kościoł P. Maryi obſzerny z wieżami, Ołtarzami marmurowemi przyozdobiony. Otaczaią to Miaſto przedmieścia rozległe y budowne, Klaſztorami wielą y Kościołami wſpaniale wybudowanemi ozdobione, Stradom, grobem S. Szymona z Lipnicy w Kościele WW. XX. Bernardynow, Kleparz relikwiami S. Floryana w Kościele iegoż, Piaſek, cudownym obrazem Nayś. Matki w Kościele WW. XX. Karmelitow trzewikowych ſławny, Wesoła, Zwie-

rzyniec, y miasto Kazimierz maiące Kościoł y Klasztor WW. XX. Paulitow, na tym mieysçu wystawiony gdzie Bolesław Smiały Stanisława rozsiekał, także zaszczycone ciałem S. Stanisława Kazimirczyka w Kościele Kanonikow regularnych S. Augustyna; Augustynianow, gdzie grob Wielebnego Jzaiasza; za Wisłą na gorze Lassocinskiey iest mogiłá dosyć wysoka Krakusa Monarchy, iako y inna pod Wsią tegoż imienia, Monarchini Wandy. Leży Krakow w stopniu szerokości 50 minucie 10 długości stopniu 42. minucie 9. V. Má innych także Miast, miasteczek y mieysc starożytnością dzieł znamienitych: Z tych liczby Promnik pałácem Biskupim, z kąd się Krolow wiazd zapoczyna, y zwyciężtwem Zamoyskiego nad Maximilyanem Arcy Xiążęciem Austryi; Bielany Kościołem marmurami ozdobionym WW. XX. Kamedułow z dwiema wieżami, y Domkami murowanemi, w ogrodzie na wierzchołku wysokiey gory wystawionemi, y obmurowanemi, widok śliczny y daleki czyniące: Mogiła, Jędrzeiow Szyrzyce y Tyniec, Opactwami: to Benedyktyńskim, tamte Cysterskiemi, ia-

ko

ko też Miechow Probostwem generalnym Kanonikow regularnych grobu Bożego: Sądecz, Hebdow Opactwem Kanonikow regularnych S. Norberta. Olkusz kruszczami niegdyś srebrnemi cynowemi y ołowianemi: Wieliczka y Bochnia zupami solnemi: Drużbak wodami zdrowemi, Częstochowa stara, pamiętnieysze: pomiiam innych bardzo wiele. VI. Herb Woiewodztwa tego Orzeł biały w złotey koronie w polu czerwonym przez skrzydła ma złotą linią. VII. Z Powiatow ktore to Woiewodztwo zawiera: Sądeckie używa w herbie trzech Streff czerwonych y trzech żołtych na prawey stronie tarczy na odmianę po sobie następuiących: Na drugiey stronie tarczy gwiazd dziewięć we trzy rzędy w czerwonym polu. Ziemia Zatorska używa Orła białego w błękitnym polu, á ná piersiách iego litera Z. Oświecimska ziemiá takiegoż Orłá nosi, tylko że czerwonego z literą O na piersiách. VIII. Senatorow większych liczy czterech: Biskupá Kasztelana y Woiewodę Krakowskich, y Kasztelana Woynickiego. Powiatowych

trzech

trzech: Sądeckiego, Bięckiego, y Oświecimſkiego. Kaſztelan Krakowſki przed Woiewodą ma mieyſce: czego iedni przyczynę naznaczaią (c). Skarbimierza Woiewody Krakowſkiego. Spiſek na przeciw Monarſzę uczyniony, iako Bielſki pod Bolesławem Krywouſtym f. 104. Drudzy ſzpetną iednego z Woiewodow Krakowſkich z placu potyczki ucieczkę, zá Bolesława tegoż 3. (d) ktorych zdania gruntownie zbiia Lengnich, (e) iuż ichże włáſnym, iuż Kadłubką przeciwnym świadectwem: Zdaie ſię przodkowania tego przyczyna z czáſem być z pamięci ztarta, Liczy Biſkupow z Kaietanem Sołtykiem 67. Kaſztelanow Krakowſkich z Janem Klemenſem Branickim 65. Woiewodow z Wacławem Rzewuſkim 81. Kaſztelanow Woynickich z Adamem Jordanem 61. IX. Urzędnikow ziemſkich ma tych wſzyſtkich, y tym porządkiem, ktorych, y ktorym porządkiem Woiewodztwo Poznańſkie. X. Uchwálá Seymu 1726. (f) krom dawnych Urzędow Chorąztwa Zatorſkiego, y Woyſtwa Oświecimſkiego, nowe urzędy ziemſkie pozwa-

pozwala Xięſtwom Zatorſkiemu y Oświecimſkiemu: to ieſt, ieden Urząd ſtarſzy Zatorſki, á drugi zaraz po nim Oświecimſki: krom Urzędnikow tych ktorzy wybieraniem ſtanowieni bywaią. XI. Roki ziemſkie Krakowſki: ſądzone w ten czas być maią, y tym porządkiem. Pierwſze ſądzone być maią w pierwſzy poniedziałek po nowym roku: Drugie w pierwſzy poniedziałek po niedzieli *Invocavit*, to ieſt pierwſzey w poſt. Trzecie w poniedziałek po S. Troycy. Czwarte nakoniec w pierwſzy poniedziałek po S. Michale. (g) W inſzych zaś Powiecıech: Proſzowſkie po Krakowſkich w tydzień w Proſzowicach, aż do Szrody. Po nich Xiązkie w Xiążu, od czwartku aż do poniedziałku. Po tych Lelowſkie we wtorek w Lelowie ſądzić ſię maią aż do Piątku, Ztamtąd Sąd przyiacháwſzy nazad do Krakowa, tydzień dopiſywać w Krakowie, aż do ſoboty od poniedziałku, á po dopiſániu w Krakowie wyiechać w niedzielę do Czechowá, á począć ſądzić we wtorek aż do piątku: w ſobotę wyiechać do Biecza, á począć ſądzić w ponie-

w poniedziałek y ſądzić aż do ſzrody. (*h*) Ponieważ zaś w drugim Rokow ziemſkich przypadnieniu Bieckie y Czechowſkie trafiaią ſię na Wielkanoc, przełożone też ſą w roku 1569 (*i*) na poniedziałek przewodni. Roki zaś Xięſtw Oświecimſkiego y Zatorſkiego (*k*) ſądzone być máią w Zatorze w każde piątki w czaſiech ſuchedniowych w roku każdym poſtanowionych. XII Staroſtow Grodowych Woiewodztwo to ma czterech, Krakowſkiego, Sandeckiego, Bieckiego y Oświecinſkiego, y Grodow tyleż, w ktorych Urzędnikow Grodowych: Podſtarościego czyli Sędziego, Piſarza y innych, Staroſtowie ſtanowią. XIII. Nie grodowe Staroſtwa te w nim kładzie uſtawa Seymu 1717. Łanckorońſkie, Jaſielſkie, Lelowſkie, Zarnowieckie, Krzepickie, Krzeczowſkie, Grzybowſkie, Czorſztyńſkie, Libuſkie, Wolbromſkie, Dobczyckie, Woynickie, Dembowieckie, Rabſztyńſkie, Czechowſkie, Zatorſkie, Nowotarſkie, Olſztyńſkie, Oycowſkie: Jadowniki, Jodława, Hutka, Mſzana dolna, Dzierżawy, y dobra Kaſztelanii Krakowſkiey. XII. W tych y w grodowych

dowych

dowych Staroſtwach ſtanowiſko zimowe maią: Chorągwi Uſſarſkich 4, Pancernych 24, Lekkich dwie, Regimenta konne trzy, y pieſzy ieden. Płáci zaś co pułrocznie na woyſko 238959 zł. pol. y groſzy 21. krom Ziem Zatorſkiey y Oświecimſkiey o ktorych zaraz: to ieſt dla chorągwi Uſſarſkich koni 290 zł. Pol. 33480. Dla Chorągwi pancernych koni 640 zł. pol. 64860. Dla Regimentu konnego porcyi 827 zł. pol. 124159 gr. 24: Dla Chorągwi lekkiey koni 125. zł. pol. 9250. Dla Regimentu pieſzego porcyi 82 zł. pol. 8209 gr. 24. XIV. Xięſtwa Zatorſkie y Oświecimſkie ponieważ oſobnie płacą, namyká mi ſię ſpoſobność, opowiedzieć czytelnikowi w iaki ſpoſob, y kiedy, Xiąſtwa tę od Polſki wraz z Sląſkiem oderwane, znowu do nieyże powrocone: co krotko rozwiężuię: Oświecimſkie Xięſtwo przedał Jan Xiąże, dzielnicy Piaſta, Kazimierzowi czwartemu za 50000 grzywien groſzy Praſkich, ktorych to groſzy w grzywnę iednę wchodziło 48, á zatym grzywna iedna wynoſiła zł. pol. 12. Zatorſkie także kupił Jan Albert Krol Polſki od Jana Xiąż

ęcia

żęcia za złotych Węgierſkich 80000, ktorzy ſobie dożywocie na nich zatrzymali: Ziednoczone te Xięſtwa w iedno Rzeczypoſpolitey ciało roku 1564 za Zygmunta Auguſta. (*l*) Lubo Nieſiecki w Koronie wſpomina tegoż ziednoczenia dany dawniey przywiley; Płácą zaś Xięſtwa te woyſku koronnemu co pułrocznie zł. pol. 25840 y gr. 6. XV. Należy ieſzcze do tegoż Woiewodztwa Staroſtwo Spiſkie od Zygmunta Węgierſkiego Krola Władyſławowi Jagiellonowi zaſtawione roku 1412 w ſummis 40000. Sexagen Praſkich, co na teraźnieyſzy rachunek zdaie ſię wynośić zł: pol. 600000, inni kłada 2400000. (*m*) dla ktorey ſummy nie wypłaconey, á podług uczynioney przy ich pożyczaniu umowy, co raz roſnącey bardziey, Staroſtwo to do Polſki dziedzictwem przeſzło. Wſzakże Spiż zdawna do Polſki należał, dopiero Bolesław Krywouſty wydáwſzy Judytę za Stefana Syna Kolomana Krola Węgierſkiego, w poſagu dał mu Spiſką Ziemię. O czym Bielſki pod tymże Krolem. Krolowie ią na Staroſtwo obrocili, pod ktoremi rządzą ſię zagranicznym try-

trybem. Zamyka Staroſtwo to Miaſt 13, z ktorych iednak liczby Lubawa, y z nią miaſteczek pięć innych, wyięte być maią, ponieważ, ile zdawna należące do Polſki, nie wchodziły w zakład zaſtawu (*n*) XVI. Seymikuie Woiewodztwo to w Proſzowicach gdzie obiera na Seym Poſłow 6. Deputatow na Trybunał dwu: Komiſſarza iednego. Podkomorzy, przy obecnośći nawet Senatorow, rząd y Goſpodarſtwo Seymiku tego trzyma: Zatorſká y Oświęcimſka Ziemie, ſeymikuią w Zatorzu, y obieraią tamże ná Seym Posłow dwu (*o*) Deputata na Trybunał Koronny iednego, y iednego do Radomia Komiſſarza. Seymiki Zatorſkiey y Oświecimſkiey Ziem przedſeymowe dniami trzema przed Proſzowſkiemi zkładane bywaią: z tey przyczyny, że Poſłowie w Zatorzu obrani iechać máią do Proſzowic, dla ułożenia tam ſpolney umowy tych Xięſtw z Woiewodztwem, ktora na Seym ma być przeſłana przez złowarzyſzonych Woiewodztwa, y tych Xięſtw, Poſłow. (*p*) XVII. Popis Rycerſtwa Krakowſkiego pod Kazimierzem u Krakowa. XVIII. Katedra

tedra Krakowſka razem z Gnieźnieńſką przez Mieczyſława założona, według pospolitſzego Piſarzy naſzych zdania. Záſzczycáła ſię niegdyś Arcybiſkupią godnością. Lambert Zulá Biſkup nie poſławſzy do Rzymu po Pallyuſz, iak poſpolicie mowią, ſobie go y ſwoim Naſtępcom utracił. W oboygu tym czyni wątpliwość Lengnich (q) y to iedynie rzeczą być nie wątpliwą twierdzi, że Fulko Krakowſki Biſkup w roku 1207 wyrobił w Rzymie dla ſiebie y ſwych Naſtępcow; iżby Krakowſki Biſkup po Gnieźnienſkim między Biſkupami mowienia miał mieyſce, y toż pierwſze, w kładzeniu rąk przy poświącaniu Arcy-Biſkupa. Jwo od Grzegorza 9. y Kazimierz Łubienſki od Klemenſa 11 Papieża mieli ſobie ofiarowane Arcy-Biſkupie pallyuſze, ale, tych przez nie odebraniu, przeſzkodziła śmierć, Biſkup Krakowski Siewierſkiego Xiążęcia doſtoynością zaſzczycony: Zbigniew albowiem Krákowſki Biſkup w roku 1443 za 6000 grzywien groſzy Praskich od Wacława Xiążęcia Ceſſyneńſkiego krwi Piaſtowey Xięſtwo to kupił. Biskupi ztąd Krakowſcy na Siewierzu miecza prawo maią, y rząd nie zawiſly od nikogo krom Biſkupa; ktory Sądy tu przez ſiebie lub ſwoie urzędniki zkłada; y Urzędniki ſtanowi. (r) Krakowſkiego Biſkupa zwierzchność rozciąga ſię na trzy Woiewodztwa: Krakowſkie, Sendomirſkie, y Lubelſkie, Marcin Papież tym imieniem. 5. Woiewodztwo Lubelſkie do Biſkupſtwa Chełminſkiego przyłączał, ale Zbigniew Oleśnicki za pomocą Senatu otrzymał, że wyrok ten zkażony, na co też y Jagełło Krol przyzwolił. (s) Rozległością owſzem zwierzchności ſwoiey Biſkupi Krakowſcy ſięgali niegdyś Halicza, y Kamieńca: Kolomanowi y Dawidowi, Halickim Krolom, oni koronę Krolewſką w uroczyſty ſpoſob na głowę kładli, albo przez ſiebie, albo w obecności ſwoiey. Bo Daniela wieńczył Poſeł Papieſki w przytomności Biſkupa Krakowſkiego, á zaś Kolomana Wincenty Kadłubek Krakowſki Biſkup. (t) Kapituła Krakowſká zkładá ſię z Prałatow ſiedmiu, tym porządkiem: Dziekan, Archidyakon, Proboſzcz, Scholaſtyk, Kuſtoſz, Kantor, Kanclerz. Maią tu także

Stalla czyli mieyſca ſwoie Archidyakon Lubelſki, Archidyakon Zawichoſtſki, (*u*) Proboſzcz Jnfułat Miechowſki, y Opat Klaſztorny Tyniecki, y być mogą wybierani (ieżeli Szlachta ſą) Deputatami ná Trybunał Koronny, iáko ſię tylekroć widzieć dało nie dawno. Kanonikow Szlächty 24. Ex doctoratu Theologiæ dwu, Juris dwu, Medicinæ iednego. Używaią w Orderze Krzyżá złotego, w ktorym orzeł biało ſmelcowany, á w orle S. Stániſław z złota wyrobiony z iedney ſtrony, z drugiey zaś herb Kapituły tey, to ieſt trzy korony tym kſztałtem: że dwie koło ſiebie gorą, á iedná pod niemi ná ſpodzie. Na pogrzebie Ludowiki Kazimierza Jana Zony, ſpor między Gnieźnieńſkiemi y Krakowſkiemi Kanonikami uroſł (*m*) o przodkowanie, roztrzygniony w ten ſpoſob: á żeby w Proceſſyi po prawey ręce ſzli Gnieźnienſcy, przy Ołtarzowych zaś obrządkách, ktore Arcy-Biſkup ſpráwowáł, żeby poſługi duchowne na przemianę ſprawowali Prałaci y Kanonicy obydwu tych Kapituł. Kapituła dwa razy w tey Katedrze zkładana bywa: Pier-

Pierwſzy raz, na S. Staniſława Biſkupa, drugi, na tegoż przenieſienie. Deputatow na Trybunał wyſadzá dwu, y zaſiadał to Sądowe mieyſce nie dawno Klaſztorny Opat Tyniecki. Dyecezya Krakowſka zawiera w ſobie Kollegiat ſiedmnaście: Sendomirſką, S. Floryana na Kleparzu, Wiślicką, Kielecką, Szkalmirſką, S. Michała na zamku Krakowſkim, Sandecką, Opatowſką, S. Jerzego, S. Anny y Wſzyſtkich SS. w Krakowie, Tarnowſką ktorey Proboſzcz ma wolne Infuły używánie w ſwym Kościele, Lubelſką, Bobowſką, Woynicką, (*x*) Buſką, Pilecką. Archidyakonatow ſześć: Krakowſki, w ktorym Kościołow 372. Sendomirſki, w ktorym Kościołow 59. Zawichoſki, w ktorym 167. Pilecki w ktorym 20. Ogołem wſzyſtkich 976. lubo ich Záláſzowſki rachuie 1018. Do zaſzczytu Katedry Krakowſkiey należy, że w niey Biſkupią Stolicę zaſiadało dwu Polſkich Krolewicow, Fryderyk y Jan Albrycht Jagiellończykowie, ſześciu Kardynałow, to ieſt, dway mianowáni dopiero Krolewicowie, y inni czterey, to ieſt, Zbigniew Oleśni-

 cki,

cki, Jerzy Radziwił, Bernard Macieiewſki, y Jan Lipſki. A oſobliwie, że Stolicę tę wyſoką świątobliwością poświęcił S. Staniſław Szczepanowſki. XIX. Szkoły ma w Krakowie: Akademia Krakowſka założona nayprzod na Kazimierzu przy Krakowie przez Kazimierza Wielkiego, ále dobrych Krola tego zamyſłow dopełnił Włádyſław Jagełło zá namową Jadwigi Krolowy Zony ſwoiey, Kazimierza Wnuczki, ktora też umieraiąc wielkie na to ſkárby y kleynoty ofiarowała: Wyſtawił zaś, nie na Kazimierzu, ale w mieście Krakowie, gdzie teraz Kościoł S. Anny, y dochodami nadał, iako też wielkiemi przywileiami ztwierdził, zprowadziwſzy do niey uczonych Nauczycielow z Paryża y Pragi, w roku 1400; gdy przody Kazimierz Wielki w roku 1364 od Urbána V. teyże Akademii otrzymáł potwierdzenie. Pierwſzy Piotr Wyſſz Radolińſki herbu Leſzczyc Biſkup Krákowſki prawa Kościelnego naukę w Akademii tey zaczął. Akademiá tá má trzy Collegia: Collegium majus, w ktorym S. Teologii y Filozofii Nauczyciele y Doktorowie mięſzkaią.

ią. Collegium minus, w ktorym ſię mieſzczą Nauczyciele y Doktorowie Filozofii. Collegium jurisperitorum, w ktorym oboyga prawa Nauczyciele y Doktorowie znayduią ſię Doktorowie *Medicinæ* w domách ſwych mięſzkáią: Domow mieſzkalnych dla ubogich nauki ſzukaiących, Burſami poſpolicie zowią, ieſt ſiedm. Szkoły ſą także oſobne przy S. Annie, y innych Parochialnych Szkoł 14. ktore wſzyſtkie w rządzie zawiſły od zwierzchności *Rectoris Academiæ*. Poſyła też Akademia Nauczycielow do Szkoł znayduiących ſię w Poznaniu, w Nowym Mieście, w Widawie, w Chełmży, w Biały, w Gnieźnie, y na niektore inne mieyſca. Ma ieſzcze Woiewodztwo toż Szkoły w Podoleńcu w Staroſtwie Spiſkim, pod rządem WW. XX. Scholarum piárum (y) XX. Akademii Krakowſkiey Kanclerzem Biſkup Krakowſki ieſt. (z)

(a) *Sarnicki l. c.* (b) *Sarnicki in Deſcr. Polon.* (c) *Długoſz l: 4. f. 410.* (d) *Piſtorius t. 2 f. 350. & 351.* (e) *Lengnich L. 3. c. 6. ſ. 4.* (f.) *Vol. leg. t. 6. f. 450.* (g) *Vol. leg. t. 2. f. 677.* (h) *Jbid: f. 678*

(i) *Vol. leg. t. 2. f. 790.* (k) *Ibid. f. 659.* (l) *Vol: leg. t. 2 à f. 653.* (m) *Długosz Lib. 11. f. 335: & 136.* (n) *Łubienski l. świat cały f. 416. tit. Spiska Ziemia* (o) *Vol. leg. t. 6. f. 671.* (p) *Vol. leg. t. 2. f. 666 §. A co się* (q) *Lengnich l. 3. c. 5: §. 32.* (r) *Łubienski l. c. f. 418.* (s) *Długosz l. 11. f. 484. & 485.* (t) *Sarnicki l. 6. edit. Lipsc. f. 1087.* (u) *Łubienski l. c.* (w) *Niesiecki Kor. Pol. t. 1. f. 29.* (x) *Łubienski l. c. 344. Załaszowski Juris Reg. Pol. L. 1. tit. 21 à f. 566 ad 598.* (z) *Idem ibidem.*

§ II.

WOIEWODZTWO SENDOMIRSKIE

I. KRay Woiewodztwa tego iako y Lubelski, Sarnicki dawnym Burgionom naznacza. (a) Burgionowie ci nad Renem potym osiedli, y Burgundyonow Narodu początek dali: Jakoż y Ptolomeusz Kraiopisarz dawny kładzie Phrugundyonow na brzegu pułnocnym wisły. (b) Jakoż z tey podobno przyczyny Crantius, Narod ten nad Wisłą osiadły, iuż Wandalami, iuż Burgundyonami zowie. Kroiem

iem sukni y mowy kształtem, iuż teraz rożnią się od nas, iak niektore inne Kraie zdawna Słowiańskie, o czym wyżey. (c) II. Woiewodztwo to zdawna część Polski zkładało, átoli po śmierci Bolesława Krywoustego, miewało udzielne właśne Xiążęta krwi Piastowey przez tegoż Bolesława, lubo od powszechnego Monárchii całey polskiey rządu nie zupełnie wydzielone, całe zaś do niego przyłączone zá Władysława Łokietka, w lat nie zupełnie dwieście. (d) III. Zkłada się Woiewodztwo to z Powiatow: Sendomirskiego, Radomskiego, Chęcinskiego, Opoczyńskiego, Nowomieyskiego, Stęzyckiego, Wiślickiego y Pilzninskiego. IV. Miasto ma stołeczne Sendomierz, położone nád Wisłą, Kollegiatą w Krakowskiey Dyecezyi pierwszą, dobrze uposażoną y wspaniale wybudowaną, WW. XX. Reformatow, Dominikanow, Kanonikow grobu Bożego, Societatis JESU. WW. PP. Benedyktynek, Kościołami y Klasztorami ozdobione, á náybardziey krwią Męczeńską ktorey tu wiele w rokach 1241 y 1260 wylali Chrześcianie: mianowicie 40 Domini-

minikanow Męczennikow,) wſławione, okrucieńſtwa Tatarſkiego ofiarą. (e) Leży Sendomierz w ſtopniu ſzerokości 51 minucie 48. długości ſtopniu 44. minucie 10. V. Ma y innych miaſt y miaſteczek wiele, Opatow Seymikami, Radom Trybunałem ſkarbowym tám zkładanym, Pinczow ſtołeczne Márgrabſtwa, Domu Myſzkowſkich, ktorzy ſię teraz z Wielopolſkich piſzą; ponieważ w dom ten przenieſione to Margrabſtwo. S. Krzyż Opactwem Benedyktyńſkim, y znaczną w ich Kościele Krzyżá S. drzewa częścią. Nowe miaſto albo Korczyn Generalnemi Seymami małey Polſki, Staſzow głowniami do ſzabel, Piotrowin wieś cudem wſkrzeſzonego Piotrowina przez S. Staniſława, Studzianna cudownym Nayśw: Panny Obrazem, Tarnow Proboſtwem Jnfułackim: Sieciechow Benedyktyńſkim, Pokrzywnica y Wąchocko Cyſterſkiemi Opactwy, Janowiec, Tarłow, Beſzow, Kielce, Kolbuſzowa, Baranow pałacami, Kunow marmurami, pamiętnieyſze: innych pomiiam wiele. VI. Graniczy z Krákowſkim, Sieradzkim, Rawſkim, Mazowie-

ckim

ckim, Lubelſkim y Ruſkim, Woiewodztwy: VII. Herb Woiewodztwa, Tarcza na dwie części przedzielona, na ktorey po práwey ręce ſą trzy pola czerwone, trzy białe, w polu błękitnym: na drugiey połowie 9 gwiazd na trzy rzędy podzielonych. (f) VIII. Senatorow większych dwoch liczy: Woiewodę y Kſztelana Sendomirſkich. Powiatowych Kaſztelanow ſiedmiu: Wiślickiego, Radomſkiego, Zawichoſkiego, Zarnowſkiego, Małogoſkiego, Połanieckiego, Czechowſkiego. Woiewodow rachuie z Janem Wielopolſkim 77. Kaſztelanow z Macieiem Sołtykiem 68. IX. Urzędnikow Ziemſkich tych wſzyſtkich ma, y tym porządkiem ktorych Poznańſkie. X. Powiaty: Wiślicki, Radomſki, Stężycki, Pilzninſki, Opoczyńſki, Chęcinſki, maią ſobie pozwolonych Urzędnikow Ziemſkich wſzyſtkich, krom tych, co wybieraniem ſtawaią. Chorąży po Chorążym, Stolnik po Stolniku, podług pierſzeńſtwa Powiatow naſtępować maią. XI Roki ziemſkie Sendomirſkie ſądzą ſię tym porządkiem, y w te czaſy: Pierwſze w Sendomirſkich Powiatach w poniedziałek

po

po S. Pryſzce. Drugie w Radomſkich po niedzieli *Reminiſcere* to ieſt drugiey w poſt. Trzecie w Sendomirſkich po niedzieli *Conductus* czyli Przewodniey. Czwarte w Radomſkich po niedzieli drugiey po Swiątkach. Piąte w Sendomirſkich po Swięcie S. Mateuſza. Szoſte w Radomſkich po Swięcie S. Marcina, zawſze w poniedziałki (*h*) y ieżeliby dla prawney przeſzkody przypadnienie ich ktore ſądzone być nie mogło, przemiana ich nie powinna ginąć Ziemi, ale ſię przypadnienia ich dalſze pomykać maią: Xięgi otworzone być maią trzema niedzielami przed Sądámi. Inwentarz Ładowſkiego (*i*) inſzy z Dreznera kładzie tych rokow porządek. Pierwſze po S. Pryſzce. Drugie po niedzieli 3. w poſt. Trzecie po Bożym Ciele. Czwarte po S. Franciſzku zawſze w poniedziałek przez tydzień. Po nich Radomſkie w poniedziałek, á po Radomſkich Opoczyńſkie w naybliżſzy piątek. XII. Staroſtow Grodowych Woiewodztwo to ma ſześciu: zatym tyleż Grodow: Sendomirſki, Nowomieyſki, Radomſki, Checinſki, Opoczyńſki, Stężycki, gdzie

gdzie Staroſtowie Urzędniki grodzkie ſtanowią, y gdzie niegdzie, krom Sędziego y Piſarza, oſobnego Podſtaroſciego. XIII. Nie grodowe Staroſtwa te w nim kładzie Uchwała Seymu 1717. Soleckie, Záwichoſtſkie, Szydłowſkie, Zwolinſkie, Ryckie, Ryczywolſkie, Robczyckie, Małogoſzczkie: Zagoſzcz, Winiawy, Piaſzkowice, Radziec, Snochow, Zaiączki, Weſoła, Gora, Gołąb, Dzierzawy, Staroſtwo Pilzninſkie, y dobra Kaſztelanii Sendomirſkiey. XIV. W Staroſtwach tych y Dzierżawach ma ſtanowiſko zimowe: Chorągwi Uſſarſkich 4. Pancernych 12. Lekkich 2. Regiment konny y Węgierſká Piechota. Płáci zaś co pułrocznie na woyſko zł. pol. 155487 gro: 1. to ieſt dla chorągwi Uſſárſkich koni 100 zł. pol. 12320. Dla chorągwi Pancernych koni 400. zł. pol. 37600. Dla chorągwi lekkiey Koni 50 zł. pol. 370. Dla Regimentu Dragonii Porcyi 524 zł. pol. 112000. Dla Regimentu pieſzego Porcyi 231 zł. pol. 23167 gr. 1. (*k*) XV. Seymikuie w Opatowie gdzie Poſſow na Seym podług liczby Powiátow wybiera ſiedmiu: (*l*) Deputatow na Try-

Trybunał Koronny 2. Komissárza do Radomia iednego. XVI. Popis czyli okazanie się Rycerstwa Sendomirskiego w Powieciech nad ich stołecznemi miastami, á we cztery lata Popis powszechny pod Pokrzywnicą. XVII. Należy do Dyecezyi Krakowskiey. XVIII. Opactwo ma Krolewskiego mianowania Wąchockie y Zákonne Pokrzywnickie WW. XX. Cystersow: także Swiętokrzyskie y Seciechowskie WW. XX. Benedyktynow. XIX. Szkoły má w Sendomierzu pod dozorem S. J. osob, w Rádomiu pod dozorem WW. XX. Scholarum piarum. W Kielcach pod rządem WW. XX. Bartoszkow. XX. W tym Woiewodztwie pod Chęcinami, Kielcami, Borzęcinem, Seyminem, znaydować się maią, marmury, ołow, srebro, mosiądz, Lazury. Samson ow wsławiony Kuźnicami żelaznemi. (*m*)

(*a*) *Sarnicki de situ Pol.* (*b*) *Idem Annal. l. Pol. L. 4. f. 955. Edit. Lipsc.* (*c*) *Wyżey w Xiędze 1. rozdziale 2.* (*d*) *Hist. Pol. passim.* (*e*) *Bielski kron. Pol. Xięg. 2. f. 182. 183. Roczne dzieie 1260.* (*f*) *Niesieck. w koronie l. 1.* (*g*) *Vol. Leg. t. 6. f. 450. sub*

sub an. 1726 & f. 667. sub an. 1736 (*h*) *Vol. Leg. t. 5. f. 718. sub an. 1685. §. ordynacya Sądow* (*i*) *f. 455. tit. Roki ziemskie* (*k*) *Vol. Leg: t. 6. f. 332 & 333.* (*l*) *Volu. Leg. t. 6. f. 667. tit. Urzędy Ziemskie* (*m*) *Łubienski, Starowolski Rzączynski.*

§ III.

WOIEWODZTWO LUBELSKIE.

I. WOiewodztwo to Burgionow niegdyś osiadłością było, iak y Sendomirskie. (*a*) Poźnieyszych czasow część zkłádáło Sendomirskiego Woiewodztwa, y przez iedneż, po śmierci Krywousta, Xiążęta sprawowane było: (*b*) II. Zkłada się z Ziem dwu: Lubelskiey y Łukowskiey, y z Powiatu Urzędowskiego. III. Graniczy z Sendomirskim, Mázowieckim, Podlaskim, Brzeskim Litewskim, Ruskim, Woiewodztwy. IV. Miásto stołeczne ma Lublin, położone nad Bystrzycą rzeką, wsławione Trybunałámi głownemi koronnemi, ktore się tu sądzą od poniedziałku po niedzieli przewodniey, aż do S. Tomasza Apostołá. Miasto w murach, Kol-

legiata S. Michała, WW. XX. Dominikanow, Societatis JESU, Trynitarzow, Kościoły go y Klaſztory zdobią. Przedmieściá zaś arcy obſzerne ozdobę ſwą powiękſzaią już Pałacami y Dworcami pięknemi dosyć y wſpaniałemi; iuż WW XX. Miſsyonarzy, Reformatow, Bernardynow, Kapucynow, Karmelitow trzewikowych y Boſſych, Franciſzkanow, Auguſtynianow, WW. PP. Wizytek, Karmelitanek dwoiſtych, Bernardynek, Miłoſiernych Panien; Kościołami y Kláſztorami. Przy bramie Krakowſkiey ieſt Kościoł Probosſzcza ſwego maiący, obrazem Matki Bożey cudownym zaſzczycony: iako też Kollegiata S. Michała ukazuie Krucifix z Ratuſza przenieſiony, Łzami cudownie wylanemi pamiętny. Ieſt na zamku Kollegiata oſobna, y na około miaſta Far wiele. Leży zaś Lublin w ſtopniu ſzerokości 51. minucie 10. długości ſtopniu 46. minucie 10. V. Ma innych miáſteczek wiele: Lewartow, Przybyſſawice, Puławy, Opole, Pałacami: Łęczna iarmarkami: pamiętnieyſze: liczy zgoła Parochii 85. Miaſteczek 32 Wſi 510: VI. Herb ma Jelenia

lenia

lenia białego rogatego, na ktorego ſzyi korona Krolewſka złota, nogi przednie, niby do biegu zapędzone w polu czerwonym. (c) VII. Senatorow więkſzych liczy dwuch: Woiewodę y Kaſztelana Lubelſkich, Powiátowego nie ma żadnego: Woiewodow z Antonim Lubomirſkim rachuie 33. Kaſztelanow z Wiktorynem Wereſzczynſkim 55. VIII. Urzędnikow Ziemſkich ma wſzyſtkich, y tym porządkiem, ktorych Poznańſkie. IX. Ziemia Łukowſka tychże ſamych wſzyſtkich y rownym porządkiem ma zdawna. A zaś Powiatowi Urzedowſkiemu Seym miany w roku 1726 (d) pozwala Urzędnikow Ziemſkich wſzyſtkich, krom tych, co wybieraniem bywaią ſtanowieni. X. Ziemſtwa ma dwa: Lubelſkie y Łukowſkie. Roki ziemſkie Lubelſkie podług oſtatnich Seymowych uchwał ſądzą ſię trzy rázy. Pierwſze w poniedziałek po S. Franciſzku Aſſyſkim: Drugie w poniedziałek po Nowym Roku. Trzecie w poniedziałek po niedzieli *Invocavit*: to ieſt wſtępney w poſt; á po nich Urzędowſkie we dwie niedzieli: Leżenie zaś Xiąg przed káżdemi rokami

mi

mi w Lublinie trzema, á w Urzędowie dwiema dniami poprzedzać ma, (e) Roki zaś Łukowſkie przypadaią: Pierwſze w poniedziałek po trzech Krolach, na ktorych też ſprawy nowoletnie o wykupna dobr ſądzone być maią: Drugie w poniedziałek po S. Troycy. Trzecie w poniedziałek po S. Łukaſzu. A leżenie Xiąg przed każdemi rokami dwiema niedzielami uprzedzać ma, y zupełny tydzień trwać (*f*) XI. Staroſtow grodowych ma dwu: Lubelſkiego y Łukowſkiego, á zátym y Grody dwa, w ktorych Urzędniki grodzkie Staroſtowie ſtanowią. XII. Staroſtwa nie grodowe uchwała tylekroć mianowana tę kładzie: Kazimierſkie, Parczowſkie, Urzędowſkie, Wiśniow, Przybyſławice, Tyśmienica, Grodek, Dzierżawy. XIII. W tych Staroſtwach y Dzierżawach maią ſtanowiſko wyznaczone: Chorągwi pancernych ſiedm, y lekka iedna. Płaci zaś Woiewodztwo to wraz z Łukowſką Ziemią złot. pol. 93074 gr. 10. to ieſt dla Chorągwi pancernych koni 350. zł. 32900. Dla Regimentu Dragonii Porcyi 34. zł. pol. 3568. gr. 10. Dla Regimentu pieſzego

pieſzego porcyi 211. zł. pol. 21130. gr. 20. Dla Artylenyi Koronney porcyi 240. zł. pol. 24019. gr. 4. Dla piechoty Węgierſkiey porcyi 115. zł. pol. 11455 gr. 26. XIV. Seymikuie z Łukowſką wraz Ziemią w Lublinie, y tam obiera Poſłow na Seym trzech, Deputatow na Ttybunał Koronny dwuch: Komiſſarza do Radomia iednego. XV. Ziazdy wybiernicze Podkomorzego y innych Urzędnikow ktorzy ſtawaia wybieraniem zkłada; iedne w Lublinie, w Łukowie drugie. Popis zaś Rycerſtwa Lubelſkiego ma mieyſce pod Lublinem. XVI. Należy do zwierzchności duchowney Biſkupa Krakowſkiego. XVII. Szkoły ma aż z Teologią w Lublinie pod dozorem Oſob S. J. gdzie też Zakon tenże dla doſkonalenia w naukach y pobożności Szlachetney młodzi otworzył Collegium Nobilium, z otrzymaniem przywileiow od Zwierzchności. Także drugie ma Szkoły w Łukowie, pod rządem WW XX. Scholarum piarum.

(*a*) *Sarnicki L. c.* (*b*) *Nieſiecki w koronie* (*c*) *Tenże tamże.* (*d*) *Vol. Leg. t. 6. f. 450.* (*e*) *Vol. leg. t. 3. f. 691. Vol. leg. t. 2. f. 152.*

§ IV.

§ IV.

WOIEWODZTWO PODLASKIE.

I, Podlaśie osiadłością dawną Jadzwingow było (a) Sarmackiego ci rodu byli, ale wspoł-rodakom swoim Polakom, naiazdami ich Kraiu częstemi, cięszkiemi długo. Bolesław Xiążę Polskie, dla dochowanego w stanie Małżeńskim panieństwa, wstydliwym nazwany, á po nim Leszek po długich i żwawych utarczkach, tak wszystkich znieśli, że orężem zwycięzcow Imię nawet Jadzwingow wytępione. Padł w potyczce trupem Xiążę ich Konkat. II. Zkłada się z Ziem: Drohickiey, Bielskiey, Mielnickiey z trzema Powiatami. III. Graniczy z Xięstwem Litewskim, Mazowieckim, Lubelskim, Wołyńskim, Woiewodztwy. IV. Miasto ma stołeczne Drohiczyn przyozdobione Kościołem, Collegio y Szkołami S. J. Leży w stopniu szerokości 52. minucie 10. długości stopniu 46 minucie 20. V. Ma y inne Miasteczka: Białystok pałacem wspaniałym y pięknym, Knyszyn śmiercią Zygmunta Augusta, pamiętniejsze, Bielsk, Mielnik, swych Ziem stołeczne.

VI. W Herbie ma po iedney stronie chorągwi Orła białego w polu czerwonym bez korony; z drugiey strony Pogonią Litewską. VII. Senatorow większych liczy dwu: Woiewodę y Kasztelana Podlaskich. Woiewodow z Michałem Rzewuskim 22. Kasztelanow z Antonim Miączyńskim 22. Woiewodowie Podlascy po Mazowieckich maią mieysce naznaczone na Seymie Lubelskim w roku 1569; y od Litwy (ktora ie sobie była przywłaszczyłá pod Kazimierzem 4.) powrocone do Korony, lubo ieszcze w roku 1514. Jan Sapieha na liście Zygmunta I podpisał się Woiewodą Narewskim (b) VIII. Urzędnikow Ziemskich Ziemie trzy wszystkie osobnych maią, y tych wszystkich ktorych Woiewodztwo Poznańskie, y tymże porządkiem: Podkomorzy, Starosta, Chorąży. X. Roki Ziemskie Podlaskie nayprzod Drohiczyńskie: Pierwsze w Drohiczynie w poniedziałek pierwszy po S. Michale. (c) Drugie w poniedziáłek pierwszy po nowym roku. (d) Trzecie w poniedziałek pierwszy po S. Troycy, (e) A Leżenie Xiąg ma być w niedziel cztery. (f) Dla Obywátelow zaś mię-

ſzkaiących za Bugiem, pozwolono Sądowi ziemſkiemu Drohickiemu aby zawſze po zakończeniu Sądow ziemſkich w Drohiczynie, w tydzień do Miedzyleſia, czyli Miedzny, zieżdzał, y one tam nieprzerwanie odprawował, według porządku Paraſii, leżenie y otwarcie Xiąg przez Piſarza lub Regenta ze dwiema Komornikami każde roki tygodniem uprzedzać ma. (*g*) Roki Mielnickie. (*h*) Pierwſze w poniedziałek przed S. Michałem bliſki. Drugie po S. Agnieſzce nazaiutrz. Trzecie w poniedziałek pierwſzy po S. Staniſławie. (*i*) A po każdych rokach leżenie Xiąg trwać ma Niedziel dwie. Roki na koniec ziemſkie Bielſkie na trzech mieyſcach odprawiać ſię maią- w Brańſku, w Surazu, y w Tykocinie: Brańſkie y Suraſkie w te ſame czaſy, co y Drohiczyńſkie (*k*) Tykocińſkie zaś: Pierwſze w poniedziałek pierwſzy po S. Marcinie. (*l*) Drugie w poniedziałek po Niedzieli *Invocavit*, to ieſt wſtępney w poſt (*m*) Trzecie w poniedziałek po S. Troycy: Sądzone zaś wſzędzie tak długo być maią, ażby Paraſii wſzyſtkich ſprawy były odſądzone. (*n*)

Choć-

Choćby zaś ktore z nich nie doſzły dla prawney przeſzkody, tedy na innych mieyſcach ſądzone być maią. (*o*) Po dokończonych każdych rokach Tykocinſkich leżenie Xiąg być ma 4 dni otwarte. (*p*) XI. Staroſtow grodowych ma trzech, zaczym y tyleż Grodow: Drohicki, Mielnicki, y Branſki, ktorzy Urzędniki ſwoie w tych Grodach ſtanowią. XII. Nie grodowe Staroſtwa Uchwała Seymowa 1717 tę w nim kładzie: Bielſkie, Leśnickie, Kleſzczelowſkie, Narwſkie, Auguſtowſkie, Raygrodzkie y Dzierżawę Łoſice. XIII. Stanowiſko w nich zimowe maią: Chorągiew 1 Uſſarſka, Pancerne trzy, Lekka iedna, Regimenty konne dwa. Płaci zaś co pułrocznie Ziemia Drohicka zł: pol. 32606. gr. 23. to ieſt dla Chorągwi pancerney koni 50. zł. pol. 470. Dla Lekkiey koni 50. zł. pol. 370. Dla Regimentu Dragonii porcyi 161. zł. pol. 24206 gr. 23. Ziemia Mielnicka zł. pol. 15034. gr. 22. to ieſt dla Chorągwi pancerney koni 50 zł. pol. 4700. Dla Chorągwi lekkich koni 100. zł. pol. 7400. Dla Artyleryi Koronney porcyi 30 zł. pol. 2934. gr. 22.

Ma Zie-

Ziemia Bielſka zł. 45683. gr. 17. To ieſt dla Chorągwi Uſſarſkiey koni 55. zł. pol. 6160. Dla Chorągwi lekkiey koni 50. zł. pol. 8700. Dla Regimentu Dragonii porcyi 132. zł. pol. 19666. gr. 14. Dla Artyleryi Koronney porcyi 11. zło. pol. 1090 gr. 16. XIII. Seymikuie Woiewodztwo to w Drohiczynie y ſześciu Posłow wybierą na Seym; z każdey Ziemi dwuch. Deputatow na Trybunał dwuch, zachowuiąc przemianę w wybieraniu między Mielnickim y Bielſkim Powiatami (q) Komiſſarza do Radomia iednego. XV. Należy do Zwierzchności Biſkupa Łuckiego. XVI. Szkoły ma w Drohiczynie pod dozorem Oſob Societatis JESU.

(a) *Sarnicki Annal. Pol. L. 6. f. 1102. edit. Lip.* (b) *Nieſiecki Korony t. 1.* (c) *Vol. Leg. t. 2. f. 790 n. 67.* (d) *Vol. Leg. t. 2. f. 1238.* (e) *Vol. Leg. t. 3. f. 22.* (f) *Vol. Leg. t. 3. f. 1523.* (g) *Vol. Leg. t. 3. f. 691 & 692.* [h] *Vol. Leg. t. 2. f. 790 & 791.* [i] *Vol. Leg. t. 2. ff. 1016, 1717:* (k) *Vol. Leg. t. 2. f. 791.* [l] *Ibid. f. 1522.* (m) *Vol. Leg t. 3. f. 23.* (n) *Vol. Leg. t. 2. f. 1238.* (o) *Vol. L. t. 3. f. 828.* (p) *Vol. Leg.*

Leg. t. 2. f. 1527. (q) *Vol. Leg. t. 22*

§ V.

WOIEWODZTWO RUSKIE.

I. KRay Ruſkiego Woiewodztwa, zdaie ſię, że poſiadali niekiedyś z tey ſtrony gor Beſzkiedy, czyli Bieſzczad, Krępaku, Podgorza, y co Halicza, Sniatynia, Leſka, Sanoku, Przemyśla tyka, lub nie co zarywa daley, Beſſowie, Baſtarnowie, Marſygnowie, Bicenowie, Dukleoci, z tamtey zaś ſtrony Lwowa gdzie Bug rzeka zrzodło ma, y przez Ziemię Chełmſką dalſzy, przez Podlaſie y Mazofze ku Wiſle zpadek, Ciſtobocy, to ieſt: czyści, czyli iſtni á ſzczerzy po nad Bugiem mieſzkańcy. [a] II. Xiążęta Ruſkie, Narodu przyległego Moſkwie Boruſkow, á potym przenoſzącego mieſzkania ſwoie nad Baltyckie morze, Sąmſiedzi, Kray ten dzierżyli, z ich liczby ieden Miaſto Lwow od imienia ſwoiego tak nazwane założył. Wſzakże Kraie te Chrobry, y Smiały Boleſławowie zwoiowane nie raz przyłączali do Polſki. Kazimierz Wielki Ruś przez

 ſię

ſię podbitą na Powiaty podzielił w roku 1342. y w nich Woiewodow, Kaſztelanow, Staroſtow, Sędziow, y Urzędnikow innych obyczaiem polſkim przełożył: y iednymże Ruś z Polakami zaſzczycił prawem,(*b*) co też Władyſław ztwierdził, roku 1434. II. Zkłada ſię Woiewodztwo to z Ziem: Lwowſkiey, Przemyſkiey, Sanockiey, Zydaczewſkiey, Chełmſkiey z Powiatem Kraſnoſtawſkim, z Halickiey z Trembowolſkim, y Kołomyiſkim powiatami. IV. Graniczy z Krakowſkim, Sendomirſkim, Lubelſkim, Bełzſkim, Wołyńſkim Podolſkim Woiewodztwy. Gory Tatry y Bieſzczady od Węgier go dzielą, Siedmigrodu też y Wołoſzczyzny ſięga. V. Miaſto ma ſtołeczne Lwow, niegdyś zamki dwa miało, ozdobne y wſpaniałe, murami y okopami zmocnione, zdobią go krom wielu kſztałtnych kamienic, wſpaniałe na przedmieściach położone pałace, iako też WW. XX: Dominikanow, Franciſzkanow, Trynitarzy, Karmelitow, Bernardynow, gdzie grob S. Jana z Dukli, Reformatow, WW. PP. Benedyktynek, Dominikanek, Wizytek Kościoły y Klaſztory, WW. XX. Theatynow, Societatis JESU Collegia y innych wiele Kollegiat y Far, iako też wſpaniała w mieście Cerkiew, y trzy Katedry, o ktorych niżey: Leży Lwow w ſtopniu ſzerokości 52 minucie 10. długości ſtopniu 50 minucie 8. VI. Ma innych także miaſt wiele, Zołkiew pałacem Krola Jana 3. Złoczow okazałym zamkiem, Przemyśl Katedrami dwiema y wielą Klaſztorami, Jaroſław cudownym z drzewa wyrobionym Matki Boleſney Obrazem, Samborz ſolą z wody robioną, Leżayſko cudownym Matki Boſkiey obrazem, Kroſno, Kraſiczyn, Przeworſk, Łańcut, Sieniawa, Rzeſzow, częścią zamkami, częścią pałacami y ogrodami, Sanok, Halicz, niegdyś Stolica Krolow Halickich, Staniſławow, Chełm, Waręż, Łaſzczow Kościołami y Klaſztorami wielą pamiętnieyſze y dobrze budowne. VII. Zamość Miaſto w tym także Woiewodztwie leży ſtołeczne ordynacyi Zamoyſkiey założoney od Jana Zamoyſkiego Kanclerza y Hetmana Wielkiego Koronnego Foſſą wałem y murami otoczone w piecknych położone rowninach, oblane z iedney ſtrony ſtawami: Zamkiem Kollegiatą, w ktorey Dziekan

kan, ma Jnfuły używanie, Akademią przywileiami z Krakowską porównaną ozdobione: Dziedziczy w Ordynacyi tey Pierworodny Syn Domu Jana Herbu Jelitow: (c) o czym indziey. VIII. Herb Woiewodztwa Ruskiego ieſt Lew złoty, w koronie złotey, w polu błękitnym, wſpinaiący ſię przedniemi łapami na ſkały. IX. Ziemie rożnią ſię herbem: Przemyſka y Sanocka używaią Orła o dwu głowach koroną iedną otoczonych, w polu błękitnym, Halicka Kawki czarney w koronie złotey z rozciągnionemi ſkrzydłami w polu białym. Chełmſka Niedzwiedzia białego między trzema drzewami w polu zielonym. Zydaczewſka trzech Lewkow na Chorągwi niebieſkiey. (d) X. Senatorow więkſzych ma piąciu: Arcy-Biſkupa Lwowſkiego, Biſkupa Przemyſkiego, Biſkupa Chełmſkiego obrządkow Łacinſkich, Woiewodę Ruſkiego, Kaſztelana Lwowſkiego. Powiatowych Kaſztelanow czterech: Przemysłſkiego, Halickiego, Sanockiego, y Chełmſkiego: Arcy-Biſkupow Lwowſkich z Wacławem Sierakowſkim rachuie 33. Biſkupow Przemyſlskich

myſlkich z Michałem Wodzickim 50. Biſkupow Chełmſkich z Walentynem Wężykiem 42. Woiewodow Ruſkich (ktorzy ſię do roku bliſko 1434 Przemyſlſkiemi zwali, (e) teraz zaś Ruſkiemi generalnemi Woiewodami ſię zowią, że ſą Woiewodami Ruſi całey czerwoney,) z Auguſtem Alexandrem Xiążęciem Czartoryiſkim 37. Kaſztelanow Lwowſkich z Jozefem Potockim 33. XI. Urzędnikow Ziemſkich mą wielorakich; Lwowſka, Przemyſlſka, Sanocka, Halicka, y Chełmſka, Ziemie, maią tych wſzyſtkich y tymże porządkiem ktorych Woiewodztwo Poznańſkie: Ziemia Zydaczewſka, (f) Powiaty Kołomyiſki w Ziemi Halickiey, (g) Kraſnoſtawſki w ziemi Chełmſkiey, położone, (h) oſobnych ziemſkich Urzędnikow maią, krom tych ktorzy wybieraniem ſtanowieni bywaią, y dla nich po Ziemiach Halickiey y Chełmſkiey przodkowania wyznaczone ieſt mieyſce. XII. Roki ziemſkie odſądzane tu bywaią przez ziemſkie oſobne Urzędniki, na tych mieyſcach, y tym czaſu porządkiem: Lwowſkie we Lwowie: Pierwſze w pierwſzy czwar-

czwartek po trzech Krolach, á po nich Zydaczewſkie w Zydaczewie, w poł czwartey niedzieli. Drugie Uchwałą Seymu mianego w roku 1611.(*i*) znieſione, á długą zaſzłą na Seymie mianym w roku 1647. (*k*) znowu przedſię wzięte, po niedzieli *Lætare* czyli ſzrodopoſtney, á po nich Zydaczewſkie w poniedziąłek po Niedzieli *Misericordiæ*, czyli drugiey po Wielkiey Nocy. Trzecie we Lwowie we czwartek po S. Janie Krzcicielu, á po nich Zydaczewſkie w puł czwartey niedzieli. Czwarte roki Lwowſkie we czwartek po S. Michale, (*l*)á po nich Zydaczewſkie po S: Jadwidze w poniedziałek. A ieżliby pod ten czas Taybunał Ziemi Ruſkiey przypadł, tedy na mieyſce rokow, leżenie Xiąg dlá przyimowania zapiſow odprawować ſię ma. II. Roki ziemſkie Przemyſlſkie: Pierwſze we wtorek po S. Agnieſzce, á po nich we trzy niedziele (*m*) w Przeworſku. Drugie we wtorek po przewodniey Niedzieli, á po nich w trzy niedziele w Przeworſku. Trzecie we wtorek po S. Małgorzacie, á po nich Przeworſkie po S. Piotrze w okowach. Czwarte we Wtorek

tek po S. Łukaſzu, á po nich Przeworſkie we wtorek po S. Marcinie (*n*)III. Roki ziemſkie Sanockie. Pierwſze po S. Dorocie. Drugie (*o*) po S. Troycy, Trzecie po S. Michale, zawſze we Wtorki (*p*) IV. Roki ziemſkie Chełmſkie. Pierwſze w bliſki poniedziałek przed S. Agnieſzką. Drugie w pierwſzy poniedziałek po SS. Filipie y Jakobie. Trzecie w poniedziałek między oktawą Bożego Ciała. Czwarte w poniedziałek przed Narodzeniem Nayś. Panny. A Kraſnoſtawſkie po nich we dwie niedzieli zawſze. (*q*) V. Roki ziemſkie Halickie w Haliczu. Pierwſze (dokąd też roki Kołomyiſkiego Powiatu przenieſiono uchwałą Seymu 1567.)*r w poniedziałek pierwſzy po Swięcie Oczyſzczenia Nayś. Panny Maryi.(*s*)Drugie po Niedzieli *Jubilate* to ieſt trzeciey po Wielkiey nocy. Trzecie po Swięcie Narodzenia Matki Bożey. (*t*) Czwarte ktore bywały po S. Marcinie odmienione y przenieſione (*u*) na poniedziałek pierwſzy po S. Jakobie Apoſtole, á po nich Trębowolſkie zawſze we dwie niedzieli. (*w*) XIII Staroſtow Grodowych ma ośmiu: Lwowſkiego

wskiego, Przemyślskiego, Sanockiego, Zydaczewskiego, Halickiego, Trembowolskiego, Chełmskiego, Krasnostawskiego, y tyleż Grodow w ktorych Starostowie Podstarościego, Sędziego, Pisarza y inne Urzędniki Grodzkie stanowią. XIV. Starostwa nie grodowe y dzierżawy tę liczy: Kamionackie, Jaworowskie, Dolinskie, Grodeckie, Drohowiskie, Drochobyckie, Mościckie, Leżayskie, Stryiskie, Krosinskie, Bucznikowskie, Kałuskie, Tłumackie, Kołomyiskie, Jabłonowskie, Sniatyńskie, Rohatyńskie, Hrubieszowskie, Ratheńskie, Szczerzec, Bobrka, Janow, Mierewica, Gliniany, Sokolniki, Medyka, Wiśnia, Uberskie, Daszawa, Besko, Mogilnica, Krasnopole, Suchyst: Rostoka, Lipin, Stolno, Lubom. W ktorych to iako y Grodowych wyznaczone maią zimowe stanowisko: Chorągwi Usarskich 4. Pancernych 22. Lekkich 5. Regiment konny 1. Piesze 2. Piechoty Wegierskiey 2. XV. Płaci zaś na woysko co pułrocznie: Lwowska y Zydaczewska Ziemie 12944. gr. 4. Przemyska zł. pol. 54228. gr. 28.

Sano-

Sanocka zł. pol. 19435. gr. 5. Chełmska 38903. gr. 27. Halicka zł. pol. 13736. gr. 27. Co wynosi razem zł. pol. 138249 gr. 1. to iest dla Chorągwi Usarskich koni 110. zł. pol. 12320. Dla Chorągwi pancernych koni 580 zł. pol: 54155 gr. 27. dla Chorągwi lekkiey koni 50 zł. pol: 3700. Dla Regimentu konnego porcyi 179. zł. pol. 26873 gr. 27. dla regimentu pieszego y piechoty węgierskiey porcyi 422. zł. pol. 42198. gr. 9. XVI. Woiewodztwa Ruskiego Ziemie: Lwowska z Zydaczewską, Przemyślska, Sanocka, seymikuią w Wiszni, y tam Posłow na Seym sześciu wybieraią, Deputatow na Trybunał Koronny trzech, y Komissarzy tyluż. Ziemia Halicka seymikuie w Haliczu (x) gdzie 6 Posłow na Seym, Deputata na Trybunał Koronny iednego, y iednegoż na Trybunał skarbowy do Radomia wysadza Komissarza: Seymik poselski tygodniem ma bywać przody przed Wiśnińskim. Ziemia Chełmska osobnie seymikuie w Chełmie, gdzie wybiera Posłow na Seym dwu, Deputata na Trybunał Koronny iednego, y iednego do Radomia Komissarza.

rza. XVII. Popis czyli okazanie się Rycerſtwa Ruſkiego, na tych ma być zkładane mieyſcach: Ziemi Lwowſkiey u Glinian z Woiewodą: Przemyſlſkiey u Medyki, Sanockiey u Sanoka, Chełmſkiey u Chełma, z Kaſztelanami: Halickiey z Trębowelſkim, Kołomyiſkim Powiatami pod Kaſztelanem (y) u Halicza XVIII. Akademie ma dwie: Zamoyſką założoną przez Jana Zamoyſkiego Kanclerza y Hetmana W. K. y przywileiami zrownaną z Krakowſką: Drugą we Lwowie otworzoną nie dawno, ale dawniey pozwoloną: Komiſſya albowiem Hadyacka, ztwierdzona na Seymie roku 1659 miánym w Warſzawie za Jana Kazimierza (z) Akademii iedney w Kiiowie, drugiey, gdzie iey mieyſce ſpoſobne ſię upatrzy, założenie pozwala, y obydwie przywileiami Krakowſkiey Akademii rownemi. zaſzczyca: Na ktorym też fundamencie Chryſtuſowego Namieſtnika Klemenſa XIII, y Nayiaśnieyſzego Auguſta III. pochwalaiące otwarcia Akademii zámyſł, wyroki wyſzły. Zoſtáie pod rządem Oſob Societatis JESU. Ma ieſzcze Woiewodztwo

wodztwo

wodztwo to Szkoły w Warężu, Złoczowie, Rzeſzowie, Chełmie pod rządem WW. XX. Scholarum piarum. W Przemyślu, w Krośnie, w Staniſławowie, w Kraſnymſtawie, w Samborzu, w Jaroſławiu, pod dozorem Societatis JESU Zakonnikow. XIX. Katedr zawiera ſiedm: Trzy Łacinſkiego, Trzy Greckiego obrządku, Ormiańſkiego iednę. 1. Katedra obrządku Łacinſkiego Lwowſka, w Haliczu nayprzod záłożona była, y iáko gruntownie wywodzi Nieſiecki, pierwſzy Arcy-Biſkupem Halickim był Kryſtyn z Oſtrowa herbu Gozdáwa Zakonu S. Franciſzka w roku 1364, poſtanowiony (aa) przez Urbana V. poświęcony od Jaroſławia Bogoryi Arcy-Biſkupa Gnieźnienſkiego, za ſtaraniem Kazimierza Wielkiego, y po nim innych ſześciu, Halickiemi ſię piſało. W lat dopiero 53 od Jana Rzeſzowſkiego do Lwowa przenieſiona: Arcy-Biſkup Lwowſki ma ſwey zwierzchności podległych Biſkupow, Przemyſlſkiego, Chełmſkiego, Kamienieckiego, Kiiowſkiego y Bakońſkiego na Wołoſzczyznie: Archikatedra ta używa w herbie Nayś: Panny

na

na Xiężycu rogatym ſtoiącey, koronę ná głowie maiącey, y berło w lewey ręce, á w prawey Dziecie Pana Jezuſa piaſtuiącey: pod Xiężycem Lew leży. Prałatow 7. tym porządkiem liczy: Dziekan, Proboſzcz, Archidyakon, Kuſtoſz, Scholaſtyk, Kanclerz, Kantor: Kanonikow 15. Kapitułę dwa razy zkłada, raz w Marcu po niedzieli *Invocavit*, czyli wſtępney w poſt: Drugi raz w Wrześniu y iednego z pomiędzy ſiebie na Trybunał Koronny wyſadza Deputata. Dekanatow Archidyecezya ta za czaſow Arcy-Biſkupa Solikowſkiego liczyła ſiedm: Lwowſki w ktorym Kościołow 26. Grodecki w ktorym 14. Dunaiowſki w ktorym 11. Rohatyńſki w ktorym 11. Zydaczewſki w ktorym 8. Trembowolſki w ktorym óśm także', Uyſki w ktorym 25. Wſzyſtkich ogołem Kościołow 103. Kościoł Katedralny Lwowſki, założony pod Jmieniem Wniebowziętey Bogarodzicy. Obſzerność zaś zwierzchności Arcy-Biſkupiey rozciąga ſię, na Ruſkie, Podolſkie, Bełzkie, Woiewodztwa, ſiąga y Wołoch. 11. Katedra obrządku Łacinſkiego Przemyſlſka, ra-

zem

zem z Łucką początek wzięła w roku 1364. Lubo dopiero w roku 1375 pierwſzy na nie poświęcony Eryk Zakonu S. Franciſzka, Miechowita Henrykiem gdzowie. *(bb)* Na obrazie W.W. XX. Franciſzkanow w Przemyślu rok 1379 napiſany: Biſkupom Przemyſlſkim po Łuckich wyznaczone mieyſce. Zkłada ſię Kapituła Przemyſlſka z Prałatow ſiedmiu, tym porządkiem: Dziekan, Proboſzcz, Archidyakon, Kantor, Kuſtoſz, Scholaſtyk, Kanclerz. Kanonikow 10. Kapitułę dwa razy zkłada, raz na S. Jana Krzciciela, drugi na trzy Krole, y iednego z pomiędzy ſiebie Deputata wyſadza na Trybunał Koronny. W herbie używa S. Jana Krzciciela z Chorągwią y barankiem, lubo w Krakowie, między inſzych Kapituł herbami, inny cale ukazuie. *(cc)* Kościoł ſię tegoż Patrona nazwiſkiem ſzczyci. Dekanatow liczy dziewięć: Przemyſlſki, Mościcki, Kroſieńſki, Dynowſki, Samborſki, Jaroſławſki, Rzeſzowſki, Sanocki, Leżayſki; á w nich wſzyſtkich, w roku 1723 rachowano Kościołow Farnych 158, na Dyecezyonalnym czyli Kraiowym

 Zbo-

Zborze III. Katedra Łacinskiego obrządku Chełmſka, w roku 1264 początek ſwoy wzięła, przez Boleſława wſtydliwego, Jadzwingow temu Kraiowi przyległych, á Chryſtuſowi reſzty ich podbitey, Woiownika: wſzakże dochodow ſzczupłość ſprawowała, że znamienitey tey Chryſtuſa owczarni na Paſterzach y częſto y długo zchodziło. *(dd)* Jagiełło Krol Polſki po ſławnym pod Grunwaldem z Krzyżakow otrzymanym zwycięztwie, w dzień Rozeſłania SS. Apoſtołow, zapiſem wſi niektorych Biſkupſtwa tego naddzwignął upadłe dochody. Jan, tym imieniem drugi, Biſkup Chełmſki ſtarał ſię przywieść Władysława Jagellona, żeby ten, Ziemię Lubelſką oderwaną od zwierzchności Biſkupow Krakowſkich, przyłączył do zwierzchności Chełmſkich, y iuż zezwolenie z Rzymu Władyſław Krol ná to otrzymał od Marcina V. Papieża, ale Zbigniew Oleśnicki Biſkup Krakowſki mocno ſię temu zprzeciwił na Seymie w Sieradzu mianym, á ztamtąd otrzymawſzy liſty do Stolice Rzymſkiey, pierwſze Jeyże naprzeciw ſobie zkazania, przerobił. Kate-

Katedra ta nayprzod w Chełmie, potym w Hrubieſzowie oſadzona, na koniec do Kraſnoſtawu przenieſiona, przez Macieia z Łomży Biſkupa, ſwoią dotąd tam oſiadłość ma, lubo Chełmſkiey zatrzymuie nazwiſko. Zkłada ſię Kapituła Chełmſka z Prałatow 7. tym porządkiem: Proboſzcz, Dziekan, Archidyakon, Kuſtoſz, Scholaſtyk, Kanclerz, Kantor. Kanonikow 12. Zkłada Kapitułę dwa razy, pierwſzy raz na trzy Krole, drugi raz na Swięto Rozeſłania SS. Apoſtołow: ktorych też w herbie noſi, y ich nazwiſkiem Kościoł ſwoy ſzczyci. Wyſyła z pomiędzy ſiebie Deputata iednego na Trybunał Koronny. Dyecezya zawiera Dekanatow 9. Kraſnoſtawſki, Zamoyſki, Chełmſki, Lubomſki, Hrubieſzowſki, Sokalſki, Bełzki, Potelicki, Turobinſki: á w nich Kościołow 83. *(ee)*. IV. Katedra obrządku Greckiego Lwowſka dopiero około roku 1540 początek wzięła: Lwow, Halicz, Kamieniec Podolſki, do Zwierzchności Metropolitow Ruſkich należały. Metropolią tę około roku 1000 w Kiiowie założył Włodzimierz Xiąże Ruſkie, y pierwſzym na-

 niey

niey oſadzony, Michał Greczyn ziednoczony z Rzymſkim Kościołem, y lubo za Theopempta Greczyna (ktory Metropolitą był trzecim) odſzczepieńſtwo Greckie początek wzięło przez Mikołaia Cerularyuſza, átoli Ruś w ziednoczeniu z Kościołem Rzymſkim przeſtawała, y Naſtępca Theopemptow Hilaryon Ruſin w roku 1051 od Biſkupow ieſt Ruſkich poświęcony, niechcących mieć zprzymierzenia z odſzczepieńcem Patryarchą; dopiero 9 w porządku Metropolita, Mikołay Greczyn do Patryarchy ſię nakłonił, lubo naſtępni po nim Metropolitowie iuż niektorzy z Patryarchą Konſtantynopolitańſkim, iuż z Rzymſkim Biſkupem uczeſtnictwo trzymali; od Cyrilla iednak począwizy, ktory umarł roku 1225. w liczbie Metropolitow dziewiętnaſty, ziednoczenie z Kościołem Rzymſklm Ruſi nieuſtannie kwitnęło: dopiero ie przerwał Jonaſz z Archimandryty Minſkiego, Metropolita Ruſki w Kiiowie, wroku 1516, ktore znowu przywrocił Michał Rahoza herbu Szreniawa roku 1588. Lubo nie od wſzyſtkich powſzechnie trzymane: Lew dopie-

dopiero Kiſzka Metropolita Ruſki, á razem Włodzimirſki Biſkup, poſtarał ſię o Synod czyli duchowny Seym Greckiego Kościoła Prałatow, pod zwierzchnością Papiezkiego Poſła na nim przytomnego. Złożony ten w Zámościu roku 1720, y za zgodnym Biſkupow Ruſkich zezwoleniem, święta iedność umocniona, y prawami nowemi obwarowana, do tych czas ſię świątobliwie krzewi: Metropolita ten tak zaſłużony Kościołowi Bożemu był w porządku 54. Ale wroćmy ſię do Katedry Lwowſkiey: Ta ztąd początek wzięła, gdy bowiem dla wielkiego przeciągu Kraiu zwierzchności Metropolitańſkiey Ruſkiey podległego, poſtanowiony był w tym Kraiu Sufragan, Lwowſkich Władykow imię pierwiaſtki ſwoie mieć poczęło, y pierwſzy pod tym nazwiſkiem Lwowſkiego Halickiego y Kamienieckiego Władyki rządził Katedrą Makary Tuczampſki herbu Prawdzic, zſzedł ten 1548. przy Kościele, albo iak Ruś zowie Cerkwi, S. Jura we Lwowie założonym, w roku 1268, przez Jerzego iednego z Xiążąt Ruſkich: Liczy Katedra ta Biſkupow z Leonem

onem Szeptyckim 11. V. Katedra obrządku rownie Greckiego Przemyſlſka założona podobno dopiero roku 1271. Liczy Biſkupow z Onufrym Szumlanſkim 25. Władykowie Przemyſlſcy piſzą ſię razem Samborſkiemi. VI. Katedra Chełmſka obrządku także Greckiego założona roku 1001 przez Włodzimierza Wielkie Ruſkie Xiąże: Władykow Chełmſkich, ktorzy ſię też Bełzkiemi razem mianuią, liczba niewiadoma: rządzi tą Katedrą teraz Maxymilian Ryłło: W roku 1633 liczyła Chełmſka Dyecezya, dość nad inne w ſwych granicach ciaśnieyſza, Cerkiew 650. VII. Arcy-Biſkupſtwo Lwowſkie Ormianſkiego obrządku, początek wzięło około roku 1200. Kiedy Ormianſkiego rodu ludzi Xiążęta Ruſkie w ſwe Kraie albo przyzwali, albo ſzukaiących tu oſady w krwawych z Turkami y Perſami woynach, przyięli, ktorzy Miaſta naſze: Lwow, Staniſławow, Kamieniec, mianowicie, zagęścili, y inne. Z początku Kościoł Ormianſki z Rzymſkim był ziednoczony, z czaſem upadł w odſzczepieńſtwo, ale w roku 1630 za ſtaraniem Mikołaia Torośowicza Arcy-Biſkupa

pa

pa w dawną pierwſzey iedności wprawiony klubę. Arcy-Biſkup Ormiańſki żadnego podległego ſwoiey zwierzchności Biſkupa nie ma, chyba Suffragana gdy go ſtanowi: Kościoł ma we Lwowie pod imieniem w Niebowzięcia Boga Rodzicy, w ktorym obrządki Kościelne ięzykiem ſię Ormianſkim odprawuią. Rozciąga ſwę zwierzchność na całą Ruś, Podole, Wołoſką ziemię: Kościoły tegoż Narodu ſą w rożnych miaſtach: we Lwowie krom Katedry, S. Krzyża, y S. Anny Proboſtwa. W Kamieńcu Podolſkim trzy, w Łucku, Zamościu, Horodence, Sniatynie, Brzeżanach, Staniſławowie, Tyśmienicy, Złoczewie, Jazłowcu, Lyſzczu, wſzyſtkich 16. Liczy Archi-Katedra Ormiańſka Arcy-Biſkupow z Jakubem Auguſtynowiczem, od roku 1365 pietnaſtu. (*ff*) XX. Znayduią ſię w Kraiu Woiewodztwa tego marmury, Kipsmy, Kamień ſciosany, y Alabaſtry. Pod Rungurą y Doliną y innemi wſiami ſoli naywięcey warzą z wod ſłonych. Pod Sanokiem ma być gora, Lazur y miedź ukazuiąca. Stolpie w Ziemi Chełmſkiey, á ſzkło pod Jaworowem, ma wody zdrowe.

(*a*)

(a) Sarnicki l. de ſitu & amb. ſarm: (b) Kromer t: 2: Lib. 21 f. 701. (c) Vol. Leg. ſub an. 1590. t. 2 f: 1336. (d) Nieſiecki Koro. Pol. t. 1. (e) Nieſiecki tamże. Item Vol. Leg. t. 5. f. 376. (f) Vol. Leg. t. 5: f. 134. (g) Vol. Leg. t. 6. f. 450. (h) Vol. Leg. t. 6 f. 667: (i) Vol. Leg. t. 3. f. 9. (k) Vol. Leg. t. 4. f: 116. (l) Vol. Leg. t. 2. f. 1338. (m) Ibid. t. 2. f. 1523 (n) Ibid. t. 2. f. 1477. (o) Ibid t. 4. f. 116. (p) 961 tit. Roki Ziemſkie. (q) Ibid. t. 2. f. 789 n. 58 (r) Ibid. t. 2. f. 729. (s) Ibid. t. 2. f. 1409 (t) Ibid t. 2. f. 294. [u] Kożuchoſki in Vol. Leg. f. 597. Gliſzczyńſki Compendii leg. f. 115. (w) Vol Leg t. 2. f. 1409. [x] Ibid. t. 2. f. 1016 [y] Vol. Leg. t. 2. f. 641. (z) Ibid. t. 4. f. 639 ß. Akademia. (aa) Kor. Pol. t. 1. (bb) Id: ibid: (cc) Tamże (dd) Tamze (ee) Tamże (ff) Tamże.

§ VI.

WOIEWODZTWO BEŁZKIE.

I. SArmacki Narod, Czyſtobokow nazwany, tu dawną oſiadłość miał (a) II. Ruſkie Xiążęta iednegoż z nami Słowianſkiego rodu, ten Kray dzierzyły długo wielekroć przez naſzych woiowane: Aż na koniec za Władyſława Jagełła czaſow przyłączony do Polſki, y od niegoż Xiążętom Mazowieckim puſzczony Krwi Piaſta, po zeſzłey ich dzielnicy w roku 1462 za Kazimierza Jagellonowicza wrocony do Polſki: lubo ieſzcze przed tym zawrotem Woiewodzinſką godnością y urzędy innemi zaſzczycony (b) II. Zkłada ſię z Powiatow czterech: Bełzkiego, Lubaczeſkiego, Grabowieckiego, Horodelſkiego, y Ziemi Buſkiey (c) IV. Graniczy z Ruſkim, Wołyńſkim y Brześciańſkim Woiewodztwy. V. Miaſto ſtołeczne Woiewodztwa tego Bełż, WW. XX. Dominikanow, y WW. PP. Dominikanek, Klaſztorami y Kościołámi zaſzczycone y długo złożonym w zamku obrazem Matki Bożey cudami w Czeſtochowie czyli na Jaſney gorze ſłynącym. Leży Bełż w ſtopniu ſzerokości 50 minucie 2, długości ſtopniu 57 minucie 2. VI. Ma krom ſtołecznego, niektore Miaſteczka: Z ich liczby Sokal łaſkami przedziwnemi przy obrazie Matki Bożey w Kościele WW. XX. Bernardynow. Politycz Soſnami takiemi,

kiemi, ktorym poucinawszy gałęzie, lub też zciąwszy sosnę, pozostały pień, przemienia się za lat kilka w takowy kamień lub krzemień, z ktorego się, uderzeniem ogień wskrzesza. (*d*) VII. Używa w herbie Gryffa białego w koronie złotey w polu czerwonym, z skrzydłami do gory wspiętemi y łapami przedniemi. (*e*) VIII. Senatorow większych ma 2. Woiewodę y Kasztelana Bełzkich, Powiátowego §1. Lubaczewskiego. Woiewodow od roku 1430 liczy z Antonim Potockim 44. Kasztelanow z Jozefem Komorowskim 32, (*f*) ktorzy w Senacie maią mieysce po Połockich. IX. Urzędnikow Ziemskich ma wszystkich tym porządkiem iak Poznańskie. X. Ziemia Buska ma sobie pozwolonych Urzędnikow Ziemskich wszystkich, krom tych co wybieraniem stawaią, uchwałą Seymu w roku 1676 mianego. (*g*) Tychże samych z rownym wyłączeniem, Uchwała Seymu mianego w roku 1736 (*h*) pozwala: Grabowieckiemu, Horodelskiemu, y Lubaczewskiemu, Powiatom, z tym przepisem; áżeby po Chorążym Bełzkim, Buski, po Buskim, Grabowiecki, po Grabowieckim Horodelski, po Horodelskim Lubaczewski, następowali, y takież następowanie przodkowania Urzędnicy inni trzymali. Niektore z tych Powiaty Chorążych dawniey miały. (*i*) XI. Roki Ziemskie Bełzkie sądzone być maią tym porządkiem, y w następuiące czasy. Pierwsze w Bełzie w poniedziałek bliski po trzech Krolach, á w Busku po nich w tydzień, w Grabowcu zaś Grabowieckie y Horodelskie w poniedziáłek po Swięcie Oczyszczenia Nayś: Panny: Drugie w Bełzie w poniedziałek po S. Woyciechu. Trzecie w poniedziałek po S. Janie Chrzcicielu. Czwarte w poniedziałek po S. Jadwidze. Po Bełzkich, każdym sądow tych przypadnieniem, w tydzień w Busku, á zaś w Grabowcu we dwie Niedzieli roki ziemskie zkładane bywaią. (*i*) XII. Stárostow grodowych liczy czterech: Bełzkiego, Buskiego, Grabowieckiego, Horodelskiego, ktorzy w tyluż Grodach Podstarościego Sędziego y Pisarza stanowią, y inne Urzędniki grodzkie. XIII. Starostwa nie grodowe, uchwała Seymu w roku 1717 mianego, tę w nim kładzie: Tarnogrodzkie, Wiechrzańskie, Szczu-

Szczurowieckie, Sokalſkie, Rzeczyckie, Tyſzowieckie, Drohomyslſkie, Korytnickie, Lubaczewſkie, Dzierżawy, Wieprzowice Jezior. W ktorych iako y w grodowych ſtanowiſko maią zimowe. Chorągiew Uſſarſka iedna; Pancernych dziewięć, Lekka iedna. Płaci zaś co putrocznie zł. pol. 31133. gr. 28. to ieſt dla Chorągwi pancernych koni dwieście zł. pol. 18800. dla Chorągwi lekkiey koni 50. zł. pol. 3700. dla Regimentu Dragonii porcyi 58. zł. pol. 8633 gr. 28. XIV. Seymikuie w Bełzie, gdzie na walny Seym trzech Posłow wybiera, Deputatow na Trybunał Koronny dwuch. Komiſſarza do Radomia iednego. Tu także wybierani bywaią, Podkomorzy, Sędzia, Podſędek y Piſarz, Ziemſcy. XV. Popis czyli okazanie ſię Rycerſtwa Bełzkiego bywa pod Bełżem. (*k*) XVI. Podlega zwierzchności duchowney Biſkupa Chełmſkiego. XVII. Szkoł nigdzie nie ma, ale w przyległych Kraiowi ſwemu, iuż Akademiach, iuż ſzkołach Młodź ſwoię zacną doſkonali.

(*a*) *Sarnicki L. c.* (*b*) *Nieſiecki Kor. Pol. t. 1. f. 165. Bielſki Kroniki Xięd. 3. f. 338.* (*c*) *Vol. Leg. t. 6. f. 667.* (*d*) *Dlugoſz lib. 1. f. 45. Edit. Lipſc. in fol. Vol. leg: t. 1. f. 200.* (*e*) *Nieſiecki Kor: Pol. t. 1.* (*f*) *Tenże, tamże* (*g*) *Vol. Leg. t. 5. f. 376.* (*h*) *Vol. Leg. t. 4. f. 419. także t. 6. f: 667.* (*i*) *Vol. Leg. Ibidem* (*k*) *Vol. Leg. t. 2. f. 641.* (*l*) *Vol. Leg. t. 3. f. 292. Vol. Leg: t. 4. f. 126. Item t. 2. f. 1737*

§ VIII.

WOIEWODZTWO WOŁYNSKIE.

I. Kray tego Woiewodztwa od Ruſsow y Roxolanow Słowiańſkiego iednegoż rodu był oſiadły zdawna. (*a*) II. Należało to Woiewodztwo, ieſzcze przed Jagełłem Krolem do Polſki: Władyſław Jagellonczyk tym imieniem trzeci w roku 1434. Wołyńſkie Rycerſtwo w przywileiach z Polſkim porownał. Kazimierz 4. Jagellonowicz, lub ſię temu Stany polskie zprzeciwiały, (*b*) Wołyń od Korony oderwany przyłączył do Litwy, y zatargi ztąd wynikłe dopiero Zygmunt Auguſt umorzył, pod ktorym na Sey-

Seymie mianym w roku 1569 Wołyń zupełnie przyłączony do korony, y mieysce Woiewodom ſtateczne między Senatorami oboyga Narodu naznaczone po Ruſkich: Przeto oſtrzeżony tu czytelnik być ma, że gdy Bełzkie Woiewodztwo położyłem przody, uczyniłem dla przyległości Kraiu Bełzkiego, Ruſkiemu, nie z przyczyny iegoż nad Wołyńskim przodkowania. (c) III. Składa ſię z Powiatow trzech: Łuckiego, Włodzimirskiego, y Krzemienieckiego. IV. Graniczy z Ruskim, Bełzkim, Brześciańskim, Kiiowskim, Czerniechowskim, Woiewodztwy. V. Miaſto ma ſtołeczne Łuck, zaſzczycone Katedrami dwiema, Łacinskiego iedną, Greckiego drugą, obrządku: WW. XX. Bernardynow, Jezuitow, Bonifratrow, Dominikanow, Kościołami y Klaſztorami ozdobione. Położone nad rzeką Styrem y Wſteczem w ſtopniu ſzerokości 51 minucie 3, długości ſtopniu 48. miuucie 5. VI. Ma także Miaſteczka inne: Włodzimierz Katedrą obrządku Greckiego: Podkamień obrázem Matki Bożey cudami tam ſławney, Ołykę ordynacyą Xiążąt Oſtrogskich, założoną

łożoną przez Januſza Xiążęcia Oſtrogſkiego Kaſztelana Krakowſkiego, roku 1609 ztwierdzoną na Seymie od Stanow ktora 600 ludzi woyſkowych przyſtawia na obronę Rzeczypoſpolitey y pomoc. Oſtatni Ordynat z rodu męſkiego Januſza, Alexander, umarł roku 1673. po ktorego śmierci, Hieronim Lubomirſki, po nim Syn Jego Jozef, Ordynatami byli: A po śmierci Jozefa, z Corką iegoż daną w małżeńſtwo Xiążęciu Sanguſzkowi, w dom tenże *Ordynacya* ta weſzła. Dubno zamkiem mocnym Oſtrogſkich Xiążąt: Zbaraż, Zaſław, Korzec, ſtołeczne ſwych Xięſtw; Ołyka Ordynacyą Xiążąt Radziwiłow, ztwierdzoną od Stanow Rzeczypoſpolitey roku 1589. y Proboſtwem Infułackim, Brody mocnym zamkiem y iarmarkami, pamiętnieyſze, y innych wiele. VI. W herbie używa Orła Polſkiego w poyśrzodku Krzyża białego Kawalerſkiego w czerwonym polu. VIII. Senatorow większych ma trzech: Biſkupa Łuckiego, Woiewodę y Kaſztelana Wołyńſkich: Biſkupow z Antonim Wołłowiczem liczy 41, Woiewodow z Jozefem Oſſolinſkim

18. Kaſztelanow z Michałem Ledochowſkim 21. IX. Urzędnikow Ziemſkich tych wſzyſtkich, y tym porządkiem maią wſzyſtkie trzy Powiaty: (*d*) Podkomorzowie, po nich Staroſtowie Sądowi, Chorążowie, Sędziowie, Stolnicy, Podczaſzowie, Łowczowie, Podſędkowie, Podſtolowie, Cześnicy, Woyſcy, Piſarze ziemſcy, Miecznicy y Skarbnikowie. Kalendarzyk Warſzawſki na rok 1762 wydany krom Łuckich, Włodzimirſkich y Krzemienieckich Urzędnikow ziemſkich, kładzie oſobnych Wołyńſkich: Chorążego, Stolnika, Podczaſzego, Podſtolego, Cześnika, Łowczego, Miecznika y Skarbnika. X. Roki ziemſkie Wołyńſkie ſądzą ſię tym porządkiem, y na tych mieyſcach: Pierwſze w Łucku na trzy Krole. Drugie na S. Troycę. Trzecie na S. Michał. A po nich Włodzimierſkie (*e*) zawſze we dwie niedzieli: A po Włodzimierſkich Krzemienieckie także we dwie niedziele ſądzić ſię maią. Gdy zaś urząd ziemſki Włodzimierſki prożnuie dla niedoſtatku oſob z ktorych ſię składa, (*f*) tedy przez Komiſſarzy, ktorychby ſobie na Seymiku *Relati-*

Relationum wybrało Rycerſtwo tameczne, otworzone być maią Xięgi, y ichże pozwolone leżenie w roku 1658 przez niedziel dwie. XI. Staroſtow Grodowych ma trzech: Łuckiego, Włodzimierſkiego y Krzemienieckiego, y tyleż Grodow, w ktorych, Podſtarościego, Sędziego y Piſarza, y inne Urzędniki Grodzkie Staroſtowie ſtanowią. XII. Nie grodowe naſtępuiące liczy: Kowelſkie, Drohomyśl, Smidy, Czeca, Dworzec, Hnidawa, Molod, Dzierżawy. W ktorych wyznaczone ſtanowiſko zimowe maią: Chorągwie pancerne trzy. Lekka iedna, Regimenty konne dwa. Płaci zaś co pułrocznie dla Woyſka zł. pol. 54681. gr. 16. to ieſt dla Chorągwi pancernych koni 251 zł. pol. 23500 gr. 20. Dla Regimentu Dragonii Porcyi 206 zł. pol. 30882 gr. 26. XIII. Seymikuie w Łucku y Poſłow ztamtąd na Seym wyſyła ſześciu, z każdego Powiatu dwu. Seymiki Deputackie y Goſpodarſkie każdy u ſiebie Powiat oſobnie zkłada, y każdy iednego na Trybunał Koronny Deputata, y iednego do Radomia Komiſſarza wyſyła. (*g*) XIV. Popis czyli okazywanie Rycerſtwa Wołyńſkie-

łyńſkiego byc ma pod Łuckiem. Ziazdy zaś wybiernicze Urzędnikow ziemſkich każdy w ſwym ſtołecznym mieście Powiat zkłada. XV. Szkoły ma w Oſtrogu, w Łucku, w Krzemieńcu pod rządem Oſob Societatis JESU, w Miedzyrzycu pod rządem WW. XX. Scholarum piarum. W Włodzimierzu pod rządem WW. XX. Bazylianow. XVI. Katedry ma trzy: Lucką, iednę obrządku Łacinſkiego, y drugą obrządku Greckiego, Włodzimierſką trzecią tegoż obrządku: Katedrę Łucką obrządku Łacinſkiego założoną być mieni Kromer (*h*) w roku 1264 przez Bolesława wſtydliwego, za potwierdzeniem ieyże przez Urbana czwartego Papieża, gdy oſtatek Jadzwingow Narodu nawrocony zoſtał do Wiary Katolickiey, iakoż Kray Jadzwingow zwierzchności Biſkupa Łuckiego podlega, lubo nazwiſko Jadzwingow zagubione: Wſzakże Nieſiecki (*i*) początek tey Katedry kładzie na rok 1364, y owſzem, że zamyſły założenia iey w ten rok przed ſię wzięte, dopiero w roku 1375 ſkutek wzięły, dowodzi: Biſkupi Łuccy zdawna Włodzimierſkiemi ſię

piſali,

piſali, y lubo Jędrzey Spławſki Herbu Leliwa (ktorego Nieſiecki czwartym w porządku Biſkupow Łuckich kładzie) Luceńſkiego nazwiſko przybrał, w ten czas gdy Witold Xiąże Litewſkie Katedrę z Włodzimierza do Łucka przenioſł, potym tenże Jędrzey znayduiąc ſię na zborze powſzechnym Florenckim dla rożnicy ſwoiey od Włoſkiego Luceńſkiego Biſkupa, odmianę uczynił Luceńſkiego Biſkupa, na Łuckiego, w roku 1439, gdy przody iednák, to ieſt w roku 1436 (*k*) pokoy Brzeſki podpiſał pod imieniem Włodzimierſkiego Biſkupa. Dyecezya Łucka zawiera Woiewodztw 5: to ieſt Wołyńſkie, Podlaſkie, Bracławſkie, Brzeſkie Litewſkie, y Ruſkiego nieco: Xięſtw: 12. Ma dwa Proboſtwa Jnfuły honorem ozdobione, Kodenſkie y Ołyckie: Officyałow dwu: Łuckiego y Brzeſkiego. Dekanatow 13. Kościołow 185. Prałatow tych, y tym porządkiem liczy: Proboſzcz, Dziekan, Archidyakon Łucki, Archidyakon Brzeſki, Kuſtoſz, Kantor, Kanclerz, Scholaſtyk. Kanonikow 9. Kapitułę dwa razy zkłada, pierwſzy raz na S. Troycę,

dru-

drugi na Wszystkich SS. Deputata na Trybunał Koronny obiera iednego. W herbie używa S. Troycy Nayś: Pannę wieńczącey: Ratusz Lubelski kształt inny herbu tey Katedry ukazuie. Porządek Senatorow na Seymie mianym w roku 1569. Biskupom: Halsberskiemu czyli Warminskiemu y Łuckiemu (*l*) wzaiemną przodkowania odmianę waruie. Biskupi Łuccy, y ci co po nich następuią, Pieczętarzami być mogą. (*m*) Katedra Włodzimierska obrządku Greckiego założona przez Włodzimierza Jedynowładcę Ruskiego około roku 1000. Zwierzchność ta Katedra rozciąga swoią y do Brzeskiego Woiewodztwa, zkąd się też Brzeskiemi razem Władykami y Prototronami Włodzimierscy Władykowie piszą. Społeczność Katedry tey z Kościołem Rzymskim nieprzerwanie trwa od roku 1595. Pierwszy oddał Namiestnikowi Chrystusowemu posłuszeństwo Hipacy Pociey herbu tegoż nazwiska, w Rzymie. Katedra Łucka tegoż obrządku Greckiego, kiedy założona, nie wiadomo. Cyril Terlecki herbu Sas Władyka Łucki Klemensowi 8. w Rzymie posłu-

szeństwo oddał w roku 1595. po tego iednák śmierci, iedność ta Kościoła Łuckiego z Rzymskim zerwana. Jozef Wychowski herbu Abdank w roku 1720 na Zborze Zamoyskim, z innemi gorliwemi Pasterzami, iedność tę ugruntował. XVII. Woiewodztwu temu, przywili przywrocenia tychże Ziem do Krolestwa polskiego waruie; áżeby Sądy Ziemskie, y Grodzkie, wpisy, zapisy, Sądow zkazania, y dzieie, rodowitym sprawowane były ięzykiem: zkąd też gdy się w Trybunale Woiewodztwo to sądzi, Pisarz lub inny Urzędnik Ziemski sądowy, albo w iego niebytności, Deputat ktory Wołyński, pioro w Trybunale koronnym, trzyma. (*n*) XVIII. Pod Krzemieńcem y Wiśniowcem srebrnego minerału ukázuie znaki. Rudy zaś żelazne má pod Surazem w zieloney puszczy, y indziey.

(*a*) *Sarnicki L. c.* (*b*) *Niesiecki Kor. Pol. t. 1.* (*c*) *Vol. Leg. t. 2. f. 777.* (*d*) *Vol. Leg. t. 4. f. 117.* (*e*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1340 y znowu t. 5. f: 463.* (*f.*) *Vol. Leg. t 4. f. 576.* (*g*) *Vol. Leg. t. 6. f. 420.* (*h*) *Cromerus t. 2. L. 9. in Corpore Historiæ f. 556*

556. (i) Niesiecki Kor. Pol. t. 1. (k) Vol. Leg. t. 1. f. 117. (l) Vol. Leg. t. 2 f. 777. (m) Vol. Leg. t. 1. f. 296. (n) Vol. Leg. t. 2. f. 757.

§ VIII.

WOIEWODZTWO PODOLSKIE.

I. W Kraiu tego Woiewodztwa osiadłość dawną miał Narod Sarmacki przez Łacinniki, Tyrangitow, nazwany, to iest Narod Getow czyli Gothow, nad rzeką Dniestrem, ktorą Rymotworca Owidyusz *Tyras* zowie, zamięszkałych. (a). II. Niekiedyś Ruskim Xiążętom podlegało: Zhołdowane potym od Tatarow: zawrocone do Polski przez Kazimierza Wielkiego, ktory też Kamieniec (stołeczne Woiewodztwa tego miasto) miał zmocnić, rownie iak y Chocim Turczynowi teraz podległy. (b) Władysław Jagełło Bolesławowi Swidrygiellowi Podole puścił niekiedyś lennym prawem, po ktorego odpadnieniu od wierności, wrociło się do Polski. W rokach 1448. 1451. dopominała się Litwa przyłączenia Podola do swoiego Xięstwa, ale starożytność osia-

osiadłości Polakow na Podolu, za niemiż wyrok swoy uroczysty dała: Przyłączone zatym Podole do Korony. III. Zkłada się z Powiatow trzech: Kamienieckiego, Latyczeskiego, y Czerwonogrodzkiego. IV. Graniczy z Ruskim, Wołyńskim, Kiiowskim, Woiewodztwy, Dniestr ie od Wołoch dzieli. V. Miasto stołeczne ma Kamieniec, oblane Smotryczem, na skale położone, od samego przyrodzenia mocne, nie tak fossą iak przepaścią iedną y arcygłęboką y arcy szeroką do koła otoczone, wieżami, murami y dwoistym zamkiem ztwierdzone, ozdobione Katedrą, WW. XX. Karmelitow Bossych, Trynitarzow, Jezuitow, WW. PP. Dominikanek Kościołami y Klasztorami: maiące kilka Cerkwi Ruskich ziednoczonych z Rzymskich Kościołem, iako też Kościoł Ormianskiego Narodu. Zostawało od czasow Michała Krola w mocy Tureckiey, ktorzy tam Meczet z ciosu wystawili z miesiącem na wierzchu, gdy za czasow Augusta 2, przez ugodę w Karłowicach zawartą, kamieniec wracali Turcy z tym warunkiem, żeby miesiąca nie zrzucać, pobożny

bożny wynalazek dogodził ich żądzy, przydaniem wyrobionego z miedzi obrazu Niepokalaney Bogarodzicy. Leży w stopniu szerokości 49 minucie 6. długości stopniu 49. minucie 4. VI. Liczy innych wiele miasteczek: Okopy S. Troycy mocną naprzeciw Turkom twierdzą nad Dniestrem. Paniowce zamkiem, wieś Krzywce podziemnemi lochami na kształt ulic zabudowanemi z kamieni, z marmuru, y alabastru, długiemi ale ciemnemi: Jagielnica, Barszczewo, Ormiany, podobne ukazuią lochy: (c) Czarnokozienice marmurami y alabastrem, pamiętnieysze, Bar, Zwaniec, Latyczow, Czartkow, Janow, Międzyborz, Grodek, Batow, Jasłowiec, Satanow, Tarnopol, y innych wiele. VII. W herbie nosi słońce złote w polu białym. VIII. Senatorow większych ma trzech: Biskupa Kamienieckiego, Woiewodę Podolskiego, y Kasztelana Kamienieckiego. Biskupow Kámienieckich liczy z Adamem Krasinskim 49, Woiewodow z Bernardem Gozdzkim Podolskich 39. Kasztelanow Kamienieckich z Jozefem Humieckim 41. IX. Urzędnikow Ziemskich ra-

chuie wszystkich, y tym porządkiem, ktorych y Poznańskie. X. Powiaty, Latyczewski y Czerwonogrodzki, maią także Urzędniki osobne Ziemskie, krom tych, co wybieraniem stawaią. (d) XI. Starostwa grodowe ma dwa: Kamienieckie y Latyczewskie, pod iednym Starostą, ktory się też przeto Generałem Podolskim pisze, y w obydwu tych Grodach, Podstaroście-go, Sędziego y Pisarza stanowi, y inne Urzędniki Grodzkie. XII. Nie grodowe Starostwa Uchwała 1717. następuiące w nim kładzie: Chrzepieiowskie, Barskie, Skalskie, Lityńskie, Smotryckie, Salnickie, Chmielnickie, Domaniowskie, Czerwonogrodzkie, Kopaygrodzkie, Płoskironogrodzkie, Kaniowskie, Bawskie, Dzwinogrodzkie, Kaniowskie, Babince, Koraczyn, Hrukosze, Jezierzany, Bakoza, Mukarow, Prosiątkow, Dzierżawy, w ktorych zimowe stanowisko wyznaczone, Chorągwiom pancernym 14. Lekkim trzem. XIII. Płaci co puł rocznie na woysko złot. pol. 13736. gro. 27. to iest dla Chorągwi pancernych koni 100. złot. pol. 9400. Dla regimentu pieszego porcyi 40. złot. pol. 3973 gr. 24. Na dopełnienie

zasług Chorągwi Strażnika Koronnego złot. pol. 363 gr. 3. XV. Seymikuie w Kamieńcu y tam Posłow do Radomia 6. Deputatow na Trybunał Koronny, dopiero od roku 1736, dwu. (*e*) Komissarza do Radomia iednego wybiera. XVI. Popis Rycerstwa Podolskiego być ma u Balina. (*f*) Ziazdy wybiernicze Urzędnikow w Kamieńcu. XVII. Szkoły ma w Kamieńcu y w Barze pod dozorem Osob S. J. XVIII. Katedrę obrządku Łacinskiego ma iednę w Kamieńcu, założona ona w roku 1275. przez Ludwika Polskiego y Węgierskiego Krola: Zkłada się z Prałatow siedmiu, tym porządkiem: Dziekan, Proboszcz, Archidyakon, Kustosz, Scholastyk, Kantor, Kanclerz, y z Kanonikow 15. Zamyka Dekanatow cztery: Dunaiowski, Satanowski, Miedzybowski, y Iazłowiecki, y w nich Kościołow farnych 40. W herbie używa SS. Apostołow Piotra y Pawła, pod ktorych też zaszczytem wystawiony ma Kościoł. Kapitułę dwa razy zkłada, raz pierwszy na S. Troycę, drugi na Uroczystość Narodzenia Matki Bożey, y iednego na Trybunał Koronny wysadza Deputata.

XIX.

XIX. Roki ziemskie Kamienieckie pierwsze sądzą się po niedzieli *Invocavit* wstępney w post. Drugie po S. Stanisławie, Trzecie po Swięcie wszystkich SS. zawsze we Czwartek (*g*) A zaś Latyczewskie przez tych że Sędziow zawsze we trzy niedziele: we Czwartki: A zaś Querele czyli skargi tak Kamienieckie iako y Latyczewskie we dwie niedzieli. (*h*) Sądzą się zaś Ziemianie Podolscy, iedni w Kamieńcu, drudzy w Latyczewie, podług rozgraniczenia ktore czyni rzeka nazwana Uszyca.

(*a*) *Sarnicki L. c. f. 1819.* (*b*) *Kromer t. 2. lib. 15. f. 641. 642.* (*c*) *Rzączyński Hist. nat. tract. 1. Sect. 1. n: 14. f. 15. & 16* (*d*) *Vol. Leg. t. 6. f. 450.* (*e*) *Vol. Leg. 6. f. 668.* (*f*) *Vol. Leg. t. 2. f. 641* (*g*) *Vol. Leg. t. 3. f. 691.* (*h*) *Vol. Leg. t. 4. f. 27.*

§ XIX.

WOIEWODZTWO BRACŁAWSKIE

I. DAwną w tym Kraiu osiadłość Ostrogothowie niby nad Niestrem mieszkaiący Gotowie, Cymbrowie, ktorych

rych przy Bosforze Cymeryiſkim, gdzie Oczakow teraz, y gdzie przedzielaiąca to Woiewodztwo rzeka na niżſzą iegoż y wyżſzą część, w morze czarne czyli Euxyn wpada. (*a*) II. Zkłada ſię z Powiátow trzech: Bracławſkiego, Winnickiego, y Zwinogrodzkiego. III. Miaſto ma ſtołeczne Bracław nad rzeką Boh, położone w ſtopniu ſzerokości 50 minucie 10. długości ſtopniu 52 minucie oſmey. Wyſtawione przez Alexandra Krola, y na przeciw Tatarom zmocnione w roku 1497. zowie ſię Miaſtem S. Piotra, że obrazu iego używa w herbie. (*b*) IV. Zawiera w ſobie y inne miaſteczka: Winnica, Koniecpole, Koniecpolſkich maiętność, ktorzy tu mieli Miaſt 170, á Wſi 740. Zytomierz, Chmielnik, przednieyſze. (*c*) V. Graniczy z Podolſkim, Wołyńſkim, Kiiowſkim, Woiewodztwy, z Tatarami Oczakowſkiemi, od Benderu y Wołochow rzeka ie, Dnieſtr oddziela. VI. W herbie używa Krzyżá Kawalerſkiego, w ktorego ſzrodku tarcza, z Xiężycem na niey nie pełnym. (*d*) VII. Senatorow liczy dwu: Woiewodę y Kaſztelana Bracławſkich, y

lubo

lubo z ſpoſobu mowienia, ktorego używa Zygmunt Auguſt, (*e*) przyłączaiąc Wołyńſkie Ziemie do Korony, to ieſt Woiewodztwami ie dwiema zowiąc, Wołyńſkim y Bracławſkim, zawierać ſię może, iż dawniey Woiewodow ſwych też Ziemie miały, átoli Nieſiecki dopiero ich liczy od roku 1569. Rachuie ſię Woiewodow z Jánem Xiążęciem Jabłonowſkim 23. Kaſztelanow z Piotrem Branickim 19. VIII. Urzędnikow ziemſkich ma wſzyſtkich, y tym porządkiem, ktorym inne. IX. Powiaty Winnicki y Zwinogrodzki maią ſobie pozwolonych Urzędnikow wſzyſtkich ziemſkich, krom tych, ktorzy wybierániem ſtawaią (*f*) dopiero od roku 1736. X. Roki ziemſkie Bracławſkie ſadzą ſię w Winnicy, gdzie też Ziemſtwo Bracławſkie Xięgi ſwoie ma złożone. (*g*) Pierwſze na zaiutrz po trzech Krolach. Drugie we dwie niedzieli po wielkiey nocy w Brácławiu. (*h*) Trzecie nazaiutrz po S. Michale w Winnicy. (*i*) XI. Staroſtwo Grodowe ma iedno, Winnickie, przenieſione z Bracławia, y Staroſta ten ma mieyſce po Podkomorzym Bracławſkim, y Podſtaroſciego

ściego Sędziego y Pisarza stanowi. XII. Starostwa nie grodowe liczy w nim Uchwała tylekroć mianowana, nástępuiące: Bracławskie, Niechorowskie, Dimirowskie: Bracławskim Starostą Woiewoda Brácławski być może. XIII. Stanowisko zimowe wyznaczone tu maią: Chorągiew pancerna iedna, Lekka iedna. Płáci co pułrocznie na woysko zł. pol. 1300. gr. 13. wszystko dla Chorągwi, niegdyś Bekierskiego, pancerney. XIV. Seymikuie w Winnicy, gdzie Posłow na Seym wybiera sześciu, Deputatow na Trybunał Koronny dwu, Komissarza do Radomia iednego. XV. Popis Rycerstwa Bracławskiego być ma pod Winnicą na dzień wtory po S. Troycy, według Kalendarza Rzymskiego Seym: 1638 n. 49. XVI. Szkoły ma w Winnicy pod dozorem Osob Societatis JESU. XVII. Podlegá zwierzchności Biskupa-Łuckiego. XVIII Rownie z Wołyńskim warowány sobie ma starożytny zwyczay, że wszystkie sądowe spory, wyroki, zápisy, w Grodach, w Ziemstwie, y w Trybunale, rodowitym odprawia ięzykiem, dla czego też

gdy

gdy się to Woiewodztwo sąd. i Pisarz Ziemski Bracławski do Lublina zieżdża (*k*)

(*a*) *Sarnicki L. c.* (*b*) *Idem in tabula Sarmatiarum.* (*c*) *Łubieński* (*d*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1797.* (*e*) *Vol. Leg. t. 2 f. 752.* (*f*) *Vol. Leg. t. 6. f. 667.* (*g*) *Vol. Leg. t. 2 f. 1470.* (*h*) *Vol. Leg. t. 5. f. 826.* (*i*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1340. Drezner u Gliszczyńskiego ff. 117. 118.* (*k*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1297.*

§ X.

WOIEWODZTWO KIIOWSKIE.

I. CYmbrow, dawny Sarmacki Narod, Sarnicki w tym Kraiu kładzie, y ich ostatkami Kozaki Czyrkaskie (*a*) być mieni: Tanaitami też obywatele Kraiu tego nazywani byli, że nad rzeką Tanais czyli Niepr swą osiadłość mieli. II. Xiążąt potym Ruskich y całey Rusi samodzierznych Panow Kray ten podlegał rządom. Bolesław Chrobry to iest mocny przyłączył go do Polski, y słupami z żelaza w rzece Nieprze osadzonemi, granicę Polski oznaczył. Atoli Xiążęta Ruskie, lubo ie iuż krwi związek, iuż oręża Pol-

P skie-

ſkiego poſtrach zawracał pod rząd polſki, wybiiali ſię długo z pod niego, aż nakoniec Słowiańſkiey iedności miłość, bardziey niżeli broń, Kraie Ruſkie niby członki, w iedno Rzeczypoſpolitey zpoiła ciało: o czym czytay Przywiley przywrocenia Xięſtwa Kiiowſkiego do Korony Polſkiey, (*b*) kiedy też mieyſce Woiewodom Kiiowſkim po Brzeſkich Kuiawſkich wyznaczone. III. Zkłada ſię teraz z Powiatow dwu, Zytomierſkiego y Owruckiego, Powiat trzeci Kiiowſki z Miaſtem Woiewodztwa ſtołecznym pod władzą Moſkiewſką zoſtaie, o czym indziey. IV. Miaſto ſtołeczne ma Kiiow, przez Moſkwę od Polſki oderwane, ſławne podziemnemi lochami, gdzie ſię wiele ciał SS. znaydować ma. Leży Kiiow w ſtopniu ſzerokości 51 minucie 10. długości ſtopniu 54. minucie 11. V. Ma y inne Miaſteczka: Białacerkiew twierdzą, Owrucz, Zytomierz, Grodami pamiętnieyſze. VI. Graniczy z Bracławſkim, Wołyńſkim, Czerniechowſkim, Woiewodztwy: Rzeka Dniepr od Moſkwy ie dzieli. VII. Używa w herbie z iedney ſtrony chorągwi Anioła białego w czer-

w czerwonym polu, w iedney ręce miecz goły ku ziemi ſpuſzczony, w drugiey pochwy trzymaiący. Z drugiey zaś chorągwi ſtrony, Niedzwiedź w białym polu, u ktorego noga lewa przednia nieco podnieſiona do gory. VIII. Liczy Senatorow większych trzech: Biſkupa, Woiewodę, y Kaſztelana, Kiiowſkich: Biſkupow rachuie z Jędrzeiem Załuſkim 31. Woiewodow, lubo według świadectwa Kromera u Nieſieckiego dawniey nad rok 1471 miało, atoli trzymaiąc ſię tegoż świadectwa, od roku tegoż do naſzych liczy z Salezym Potockim 28. Kaſztelanow z Nikodemem Kazimierzem Woroniczem 24. IX. Urzędnikow Woiewodztwo to, ma tych ſamych, ktorych inſze, y tymże porządkiem. X. Powiatow, Zytomierſkiego y Owruckiego uchwała Seymu mianego w roku 1659. (*c*) Chorążych wſpomina, uchwały poźnieyſze innych. XI. Roki ziemſkie Kiiowſkie, ktore niegdyś w Kiiowie odſądzane bywały, ſądzą ſię teraz w Zytomirzu y w Owruczu (*d*) przez Urzędniki ziemſkie Kiiowſkie, tym porządkiem: Pierwſze po S. Jerzym, Drugie po

 nowym

nowym lecie, Trzecie po S. Bartłomieiu w poniedziałki naybliższe, y z zachowaniem odmian mieyscowego sądzenia. XII. Starostow grodowych ma dwuch, Zytomierskiego y Owruckiego, ktorzy stanowią Podstarościego, Sędziego, Pisarza, y inne Grodzkie Urzędniki. Kalendarzyk Warszawski na rok 1762. Urzędnikow Grodzkich Kiiowskich procz Zytomirskich, y Owruckich, tych liczy: Podwoiewodzego (ponieważ Woiewoda Kiiowski, razem Kiiowskim Starostą iest) Sędziego y Pisarza (*d*) Uchwała roku 1633. (vol. leg. t. 5. f. 61.) po utraconym Kiiowie, Sądowym Grodzkim Kiiowskim Sądy Grodzkie tak w Owruczu, iako y w Zytomirzu odsądzać każe. XIII. Starostwa nie grodowe tę w nim kładzie uchwała tylekroć mianowana 1717. Korsunskie, Czerkaskie, Bogusławskie, Dmirskie, Romanowskie, Zwinogrodzkie, Kaniowskie. XIV. W wspomnionych wyżey Starostwach taż uchwała wyznącza stanowisko na zimową leżą, Chorągwiom pancernym sześciu, Lekkim dwom. XV. Płaci co puł rocznie dla Koronnego woyska złot. pol. 5400. gr.

27.

27. XVI. Seymikuie w Zytomirzu na przemiany lub w Owruczu, (lubo uchwała Seymu mianego w roku 1659 (*e*) wyznacza Seymikowaniu tego Woiewodztwa, Włodzimierz na Wołyniu, rownie iako Czerniechowskiemu, y Bracławskiemu) gdzie na Seym sześciu Posłow wybiera, dwu na Trybunał Koronny Sędziow, do Radomia Komissarza iednego. XVII. Ziazdy wybiernicze Podkomorzego y Urzędnikow ziemskich sądowych w Zytomirzu zkłada, y tamże czyni popis Kiiowskie Rycerstwo w pierwszy poniedziałek po Swiątkach. Seym. 1633. n. 59 XVIII. Szkoły ma w Owruczu, w Zytomierzu, w Jurowicach, pod dozorem Osob Societatis JESU. XIX. Katedrami zaszczyca się dwiema. iedną Łacinskiego, Greckiego obrządku drugą. Katedra obrządku Łacinskiego, zdaie się Niesieckiemu, że początki swoie zabrała około roku 1232 czyli 1253, kiedy Gerard na Biskupstwo Ruskie był poświęcony, lubo po iego śmierci Biskupia Stolica długo zostawała ogołocona z Pasterzy, aż gdy znowu Henryk Kaznodzieyskiego Zakonu

 był

był na Kiiowskie Biskupstwo poświęcony w roku 1321. Biskupi Kiiowscy nigdy w Kiiowie Kościoła swego nie mieli, ale w Kościele WW. XX. Dominikanow obrządki duchowne zwykli byli sprawować, Samuel Ozga Kiiowski Biskup nakładem swoim Kościoł Biskupi, albo iak pospolicie mowią Katedralny, wystawił z muru w Zytomierzu, y przy nim Kanoniki osadził: Zszedł Biskup ten z tego świata roku 1738. Zkłada się Katedra z Prałatow ośmiu, ktorych tym porządkiem liczy. Dziekan, Proboszcz, Archidyakon, Scholastyk, Kustosz, Kantor, Kanclerz, Archidyakon Czerniechowski: y z Kanonikow dwunastu. Kapitułę czyli duchowne swoie obrady na S. Zofią, pod ktorey zaszczytem założony Katedralny Kościoł, zkłada. Wybiera na Trybunał Koronny Deputata iednego, y używa w herbie Zofii S: promieniami głowę otoczoną maiącey, y płaszczem swym okrywaiącey trzy Swięte Osoby. Kiiowski Kościoł nie liczy więcey Kościołow farnych obrządku Łacinskiego, nad siedm. (*f*) XX. Katedra Kiiowska obrządku Greckiego założona

około

około roku 1000. O czym czytay pod Woiewodztwem Ruskim. Po oderwaniu Kiiowa od Polski, Ruś podległa Moskwie osobnego sobie postanowiła Metropolitę. day Boże áżeby tego Kościoła z naszym ziednoczenie nastąpiło. Liczy się Metropolitow Kiiowskich z naszym Floryanem Hrebrnickim Połockim razem ArcyBiskupem 56. Godność ta albowiem po odpadłym od Polski Kiiowie w roku 1680. iuż do tey, iuż do inney, z Ruskich stolic bywa przyłączana. Metropolitow Kiiowskich pamiętnieysze są dzieie: zprzeciwienie się Hilaryona w roku 1051, Odszczepieńcy Konstantynopolitańskiemu, y przeto poświęcenia od niego brać wzbraniaiącego się dawnym zwyczaiem, ale ie raczey biorącego, przez swe ziednoczone z Kościołem Rzymskim Biskupy. Zapisanie w poczet Swiętych Chleba y Borysa Xiążąt Ruskich przez Jerzego 5. Metropolitę: za niegoż Kościoł wystawiony w Pieczarach: zaliczenie od Rusi między SS. Piotra 24 y Alexego 26. Metropolitow: Jzydor był Kościoła Rzymskiego Kardynałem. Kiszka w roku 1720. dokonał dzieła

 ziedno-

ziednoczenia Kościołow Ruskich obrządku Greckiego, z Rzymskim. XXI. W prawnych sporach, Xiąg zapisach, kocach, wyrokach, zwyczay sobie ma warowany rodowitego ięzyka: po Grodach, w Ziemstwie, y Trybunale *(g)* z obowiązkiem przystawy Pisarza Ziemskiego do Trybunału Lubelskiego, gdy się tamże Woiewodztwa tego rozsadzaią Obywatele.

(a) Sarnicki L. c. (b) Vol. Leg. t. 2. f. 759. (c) Vol. Leg. t. 4. f. 635. (d) Vol. Leg. t. 5. f. 671. Item t. 2. f. 791. (e) Vol. Leg. t. 4. f. 634. (f) Niesiecki w Koronie t. 1. (g) Vol. Leg. t. 2. w przywileiu f. 764. n. 5.

§ XI.

WOIEWODZTWO CZERNIECHOWSKIE.

I. KRay Woiewodztwa, tego zdaie się być osiadłością dawną Boruskow, y przyległych im Russow. *(a)* II. Przyłączone do Polski w roku 1633. ale w lat 34 odeiwane przez Moskwę, wraz z Smoleńskim, y Siewierskim, Xięstwy, y Kiiowem miastem. *(b)* II. Zkłada się Woiewodztwo to z Powiatow dwu: Czerniechowskiego y Nowogrodzkiego *(c)* IV. Miasto ma stołeczne Czerniechow nad rzeką Dezną położone w stopniu szerokości 52, długości stopniu 55. VI. Má y inne miasteczka: Nowogrod Siewierskiego Xięstwa stołeczne, ale wszystkie y z Czerniechowem pod mocą Moskiewską. VII. W Herbie używa Orła o dwu głowach, z rozpiętemi skrzydłami y nogami, pod iedną koroną. VIII. Senatorow większych ma dwu: Woiewodę y Kasztelana, ktorych też uchwała seymu mianego w roku 1641. *(d)* generalnemi zowie, y mieysce im w Senacie po Inflantckich naznacza. Liczy zaś Woiewodow z Piotrem Miączyńskim 11. Kasztelanow z Jozefem Cieszkowskim 11 także. IX. Urzędnikow ziemskich maią obydwa Powiaty pozwolonych uchwałami Seymow w rokach 1633 *(e)* y 1635. tych wszystkich y tym porządkiem, ktory warowany Woiewodztwu Wołyńskiemu, ktorego też częścią w swych początkach były, y Urzędnikow tych po utraconych Ziemiach, Powiatow tych obydwu, zaszczyty, Polska dotąd zatrzy-

trzymnie. X. Roki ziemſkie Czerniechowſkie tylekroć w Czerniechowie ſądzone bywały, ilekroć y Kiiowſkie, zawſze we trzy niedziele po Kiiowſkich. (*f*) Roki zaś ziemſkie Nowogrodzkie zawſze przypadać miały po Czerniechowſkich we trzy niedziele w Nowogrodku. XI. Staroſtow grodowych uchwały też ſame naznaczaią dwu: Czerniechowſkiego y Nowogrodzkiego, ktorzy Podſtaroſciego Sędziego y Piſarza ſtanowią. Przykładem zaś Woiewodztwa Kiiowſkiego, Woiewóda Czerniechowſki Staroſtą Czerniechowſkim bywa. XII. Stanowiſk na zimowe leże Woyſkom Koronnym żadnych nię przepiſuie Uchwała Seymu mianego w roku 1717. Ani też dla woyſk tychże płacy pułroczniey, ponieważ Kray cały ten podlega Moſkwie. XIII. Seymikom Woiewodztwa tego, y obydwu iego Powiatow wyznacza Seym miany w roku 1635 (*g*) Czernichow, iako też Seymikom Deputackim y Goſpodarſkim, y pod tymże Czerniechowem popis czyli okazywanię ſię Rycerſtwa Czerniechowſkiego zkładane mieć chcę, y tam wybierani bywali na

na Seym Poſłowie czterey z każdego Powiatu dway, Deputaci na Trybunał Koronny dway, z Powiatow obydwu, Komiſſarz ieden. XIV. Teraz po oderwaniu Kraiu tego od Polſki ſeymikuie Woiewodztwo to w Włodzimierzu na Wołyniu, y tam wyſadza na Seym Poſłow czterech. Deputatow na Trybunał Koronny dwu. Komiſſarza do Radomia iednego. XV. Podlega zwierzchnoſci Biſkupa Kiiowſkiego, ktory ſię też Czerniechowſkim piſze. XVI. Iednym prawem, y iednymże rodowitym ięzykiem, Wołyńſkie, Bracławſkie, Kiiowſkie y Czerniechowſkie Ziemie prawne dzieie odprawuią. (*h*)

(*a*) *Sarnicki L. c.* (*b*) *Nieſiecki* (*c*) *Vol. Leg. t. 3. f. 165.* (*d*) *Jbid. t. 4. f. 13.* (*e*) *Jbid. t. 3. f. 805. & f. 865.* (*f*) *Jbid. f. 805* (*g*) *Jbid. f. 865.* (*h*) *Vol. Leg. t. 3. f. 866.*

ROZDZIAŁ III.

O PROWINCYI LITEWSKIEY.

Xięſtwo Litewſkie zdawna udzielne, y przez ſwoie Xiążęta ſprawowane, częścią Sarmacyi zdawna było. Ptolomeuſz

uſz na tym mieyſcu gdzie teraz Wilno J-
gilonow, Narod Sarmacki kładzie, kto-
rych też *Gelones pictos* zowie Qwidy-
uſz, że ſukien pſtrego koloru y wzorzy-
ſtych używali. Nazwiſka Litwy Era-
ſmus Stella u Łubienſkiego od Littalaona
Xiążęcia początek bierze: Długoſz, od
Włoſkiego ięzyka,czyli ſłowa *Italia*,wy-
wodzi ie: z tey przyczyny: że część Wło-
ſkiego woyſka, (*b*) uchodząc okrucień-
ſtwa woien iuż Maryuſza z Sillą, iuż Ce-
zara z Pompeiuſzem, alboli też innych po-
źnieyſzemi czaſy ztaczanych, morzami,
ſzrodziemnym, Oceanem Niemieckim,
Baltyckim, w te Kraie zanieſieni, oneż o-
ſiedli, y w ten czas nie tylko z obyczaia-
mi Włochow obyczaie Kraiowe ſtarożY-
tnego Sarmackiego Gitonow, Inglyonow
rodu pomięſzane, ale też mowy mięſzani-
na uczyniona, y z L. Italyi urośzczone
Litwanii nazwiſko. X. Poſzakowſki od
Weydewuta czyli Weneduta (*c*) Xiążęcia
tych Kraiow, Kray ten y iemu przyległy
Pruſki podzielony być mieni na trzy Na-
rody; na Pruſſy, Litwę niżſzą y wyżſzą y
Łotwę: á domniemywa ſię: że też od nie-
go

go podobno wylew przyległy morza, We-
nedyckim nazwany przez Łacinniki, y nie
ktorey części Sarmackiego Narodu Wene-
dow przywłaſzczone nazwiſko: Ponie-
waż zaś ſtarzy Piſarze, Guthonow, á we-
dług innych Githonow nad morzem Bal-
tyckim oſiadłość kładą, rozumiem że po
przerobieniu mowy Sarmackiey z Wło-
ſką w nowy mowienia dzwięk, przy Zmu-
dzi naſzey pozoſtało ſtarożytne nazwiſko
Samogitow: Cożkolwiek bądź, Narod ten
ſprawowany był przez Xiążęta ſwoie u-
dzielne. Nieſiecki w Koronie, od Littalao-
na, ktory rządy tu miał trzymać około ro-
ku 366. Liczy ich do Jagełła, ktory w ro-
ku 1386 obrany na Kroleſtwo polſkie, 28.
Wſpomniony dopiero Herbopiſarz dodaie
(czego też w prawach polſkich iaſny ieſt
widok) że po wynieſieniu Domu Jagellon-
ſkiego na tron polſki, ktorzy ſię Xią-
żętami naywyżſzemi Litewſkiemi zwali,
oſobnych Xiążąt Wielkich Litewſkich,
Litwa miała, y z tych oſtatnim Zygmun-
tem trzecim Auguſtem, liczy oſmiu. Mia-
nowany teraz Auguſt Zygmunt oſtateczne,
y po dziś dzień trwałe Lytwy z Polſką
uczynił połączenie w roku 1569 na Sey-

mie w Lublinie mianym, gdzie też postanowiono áżeby wybrany ſpolną zgodą dwu tych Narodow, Krol Polſki, Xiążęciem był wielkim Litewſkim wiecznemi czaſy, y żeby Senat zkłądał ſię z oboyga tego Narodu Senatorow, rownie z Posłow Seymy: A tę, żeby trzecią przypadłością, zkładane bywały w Grodnie pod Laſką Marſzałka Litewſkiey Prowincyi, uchwały chcą poźnieyſze Seymow. (d) Litwa zaś w Prowincyą trzecią tak na Seymie tym przerobiona, zkłada ſię z następuiących Woiewodztw: Wileńſkiego, Trockiego, Starostwa Zmudzkiego, Smoleńſkiego, Nowogrodzkiego, Witebſkiego, Brześcianſkiego, Mściſławſkiego y Minſkiego, wſzyſtkie zaś te Ziemie graniczą z Kurlandyą, Jnflantami, z Moskwą, z Małą, y Wielką-Polſką, z Pruſſami Xiążęcemi, morze ie Baltyckie od Szwecyi dzieli: Używa zaś w herbie Męża zbroynego w ſzyſzaku na białym koniu, niby do biegu zapędzonym, ſiodło na nim y czaprak czerwony, aż do kopyt końſkich rozwlekły, z troiaką złotą frandzlą, w polu także czerwonym, w prawey ręce mieez goły

ły iak gdyby do cięcia wynieſiony w gorę, na lewey zaś ręki barku tarcza, z dwiema Krzyżami złotemi w ieden ſpoionemi. Nieſiecki w Koronie.

(a) *Sarnicki in Deſcri: Polon.* (b) *Lib. 10. f. 114 ſub anno 1587.* (c) *W Hiſtoryi Luterſkiey Lib. 1. f. 90.* (d) *Vol. Leg. tom. 2. 766. ad 773.*

§ I.

WOIEWODZTWO WILENSKIE.

I. SArnicki (a) w tym Kraiu dawne Jgllonow, Cymbrow, Sarmackie Narody, kładzie. II. Dzieli ſię na Powiatow pięć: właſny Wileńſki, Oſzmiańſki, Lidzki, Wilkomirſki, Braſławſki. III. Graniczy z Witepſkim, Minſkim, Trockim Woiewodztwy, z Starostwem Zmudzkim y Kurlandzkim Xięſtwem. IV. Miaſto stołeczne ma Wilno, założone przez Gedimina Xiążęcia Litewſkiego w roku 1321. na mieyſcu tym gdzie ſię Wilia y Wilna rzeki łączą, murem zaś opaſane przez Alexandra Polſkiego Krolà w roku 1505. (b) y zamkami dwiema zmocnione, Katedrą

cedrą Biskupią, Akademią pod rządem Soc. Jesu, Dominikanow WW. XX. Bernardynow, Franciszkanow, Kanonikow regularnych S. Augustyna, Piarum Scholarum, Karmelitow bossych, WW. PP. Dominikanek, Franciszkanek, Wizytek Kościołami y Klasztorami zaszczycone. Ma tu ieszcze trzy inne Domy Zakonne Societas JESU. Professorum, Probationis 3tiæ, y Probationis 1mæ, y dwa pod dozorem swoim Seminaria: Toż miasto Trybunałami W. X. L. głownemi wsławione, ktore się tu pewną czasu przypadłością sądzą: Leży zaś Wilno w stopniu szerokośbi 55. minucie 9. długości stopniu 49 minucie 6. V. Zawiera y innych miast wiele: Oszmiana, Lida, Wilkomierz, Brasław, Powiatowe. VI. W herbie używa Pogoni z iedney strony, tym kształtem iak się wyżey niecomowiło, z drugiey, kolumn, albo słupow. VII: Tymże się szczycą herbem Powiaty inne, z tą iednak rożnicą, że Chorągwie Powiátowe o iednym są końcu, Woiewodzka o dwoch. (c) VIII. Senatorow má trzech: Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana. Biskupow z Jgnacym Massalskim

salskim 39. Woiewodow z Karolem Xiążęciem Radziwiłem 29. Kasztelanow, ktorzy między Woiewodami krzesło swoie zasiadaią po Woiewodzie Sendomirskim, z Michałem Massalskim 33. IX. Urzędnikow ziemskich ma tych, y tym porządkiem: Cywun, Marszałek Powiatowy, Podkomorzy, Starosta, Chorąży (ktory to urząd w Litwie, w porządku tych urzędow iest, ktore wybieraniem stawaią) Sędzia ziemski, Stolnik, Podsędek, Pisarz ziemski, po ktorym (d) Urząd Grodzki zasiada, á po nim dopiero następuią, Podczaszy, Cześnik, Horodniczy, Skarbnik, Łowczy, Miecznik, Koniuszy, Oboźny, Strażnik, Krayczy, Mostowniczy, Budowniczy. X. Powiaty Urzędnikow tychże wszystkich maią, ktorych y Wileński, krom Cywuna. XI. Starostow grodowych ma pięciu: Wileńskiego, ktorym Woiewoda Wileński bywa, Oszmiańskiego, Lidzkiego, Wilkomirskiego, y Brasławskiego: ktorzy Urzędniki Grodzkie, Podwoiewodzego Wileński, Podstarościego inni, Sędziego y Pisarza stanowią, y innych. XII. Nie grodowe Starostwą, tę li-

czy: w Powiecie Wileńskim, Bystrzyckie, Inturskie, Kiernowskie: W Oszmiańskim, Dudzkie, Trąbskie, Krewskie, Markowskie, Wileyskie, Hubskie, Dawgielskie: W Lidzkim, Borzyańskie, Ostrywskie, Nowodworskie, Wasielewskie, Koniawskie, Dubiskie, Radunskie. W Wilkomirskim, Pieniańskie, Bolnickie, Onikſztanskie: W Brasławskim, Opolskie: procz niezmierney Woytostw, Leśnictw, Dzierżaw, liczby, w ktorych uchwała Seymu mianego w roku 1717. Stanowisko zimowe wyznacza woyskom Litewskim y zapłatę. Taż uchwała w Woiewodztwie Wileńskim liczy dymow 4080 w Powiatach: Oszmiańskim 8420. w Lidzkim 5030. w Wilkomirskim 4580. w Brasławskim 1160. XIII. Płaci na woysko Woiewodztwo Wileńskie z Hiberny 15600: z Czopowego 70000, z Uchwał 31280. Oszmianski Powiat, z Hiberny 21000. z Czopowego szelężnego 17000. z Uchwał 64553 y gr. 10. Powiat Lidzki z hiberny 21500. z Uchwał 38563 gr. 10. Powiat Wilkomirski z hiberny 25444. z Czopowego szelężnego 15000. z uchwał 15113 gr. 10. Powiat Brasławski z hiberny 6500. z czopowego szelężnego

żnego 5000. z Uchwał 8892. zł. pol. gr. 10. XIV. Roki ziemskie każdy Powiat u siebie osobnie zkłada w swych Miastach powiatowych pod iedenże czas: Pierwsze w poniedziałek po trzech Krolach, y ta Sądow przypadłość, Trzykrolską się zowie: Drugie w poniedziałek po S. Troycy, y tę Sądy Troieckiemi się zowią. Trzecie w poniedziałek po S. Michale, ktorym przywłaszczone Swięto Michalskich nazwisko: każdey tey Sądow przypadłości 6. niedziel wymierzony czas do sądzenia. XV. Seymiki Woiewodztwo toż zkłada podług Powiatow liczby, y każdy w swym stołecznym mieście Posłow dwuch wybiera, dziesiąciu wszystkich: Deputatow na Trybunał głowny tyluż, ktorzy też Trybunał skarbowy odsądzaią. XVI. Popis Rycerstwa (*e*) Wilenskiego zkładany być ma na S. Michał, czytay Uchwałę Seymu mianego w roku 1656. f. 18. przy Miastach, Zamkach, y Dworach, w ktorych się Sądy y Seymiki powiatowe odprawować zwykły. Seym. 1613. n. 4. 9. XVII. Akademia pod rządem Zakonnikow S. J. założona iest w Wilnie przez Waleryana, Protaszewicza

wicza Wileńskiego Biskupa. Przywileiami przez Krole Polskie, mianowicie przez Batorego Stefana roku 1579 zaszczycona, od Grzegorza 13 potwierdzona, w ktorey się z Nauczycielami wszelakich nauk, pomnażaią ichże ozdoby. (*e*) XVIII. Biskupstwo Wileńskie, lubo niełakie za Mendoga Xiążęcia dla nadziei Korony początki wzięło w roku 1252. ale z odstąpieniem przez niegoż Wiary S., y Biskupia razem godność wzięła koniec. Dopiero w roku 1387 Władysław Jagiełło statecznie osadził Biskupią w Wilnie Stolicę. Biskup ma przodkowania krzesła w Senacie odmianę z Poznańskim, o czym porządek Senatorow przepisany na Seymie w roku 1569 (*f.*) Ma także mieć od Alexandra Papieża Miecza prawo. Zwierzchność swoię duchowną rozciąga na całą Litwę y Ruś białą. Zklada się Kapituła z Prałatow sześciu, tym porządkiem: Proboszcz, Dziekan, Archidyakon, Kustosz, Scholastyk, Kantor, y z dwunastu Kanonikow: po ktorych maią swe Stallum, czyli mieysce, Kanclerz y Archidyakon Biarołuski. Biskup ma dwu Suffraganow: Wileńskiego,

go, y Białoruskiego. W herbie nosi trzy korony, tym kształtem, ktorym y Krakowska: Zkłada swe obrady walnieysze, czyli Kapituły, dwa razy, y wysadza na Trybunał głowny duchowny Kanonikow dwu. Dyecezya Wileńska Dekanatow zawiera 26, w nich Kościołow według Nieśieckiego 440 Lubienski ich 500, liczy. XIX. Wilno ukazuie Grob S. Kazimierza Krolewicza Polskiego, w trunnie tysięcy trzy grzywien ważącey, zwłoki niewinne iego złożone, nakładem Zygmunta 3. Krola, swego Wnuka, Ołtarz srebrny w Kaplicy marmurem przyobleczoney, y dzwon niezmierney wielkości Krakowskiemu rowney (*c*)

(*a*) *Sarnicki in tabula Sarmat.* (*b*) *Idem ibidem* (*c*) *Niesiecki w Koronie* (*d*) *Vol. Leg. t. 5. f. 532.* (*e*) *Vol. Leg. t. 5. f. 433. Zalaszowski t. 8. f. 62.* (*f*) *Vol. Leg. t. 2. f. 777.*

§ II.

WOIEWODZTWO TROCKIE.

I. **W**Oiewodztwo Trockie początki swego z Polską złączenia razem

 z Wi-

z Wileńſkim wzięło. Oſtatnie iego ziednoczenie z Polſką dokonane roku 1569 na Seymie Lubelſkim za Zygmunta Auguſta. II. Zkłada ſię z Powiatow czterech: właſnego Trockiego, Kowieńſkiego, Grodzienſkiego, y Upitſkiego. III. Graniczy z Wilenſkim, Nowogrodzkim, Brześciańſkim, Podlaſkim, Woiewodztwy, z Pruſſami Xiążęcemi, y z Staroſtwem Zmudzkim. IV. Miaſto ma ſtołeczne Troki, niegdyś Xiążąt Litewſkich, nim wybudowane Wilno, Stolica: cudami ſłynącym obrazem Matki Boſkiey w Kościele farnym znamienite. Liczy y inne Kościoły, y Opactwo Zakonu S. Benedykta. Leży w ſtopniu ſzerokości 55. minucie 7. długości ſtopniu 40. V. Ma innych miaſt y miaſteczek wiele: Grodno Seymami tam zkładanemi, ilekroć porządek na Litewſką Prowincyą przypada, Kowno, Upita, powiatowe. VI. W Herbie używa Pogoni w czerwonym polu. VII. Tymże ſię herbem Powiaty ſzczycą, tylko że u nich chorągwie modre. VIII. Senatorow ma dwuch: Woiewodę y Kaſztelana Trockich: Woiewodow liczy z Alexandrem

drem

drem Pocieiem 33. Kaſztelanow (ktorym Porządek Senatorow wypiſany roku 1569 po Woiewodach Kaliſkich naznacza mieyſce) z Tadeuſzem Oginſkim 32. IX. Urzędniki te wſzyſtkie y tymże porządkiem liczy, co y Wileńſkie: Cywun Ukolſki. X. Kowienſki, Grodzienſki, y Upitſki Powiaty, tychże ſamych, y tymże porządkiem maią, ktorych y Trocki, krom Cywunia: Kalendarzyk Warſzawſki na rok 1762. niektorym Powiatom przydaie Woyſkiego, y przed Stolnikami kładzie: Chorążowie tu także wybieraniem bywaią ſtanowieni. XI. Roki ziemſkie każdy Powiat u ſiebie w ſwym ſtołecznym mieście zkłada, y trzy razy przez niedziel 6 odſadza, tegoż czaſu co y w Wileńſkim, przez oſobne urzędy ziemſkie. XII. Staroſtwa grodowe ma cztery: Trockie: ktorym zawſze Woiewoda: Kowienſkie, Grodzienſkie, y Upitſkie. XIII. Staroſtwa nie grodowe w nim tę kładzie Uchwała Seymu mianego w roku 1717. Szadowſkie, Prenſkie, Wilkowinſkie, Wobolnickie, Stengwilſkie, Mereckie, Niemonoyſkie, Korſuńſkie, Wiſztynieckie, Gulbinſkie, Zydeykanſkie,

Szy-

Szymańskie, Filipowskie, Przewalskie Przerolskie, Wasilkowskie, Olkinickie, Zyzmorskie, Łozdzieyskie, y innych bardzo wiele Woytostw, Leśnictw, Dzierżaw, Zawiera zaś Woiewodztwo Trockie Dymow Szlacheckich 1340. Ekomonia Olitska dymow 780. Powiat Grodzienski dymow Szlacheckich 5800. Ekonomia zaś Grodzienska z Leśnictwami 3000. Powiat Kowieński 1550. Powiat Upitski dymow szlacheckich 2020. Ekonomia Szawelska 3000. XIV. Płaci na Woysko Woiewodztwo Trockie Hyberny 24720, z czopowego szeleżnego 6000. z Uchwał 16253. gr. 10. Powiat Grodzienski Hyberny 21800. Czopowego szeleżnego 40000. z Uchwał 67466. gr. 20. Powiat Kowienski Hyberny 34545. czopowego szelęznego 13000. z Uchwał 11823. gr. 10 Powiat Upitski Hyberny 30000 czopowego szelężnego 19000. z Uchwał 37486 y gro. 10. XV. Seymiki w Woiewodztwie tym każdy Powiat u siebie zkłada, y po dwu Posłow wysadza na Seym, ośmiu wszystkich, tyluż na głowny Litewski Trybunał Deputatow: XVI. Popis Rycerstwa

cerstwa Trockiego zkładany być ma w polu przy miastach zamkach y dworach w ktorych się Sądy y Seymiki Powiatowe odprawuią: (a) po S. Michale (b) XVII. Szkoły ma w Grodnie y w Mereczu, pod dozorem osob Societatis JESU. XVIII. Podlega zwierzchności Biskupa Wileńskiego.

(a) *Vol. Leg. t. 3. f. 203.* (b) *Vol. Leg. t. 4. f. 346.* (c) *Załaszowski t. 1. tit. 23. f. 600.*

§ III.

XIĘSTWO ZMUDZKIE.

I. CZęść to Litwy niższą zkładało zdawna, z ktorą też przyłączenia swoiego do Polski w iedno Rzeczypospolitey ciało, y początki, y wzrosty, y dokonanie szczęśliwe tey iedności, łączy. II. Zkłada się z Cywuństw, Starostw, Woytostw, Leśnictw, ale ten ieden tylo Powiat y Ziemię zkładaią, czyli toż Starostwo. Lubo Gwagnin, u Niesieckiego, ośm w nim Powiatow liczy. (a) III. Graniczy z Prussami Brandeburskiemi, morza Baltyckiego brzegow siąga, z Xięstwem Kurlandzkim, z Witepskim, Wileńskim, y Trockim

ckim, Woiewodztwy. IV. Miasto ma stołeczne Miedniki, zaszczycone Biskupią Katedrą. V. Ma nad to niektore inne miasteczka, Rosienie, Jorborg, y inne. VI. Używa w herbie na iedney stronie chorągwi, Pogoni, na drugiey niedzwiedzia czarnego w białey obrozie, przedniemi nogami do gory wspiętego, w czerwonym polu. (*b*) VII. Senatorow ma trzech: Biskupa, Starostę, y Kasztelana. Zmudzkich Biskupow liczy z Janem Łopacinskim 34. Starostow, ktorzy między Woiewodami zasiadaią krzesło, ponieważ przez Starosty Kray ten zdawna rządzony bywał, y ktorzy stawaią wybiernniem, z Kazimierzem Zarankiem, (po ktorego śmierci prożnuie to krzesło) 26. Kasztelanow (ktorzy między większemi Kasztelanami po Łęczyckich mieysce maią,) z Jozefem Pacem 18. VIII. Urzędnikow ma tychże, y tym porządkiem co Wilno, y Chorąży tu także wybieraniem stawa: Cywuniow ma więcey. IX. Cywuństw na Zmudzi Uchwała Seymowa 1717 roku, tych kładzie: (*Vol. Leg. t. 6.*) Na karcie 360. Eyragolskie: Na karcie 365 Retowskie, y Uzwętskie, (gdzie

(gdzie też, taż Uchwała, Uzwętskiego Powiatu wzmiankę czyni:) na karcie 375. Tendziagolskie, Szawdolskie, Wieszmiańskie, Korszewskie, Poiurskie, czyli Woyniuta, Bierżańskie, wszystkich IX. Kalendarzyk na rok 1762 Cywuniow Zmudzkich 12. kładzie: Eyragolskiego, Wielko-Dyrwańskiego, Mało-Dyrwańskiego, Berżańskiego, Tendziagolskiego, Poiurskiego, Twerskiego, Korszewskiego, Godyńskiego, Retowskiego, Bierżyniańskiego, Wiesżniańskiego. A ponieważ Urzędy ktore wybieraniem stawaią prożnuią, po nich przed Stolnikiem, Woyskiego liczy. X. Starosta grodowy, y tenże Senator tamże pierwszy, ieden: Zmudzki, ktory Grod ma w Rośieniach y swoie tamże stanowi Urzędniki. XI. Nie grodowe Starostwa tę w nim kładzie ustawa taż roku 1717: Jurborskie, Skirstymońskie, Wilkiyskie, Tyrkszlewskie, Wielońskie, Beysagolskie, Wiekszańskie, Polongowskie, Płangrańskie, Gorzdowskie, Chweydańskie, Plotelskie, Tryskie, Botockie, y innych bardzo wiele Woytostw, Leśnictw, Dzierżaw Zawiera zaś Dymow 6300. XII. Płaci

Płaci woyſku Litewſkiemu Hyberny 72010. Czopowego ſzeleżnego 40000. Z Uchwał, to ieſt dymowego 49600. zł. XIII. Sądy Ziemſkie ſprawuie w Roſieniach trzy razy w rok, w te ſame czaſy, w ktore ſię roki ziemſkie Wileńſkie ſądzą, y przez tyleż niedziel. XIV. Seymikuie w Roſieniach, y tam Poſłow wybiera dwu na Seym, na głowny zaś Litewſki Trybunał Deputatow trzech. XV. Popis Rycerſtwa Zmudzkiego wyznaczony na S. Michał pod Roſieniem. XVI. Katedra Biſkupia założona w Miednikach przez Władyſława Jagełła w roku 1416, á od Zboru, czyli Seymu Duchownego, Konſtancyenſkiego potwierdzona, zkąd też Biſkupi Zmudzcy, od niektorych, Miednickiemi nazwani. Zkłada ſię z Prałatow 6. tym porządkiem: Archidyakon, Proboſzcz, Dziekan, Kuſtoſz, Scholaſtyk, Kantor: Z Kanonikow ſześciu po ktorych naſtępuie Kanclerz. W Herbie, używa trzech koron tym kſztałtem co y Wileńſka Katedra. Deputata na Trybunał głowny Litewſki iednego wyſadza.

(*a*) *Korony polſkiey t:1.* (*b*) *Tenże, tamże.*

§ IV.

§ IV.

WOIEWODZTWO POŁOCKIE.

I. Z Litwą to wraz do Polſki przyłączone. Przed rokiem 1500 (*a*) ani Woiewody, ani Kaſztelana nie miało, ale przez Staroſtow, albo Namieſtnikow było ſprawowane: Jakoż iedność Litwy z Polſką, pod tym tytułem podpiſał Jerzy Paczowicz w roku 1499 dnia 20 Lipca. Poźniey nieco Litwa do Senatu ſwoiego przybrała tych Staroſtow, y Woiewody nazwiſkiem zaſzczyciła, z ktorym też, Ziemi Drochickiey do Polſki przyłączenie, podpiſał Woyciech (*b*) Gaſtold w roku 1516. Uchwała Seymu 1569. Woiewodom Połockim po Lubelſkich w Senacie naznacza krzeſło. II. Z żadnych ſię Powiatow nie zkłada. III. Graniczy z Inflantami, z Moſkwą, y Woiewodztwem Witebſkim. IV. Stołeczne ma Miaſto Połock, zaſzczycone wolnym wybieraniem Woiewody, (*c*) Poſłow, Deputatow, y innych niektorych Urzędnikow, Iak y w koronie: Chorążych nad to. W Cerkwi Bazylianow z Kościołem Rzymſkim zle-

dno-

dnoczonych, ieſt grob S. Jozafata ArcyBiſkupa Połockiego. Leży Połock w ſtopniu ſzerokości 57. minucie 8. długości ſtopniu 52. minucie 10. V. Używa w herbie Pogoni Litewſkiey w białym polu, albo iako inni chcą, na czerwoney chorągwi. (d) VI. Senatorow liczy dwu. Woiewodę y Kaſztelana. Woiewodow z Alexandrem Sapiehą 19. Kaſztelanow z Adamem Brzoſtowſkim 12. Początki Kaſztelanii, Nieſiecki na rok 1569, á Woiewodztwa na rok 1511, lub nieco prędzey kładzie. XII. Urzędnikow ziemſkich ma tych wſzyſtkich, co y Wileńſkie, y tymże porządkiem, krom Cywunia y Marſzałka. Kalendarzyk Warſzawſki Woyſkiego przed Stolnikiem kładzie, á Uchwała roku 1661 Horodniczym Połockim mieyſce naznacza po Piſarzach ziemſkich. VIII. Staroſtę grodowego ma iednego, Połockiego, ktorym Woiewoda ieſt zawſze: Stanowi ten Urzędniki Grodzkie: Podwoiewodzego, Sędziego y Piſarza, ktorzy po Piſarzu ziemſkim mieyſce między Ziemſkiemi maią, IX. Staroſtwo nie grodowe te w nim Uchwała tylekroć wſpomniona liczy: Dzieſienſkie: Krolewſzczyzn wiele, zawie-

Zawiera Dymow 4800. X. Płaci na woyſko Hiberny 11000. Czopowego y ſzeleżnego. 17000. z uchwał czyli dymowego 36800. XI. Roki ziemſkie ſądzi w Połocku, temiż czaſy co y Wileńſkie, y tyleżkroc. XII. Seymikuie rownie w Połocku, gdzie dwu Poſłow na Seym, tyleż Deputatow na głowny Litewſki Trybunał wyſadza. XIII. Szkoły ma tamże pod rządem oſob Societatis JESU. XIV. Katedrę ma Greckiego obrządku ziednoczoną z Kościołem Rzymſkim, Arcy-Biſkupią doſtoynością zaſzczyconą. Założona ta około roku 1000 przez Włodzimierza Xiąże Ruſkie: Zwierzchność Arcy-Biſkupow Połockich rozciąga ſię na ſto mil w ſzerz y wzdłuż, na całą Ruś białą; dla czego też piſzą ſię Arcy-Biſkupi Połoccy, Witebſkiemi razem, y Mściſławſkiemi. Rządzi, gdy to piſzę, tym Kościołem, Floryan Hrebnicki, y razem Metropolitą ieſt Kiiowſkim.

(a) *Vol. Leg. t. 1. f. 281.* (b) *Ibid: f. 387.* (c) *Vol. Leg. t. 3. f. 133.* (d) *Nieſiecki w Koronie.*

§ V.

§ V.

WOIEWODZTWO WITEBSKIE.

I. DO Polſki z Litwą rownie przyłączone, przed rokiem 1500. Rządzone było przez Staroſtow, dopiero poźniey Woiewodow otrzymało: Nieſiecki w roku 1506. Jerzego Chlebowicza Leliwczyka kładzie. II. Zkłada ſię z Powiatow dwu: własnego Witebſkiego, y Orſzańskiego. III. Graniczy z Woiewodztwem Połockim, Moskwą, Smoleńskim, Mściſławskim, y Minskim, Woiewodztwy. IV. Stołeczne ma miaſto, Witepsko nad Dzwiną rzeką położone, WW. XX. Bernardynow, Bazylianow, Societatis JESU, Kościołami y Klaſztorami ozdobione, y zamkami dwiema (*a*) zmocnione: Leży w ſtopniu ſzerokości 57 minucie 5. długości ſtopniu 55. minucie 1. IV. Ma inne Miáſteczka: Orſza zamkiem y Klaſztorami kilką znamienitſza, Boryſowo. VI. Używa w herbie Pogoni w złotym rzędzie, w polu czerwonym, lubo Gwagnin chce mieć pole białe, (*b*) Chorągiew ma być zielona. VII. *S*enatorow ma dwu, Woiewodę

y Kaſztelana: Woiewodow liczy z Jozeſem Sołłohubem 24. Kaſztelanow z Szymonem Syrucem podobno 14. VIII. Urzędnikow ziemſkich tych ma wſzyſtkich, co Wileńſkie, krom Cywunia, lubo nie tym porządkiem: w Połockim albowiem, Minſkim, Mściſławſkim, y Witebſkim, Woiewodztwach, mieyſce przodkowania wyznaczone Horodniczym tych Woiewodztw, po Piſarzach ziemſkich. (*c*) IX. Powiat Orſzańſki tychże ſamych ma Urzędnikow, co y Woiewodztwo z Marſzałkiem, o czym wſpomniona uchwała Seymu mianego w roku 1662. (*d*) Lubo nieco porządkiem odmiennym, poniewaź Horodniczy przodkuie tu przed Piſarzem ziemſkim. (*e*) X. Sądy ziemſkie odſądza temiż czaſy, y tylekroć, iak Wilenſkie, iuż w Witepſku, iuż w Orſzie, przez oſobny urząd ziemſki. XI. Staroſtow grodowych ma dwu: Witepſkiego, ktorym zawſze ieſt Woiewoda, y Orſzańſkiego: ſtanowią ci Urzędniki Grodzkie, Podwoiewodzego pierwſzy, Podſtarościcego drugi, Sędziego, Piſarza, y innych. XII. Staroſtwa nie grodowe tę w nim kładzie U-

ſtawa 1717. Boryſowſkie, Wielatyckie, Lubośzańſkie y wiele innych Woytoſtw, Leśnictw, y Dzierżaw: Ogołem kładzie w nim Dymow, w Witepſkim 2167. á w Powiecie Orſzańſkim 11800. XIII. Płaci na woyſko Woiewodztwo Witebſkie Hiberny 39408. czopowego y ſzelężnego 9300. z uchwał czyli dymowego 16613. zł. gr. 20. XIV. Seymikuie Powiat Witebſki w Witebſku, Orſzańſki w Orſzie, y każdy z nich dwu Poſłow na Seym, dwu Deputatow na Trybunał głowny wyſadza. XV. Kościoły obrządku Łacinſkiego podlegaią zwierzchności Wileńſkiego Biſkupa, á zaś Kościoły obrządku Greckiego zwierzchności Arcy-Biſkupa Połockiego. XVI. Szkoły ma pod rządem S. J. w Witepſku y Orſzie.

(a) Sarnicki Lib. de ſitu Livoniæ (b) Nieſiecki w Koronie t. 1. (c) Vol. Leg. t. 4. f. 808. (d) Ibid. f. 899. (e) Ibid. f. 900.

§ VI.

WOIEWODZTWO MSCISŁAWSKIE.

I. UDzielne to niegdyś Xiążęta miało: Jerzego y Michała Lingwiniewiczow w wieku 15. tam udzielnie panuiących kładzie Nieſiecki. Rod Xiążąt tych gdy uſtał w Woiewodztwo obrocone, y w iedno Polſki z Litwą zpoione ciało. II. Zkłada ſię z miaſt, Staroſtw, Woytoſtw, y Dzierżaw iedynie, na żaden zaś ſię nie dzieli Powiat. III. Graniczy z Witebskim y Mińſkim Woiewodztwy, y z Kraiami Moſkwie podległemi. IV. Miaſto ma ſtołeczne Mściſław nad granicą ſamą, przyległe Smoleńſkowi. V. Ma y inne niektore miaſteczka, mianowicie Mohylow. VI. W herbie używa na Chorągwi żołtey w czerwonym polu, Pogoni. VIII. Senatorow dwu liczy: Woiewodę y Kaſztelana. Woiewodow od roku 1569, kiedy y im, y Kaſztelanom mieyſce naznaczone w Senacie, liczy z Konſtantym Platerem 25. Kaſztelanow z Jozefem Tyszkiewiczem 21. VIII. Urzędnikow ma tych wſzyſtkich y porządkiem tymże co y Witebſkie. IX. Sądy ziemſkie w Mściſławiu odſądza trzy razy na rok, temiż czaſami, y przez tyleż niedziel, iak Wileńſkie. X. Staroſtę grodowego ma iednego, Mściſławſkiego, kto-

rym Woiewoda ieſt zawſze, y tenże Urzędniki Grodzkie Mściſławſkie ſtanowi: Podwoiewodzego, Sędziego, Piſarza, y inne. XI. Nie grodowe Staroſtwá tę liczy: Krzyczewſkie, Koſzańſkie, y wiele innych Dzierżaw. Rachuie też Dymow 2323. XII. Płaci na woyſko Hiberny 21200: czopowego y ſzelężnego 8000, z Uchwał czyli dymowego 34385. XIII. Seymikuie w Mściſławiu, y tam Poſłow na Seym dwu, Deputatow na głowny Litewſki Trybunał wyſadza dwu. XIV. Popis Rycerſtwa Mściſławſkiego pod Mściſławem według uchwały Seymu mianego w roku 1613. 1650, ktora czyni(a) powſzechny wymiar okazywań tych Rycerſtwa, w Xięſtwie Litewſkim. XV. Podlega zwierzchności Biſkupa Wileńſkiego.

(a) *Vol. Leg: tom. 3. f. 207. y znowu t. 4. f. 346.*

§ VII.

WOIEWODZTWO MINSKIE.

I. WOiewodztwo to przyłączone do Polſki wraz z Litwą. II. Zkłada ſię z Powiatow trzech, właſnego Minſkiego, Mozerſkiego, y Rzeczyckiego. III. Graniczy z Brześciańſkim, Nowogrodzkim, Wileńskim, Witebskim, Mściſławſkim, y Czerniechowſkim Woiewodztwy. IV. Miaſto ſtołeczne ma Minſko; Trybunałem głownym Litewſkim tam ſkładanym ſławne, o czym indziey, zmocnione zamkiem, położone w ſtopniu ſzerokości 52 minucie 20, długości ſtopniu 51 minucie 31. Ma niektore inne Miaſta y Miaſteczka, Możyr y Rzeczyca powiatowe, Radziwiłow, y innych wiele. VI Herb Woiewodztwa tego Pogonia, na cieliſtego koloru chorągwi, o dwu końcach. VII. Tegoż herbu używaią Powiaty, ale na chorągwi o iednym końcu. VIII. Senatorow ma dwu: Woiewodę y Kaſztelana Minſkich: Woiewodow z Janem Auguſtem Hilzenem liczy 25. Kaſztelanow z Janem Judyckim 17. IX. Urzędnikow ziemſkich ma tych wſzyſtkich, y tym porządkiem, co Witebſkie. X. Tychże ſamych y iednymże porządkiem maią, Mozyrſki, y Rzeczycki, Powiaty. XI. Staroſtwa grodowe ma trzy: Minſkie, Mozyrſkie y Rzeczyckie, w ktorych Staroſtowie Podſtarościch, Sędzlow, Piſarzy y inne Urzę-

Urzędniki ſtanowią. XI. Nie grodowe tę zawiera: Homelſkie, Rohaczewſkie, Bobruyſkie, Czeczerſkie, Propoyſkie, Radoſzkowſkie, Kraſnośielſkie, y bardzo wiele innych Dzierżaw Krolewſkich: Dymow ogołem wſzyſtkich Woiewodztwo Minſkie ma 5000. Powiat Mozyrſki 1000. á Rzeczycki 850. XIII. Płaci na woyſko Woiewodztwo Hiberny 6100: Czopowego ſzelężnego 17500: zuchwał 38333. gr. 10. Powiat Mozyrſki Hyberny 4000. czopowego ſzelężnego 3300. zuchwał 7666 gr. 20. Rzeczycki Hiberny 23064. czopowego ſzelężnego 3750 zuchwał 6516. gr. 20. XIV. Roki ziemſkie odſądza trzy razy, w Minſku, Mozyrze, y Rzeczycy, przez oſobne urzędniki ziemſkie ſądowe, temiż czaſy co y Wileńſkie. XV. Seymikuie Powiat Minſki w Minſku, Mozyrſki w Mozyrze, Rzeczycki w Rzeczycy, y każdy dwu Poſłow na Seym, dwu Deputatow na Trybnnał głowny wyſadza. XVI. Popis Rycerſtwo tego Woiewodztwa czyni pod temiż Powiatowemi miaſtami po Swięcie Narodzenia Nayś: Panny, przez cztery dni: (a) Powiat Rzeczycki po S. Troycy.

cy. (b) XVII. Szkoły ma w Minſku y Mozyrze pod dozorem Oſob Societatis JESU.

(a) *Vol. Leg. t. 3. f. 207.* (b) *Vol. Leg. t. 3. f. 432.*

§ VIII.

WOIEWODZTWO NOWOGRODZKIE.

I. WOiewodztwa honoru dopiero po roku 1500 doſtąpiło, dawniey bywało ſprawowane przez Staroſty czyli Namieſtniki od Xiążąt Litewſkich ſtanowione. Na Seymie Lubelſkim w Senacie naznaczone Woiewodom po Bełzkich mieyſce. II. Zkłada ſię z Powiatow trzech: właſnego Nowogrodzkiego, Słonimſkiego y Wołkowyſkiego. III. Graniczy z Minſkim, Brzeſciańſkim, Podlaſkim, Trockim, y Wileńſkim, Woiewodztwy. IV. Miaſto ſtołeczne ma Nowogrodek, wſławione Trybunałami głownemi Litewſkiemi, ktore ſię tu na przemianę z Minſkiem odprawuią: WW. XX. Dominikanow, Bonifratrow, Societatis Jeſu, Klaſztorami y Kościołami ozdobione: Leży w ſto-

w ſtopniu ſzerokości 55 minucie 7. długości ſtopniu 45. minucie 6. V. Ma innych Miaſt y Miaſteczek wiele: Słucko ſtołeczne Xięſtwa Domu Radziwiłów, Nieśwież, Lachowice zamkami zmocnione, ozdobione Kościołami pałacami y wielą budowaniami pięknemi. VI. Herb Woiewodztwa tego na iedney ſtronie chorągwi Anioł czarny w czerwonym polu, ſkrzydła rozciągnione, ręka iedna na doł proſto ſpuſzczona, drugą ſię podpiera; z drugiey ſtrony zwyczayna Pogonia. VII. Senatorow liczy dwu: Woiewodę y Kaſztelana Nowogrodzkich: Woiewodow z Jozefem Xiążęciem Jabłonowſkim 28. Kaſztelanow z Janem Chreptowiczem 15. VIII. Urzędnikow ziemſkich tych wſzyſtkich, y tym prawie porządkiem (Horodniczego niektorzy kładą po urzędzie Grodzkim) co Witebſkie. IX. Słonimſki y Wołkowyſki Powiaty oſobnych tychże ſamych Urzędnikow maią. X. Staroſtow Grodowych ma trzech: Nowogrodzkiego, ktorym Woiewoda, Słonimſkiego, y Wołkowyſkiego: ktorzy w tyluż Grodach, Podwoiewodzego Woiewoda,

da, Podſtarościch Staroſtowie, Sędziego y Piſarza ſtanowią, y inne Urzędniki Grodzkie. XI. Staroſtwa niegrodowe tę zawiera: Wołpinſkie, Jałowſkie, Mścibołſkie, y wiele innych Woytoſtw y Krolewſkich Dzierżaw. Dymow ogołem liczy Woiewodztwo Nowogrodzkie 18000. Powiat Słonimſki 3200. Wołkowyſki 2150. XII. Płaci na woyſko Powiat własny Nowogrodzki Hyberny 1400. Czopowego ſzelężnego 65000. Z Uchwał 138000. Powiat Słonimſki 20000. Hyberny, czopowego ſzelężnego 13700. z uchwał 24533 gr. 10. Powiat Wołkowyſki Hyberny 11000. czopowego ſzelężnego 10000 z uchwał 16483. gr. 10. XIII. Sądy ziemſkie każdy Powiat w ſwym ſtołecznym mieście trzy razy zkłada w ten ſam czas kiedy y Wileńſkie. XIV. Seymikuie rownie każdy Powiat u ſiebie, y dwu Posłow na Seym, tyluż Deputatow na Trybunał głowny wyſyła: XV. Popis Rycerſtwa Nowogrodzkiego pod Nowogrodkiem, Słonimſkiego pod Słonimem, Wołkowyſkiego pod Wołkowiſkiem. XVI. Szkoły ma, w Słucku, w Nieświeżu, w Nowo-

Nowogrodku, w Słonimie, pod dozorem Osob Societatis JESU.

(*a*) *Vol. Leg. t. 6. w roku 1717.*

§ IX.

WOIEWODZTWO BRZESCIANSKIE.

I. ZE to, Woiewodztwa honoru nie miało w roku 1499, dowodzi Niesiecki, y Woiewodow dopiero od roku 1569 liczy, kiedy im mieyſce w Senacie po Rawſkich naznaczone. II. Dawnieyſzemi czaſy w Kraiu tym, osiadłość mieli Cyſtobocy y Peucyni Sarmackiego rodu (*a*) III. Dzieli ſię na dwa Powiaty: własny Brześciańſki, czyli Brzeſki Litewſki, y Pinſki. IV. Graniczy z Nowogrodzkim, Minſkim, Wołyńſkim, Ruſkim, Lubelſkim, Podlaſkim, Woiewodztwy. V. Miaſto ſtołeczne ma Brzeście, gdzie ſię Bug y Muchawiec rzeki łączą. WW. XX. Auguſtynianow, Societatis JESU, WW. PP. Bernardynek y Brygidek, Kościołami y Klaſztorami zaſzczycone, Cerkwiami także: Leży w ſtopniu ſzerokości 53 minucie

cie 8. długości ſtopniu 47 minucie 6. VI Ma y innych wiele Miaſt y miaſteczek: Pinſk cudami, ktore ſię dzieią przy grobie W. X. Jędrzeia Boboli S. J. Kapłana y iak pobożnie rozumiemy Męczennika Chryſtuſowego w Kościele XX. tegoż Zakonu: Kodno Proboſtwem Infułą ozdobionym, Biała pałacem Xiążąt Radziwiłow y przedziwnie piękną ſzkieł rożnych robotą, naśladuiącą rożne kamienie, Tereſpol. VII. Używa w Herbie Pogoni w ubiorze błękitnym na koniu y na Rycerzu, w polu czerwonym. VIII. Senatorow ma dwu: Woiewodę y Kaſztelana Brzeſkich: Woiewodow liczy z Karolem Sapiehą 20. Kaſztelanow z Jędrzeiem Abramowiczem 19. IX. Urzędnikow ziemſkich liczy tych, y tym porządkiem, ktorych Nowogrodzkie, bez Marſzałka dożywotniego, iak w Litwie po innych Woiewodztwach: wybierany ten na Seymikach bywa iak w koronie. X. Powiat Pinſki zaſzczycony temiż ſamemi Urzędnikami z dożywotnim Marſzałkiem. XI. Staroſtwa grodowe ma dwa: Brzeſkie y Pinſkie, w ktorych Staroſtowie, Podſtaroſciego,

ściego, Sędziego, Pisarza, y inne Urzędniki Grodzkie stanowią: Podstarościowie ci, Sędziowie, y Pisarze maią po Pisarzu ziemskim przodkowania mieysce, przed Horodniczemi. XII. Starostwa niegrodowe tę liczy: Kamienieckie, Ziołowskie, Woytostw y Dzierżaw Krolewskich bardzo wiele: Dymow ogołem Woiewodztwo Brześciańskie samych szlacheckich rachuie 13500. W tymże Woiewodztwie Dymow Ekonomii Brzeskiey y Kobrzyńskiey z Leśnictwami 3500. Powiat Pinski Dymow 5000. XIII. Płaci na woysko Woiewodztwo: Hiberny 18070. Czopowego y szelężnego 3000. z uchwał czyli dymowego 130333. gr. 10. Powiat Pinski Hiberny 36800. Czopowego y szelężnego 10250. z uchwał 38333, gr. 10 XIV. Sądy ziemskie w Brześciu y w Pinsku sądzi przez osobne urzędy ziemskie, temi czasy, y tylekroć, iak y Wileńskie. XV. Seymikuie Powiat Brzeski w Brześciu, Pinski w Pinsku, y każdy po dwu Posłow na Seym, y tyluż Deputatow na Trybunał głowny wysyła. XVI. Popisy Rycerstwa Brześciańskiego pod Brześciem, Pinskiego pod Pinskiem. XVII. Podlega Biskupa Łuckiego zwierzchności. XVIII. Szkoły ma w Brześciu y w Pinsku pod dozorem Osob Societatis JESU: Do Szkoły w Biały Akademia Krakowska Nauczycielow przystawia. XIX. Ma Opactwa dwa: Horodyskie WW. XX. Benedyktynow, y Wistyckie WW. XX. Cystersow.

(*a*) *Sarnicki in tabula Sarmatiarum*

(*b*) *Niesiecki w Koronie.*

§ X.

WOIEWODZTWO SMOLENSKIE.

I. KRay Woiewodztwa tego Narod Sarmacki Peucinow nazwany posiadał niegdyś, ktorzy też Dnieprem y Prypeciem rzekami zpuszczaiąc się ku morzu czarnemu osiedli wysep od siebie Peucin nazwany. (*a*) Krol tych Peucynow Syrmus woynę miał z Alexandrem Wielkim, y z nimże przymierze zawarł. Panowanie ich rozciągało się przez Bessarabią czyli Polouncow, aż ku Dacyi: czyli ku Getom, ktorych też Krolową miał mieć za Zonę Filip Alexandra Ociec. (*b*) II. Po-

Rozniéyszemi czasy Xięstwem udzielnym było, pod hołdem Xiążąt Litewskich, Witold Xiąże zupełnie ie do Litwy przyłączył, á zaś złączenie Smoleńska do Polski razem zaszło z Litwą: Woiewodztwa dostoynością zaszczycone od roku 1430. Woiewodom mieysce naznacza porządek Senatorow po Podolskich, y że ie przed Jnflanckim dopiero kładę, to z przyczyny zawoiowania Kraiu tego przez Moskwę czynię. Oderwane zaś od Polski pod Kazimierzem, co ztwierdzono za Jana 3. ugodą z Moskwą przez Grzymułtowskiego zawartą: Lubo część iego nie iaka przy Litwie zostaie, dla czego też Senatorow y Urzędnikow swych ma, Posłow na Seym y Deputatow, na Trybunał głowny wysyła. (c) III. Dzieliło się, y dzieli Imion tych powiatow y urzędow zatrzymaniem: Na własny Smoleński, y Starodubowski Powiaty. IV. Graniczy z Witepskim, Mścisławskim, Czerniechowskim, Woiewodztwy, y z Moskwą. V. Miasto ma stołeczne Smoleńsk: pod władzą Moskiewską, położone nad Dnieprem. VI. Używa w herbie na chorągwi czerwoney, Laski złotey, w polu

lu szarym. VII. Senatorow ma 3: Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Smoleńskich. Biskupow liczy z Jerzym Hilzenem, 15. Woiewodow z Piotrem Sapiehą liczy 26: Kasztelanow z Stanisławem Burzyńskim 24. VIII. Urzędnikow Woiewodztwo Smoleńskie tych samych ma, ktorych Brześciańskie: IX. Powiat Starodubski tychże samych z Marszałkiem. X. Urzędniki Sądowe ziemskie ma, Smoleńskie y Starodubskie: ale ci rokow ziemskich nie sądzą, dla zawoiowania swych Ziem. XI. Starostow grodowych ma dwu, Smoleńskiego, ktorym Woiewoda, y Starodubowskiego, ktorzy stanowią Urzędnikow grodowych. XII. Starostw nie grodowych ani Krolewskich dzierżaw żadnych w nim nie liczy uchwała Seymu 1717. XIII. Seymikuie z Powiatem swoim Starodubowskim razem w Wilnie, gdzie też Posłow na Seym czterech, y tyluż na Trybunał głowny Litewski Deputatow wybiera wspolnie. XIV Katedrę Biskupią obrządku Łacinskiego ma iedną, zapoczętą przez Zygmunta 3. gdy ten Ziemię tę z pod iarzma Moskiewskiego do dawney Polski wolności

przy-

przywrócił, za ktorego też w roku 1613. wzmianka uczyniona ku opatrzeniu Kościołow tameczných dochodem pewnym: (*d*) wszakże dopiero za Władysława Zygmunta Syna pierwszy Piotr Parczewski Kościoła tego obiął rządy, ktorego też wzmiankę czyni uchwała Seymu mianego w roku 1643. (*e*) Zkłada się Katedra ta założona w Smoleńsku nayprzod, á potym za losem woyny, przez ktory Smoleńsko odpadło od Polski, dotąd stałego nie maiąca mieysca, z Prałatow sześciu: tym porządkiem: Proboszcz, Dziekan, Archidyakon, Scholastyk, Kantor, Kustosz, y tyluż Kanonikow: Kapitułę zkłada w Wilnie, albo gdzie ią Biskup złoży, y iednego na Trybunał głowny Litewski wysyła Deputata.

§ XI.

WOIEWODZTWO JNFLANTSKIE.

I. KRay tego Woiewodztwa Wenedow był dawną osiadłością. Kromer imię Liwonii wywodzi od Libona Wodza Rzymskiego, ktory czyli nawałnością

zanie-

zaniesiony, czyli uchodząc okrucieństwa Cesarzy Rzymskich w tę stronę do brzegu łona Wenedyckiego zawinął. (*a*) Poźnieyszemi czasy Mistrzom Miecznieczego Zakonu: (*Ensiferorum ordinem* zwali ich Łacinnicy) podlegało. Zakon ten po zaszczepieniu wiary w Liwonii przez Meinarda S. od iegoż następcy Alberta ku obronie wiary, y dla woiowania pogan zapoczęty około roku 1205: gdy się Lutra y Kalwina zakorzeniały u nas Kacerstwa, z Zakonem Krzyżackim zprzągniony w towarzystwo y rządu y błędu: Zygmunt August roku 1557 wezwany od Wilhelma Arcy-Biskupa Ryg skiego naprzeciw Furstembergiuszowi Mistrzowi zarażonemu błędami Lutra, y dobra Kościelne łupiącemu, Jnflanty mieczem podbił. W roku zaś 1561 tenże Zygmunt August Gotardowi Kellerowi Mistrzowi Inflantskiemu Fursztembergiusza Następcy, Kurlandzkie y Semgalskie Xięstwa puścił in *Feudum*, czyli lennym prawem lub mańностwem: Jnflanty zaś do Polski przyłączył. Po śmierci Zygmunta Augusta, Moskwa Jnflanty sobie orężem przyswoiła, ktore zaraz Ste-

Ste-

ſan zwycięzką ſzablą odzyſkał Polſce, y na trzy Woiewodztwa podzielił w roku 1588. (*b*) Wendeńſkie, Derpſkie, y Parnawſkie: ktorym dopiero za Zygmunta 3 w roku 1598. (*c*) mieyſce w Senacie po Koronnych y Litewſkich Woiewodach dano, y tyluż przydano Kaſztelanow, przy rownym po Koronnych y Litewſkich Kaſztelanach, krzeſła dzierżenia pierwſzeńſtwie. Woyny Szwedzkie, Moſkiewſkie, Siedmigrodzkie, Kozackie, uczyniwſzy wielką zamieſzkę w Polſce, tym płodnieyſzą w niebeſpieczeńſtwa dla Oyczyzny, że ſię w poſtronnych woien towarzyſtwo, y domowe zprzęgły, ſprawiły: że Polakom Szwedzi wydarli Kray Jnflantski, á zaś Szwedom Moſkwa, pod ktorego też Narodu Monarchow rządem dotąd ſą Jnflanty niemal całe. Przy Polſce iednak zatrzymany Powiat Dyneburſki, y honor iuż Biſkupa, iuż Woiewody, y Kaſztelana, Jnflantskich, iako też dla Krolow Polſkich, Xiążęcia Jnflantskiego tytuł: (*d*) II. Zawiera Miaſta niektore: Roſitten, Marichauſen, Luczyn, á mianowicie ſtołeczne Dyneburg położone nad

rzeką Dzwiną, w ſtopniu ſzerokości 57. minucie 4, dlugości ſtopniu 51 minucie 11. III. Graniczy z Jnflantami niegdyś Szwedzkiemi, Moſkiewſkiemi teraz, z Moſkwą, Połockim, y Wilenſkim Woiewodztwy: Rzeka Dzwina od Kurlandyi ie dzieli. IV. Spolne ieſt y Koronie y Litwie, dla czego też przywileie y liſty do Jnflant pod dwiema pieczęciami wychodzą, koronną y Litewſką, y dochody z Jnflant roku iednego do ſkarbu koronnego, drugiego do ſkarbu Litewſkiego, oddawane być maią. (*e*) lubo do ſądowych ſpraw na Seymie, y za dworem, pozwolona im ziemſka pieczęć w pozwach. (*f*) Przyłączyłem iednak w tey Xiędze Jnflanty do rozdziału o Prowincyi Litewſkiey, ponieważ ie też pod tą Prowincyą kładzie Uchwała 1717 Stanowiſka woyſkom przepiſuiąca y zapłatę. V. Herb Woiewodztwa tego Gryff. biały na nogi wſpięty w polu czerwonym, w nodze iego prawey przedniey, miecz dobyty, do gory wynieſiony, na pierſiach zaś Litery S. A. początkowe nazwiſka tego Sigiſmundus Auguſtus. VI. Senatorow ma trzech: Biſkupa, Woiewodę y Ka-

ſztelana. Biſkupow z Antonim Oſtrowſkim liczy 14. Woiewodow od roku 1588 z Franciſzkiem Szembekiem 17. Kaſztelanow z Jozefem Hilzenem 18. W roku 1677. uroſł ſpor między Jnflantſkim (ktory po zawoiowaniu Jnflant od Szwedow zamiaſt trzech Woiewodow, ſam zoſtawał ieden) á Czerniechowſkim, Woiewodami, o mieyſce w Senacie, ktory tak prawo rozſtrzygło: áżeby żyiący na ten czas Woiewoda Czerniechowſki wyżey zaſiadał, po Jego zaś śmierci, żeby wiecznemi czaſy wyżſze dawane było Jnflantskim mieyſce. (*g*) VII. Urzędnikow ziemſkich pozwala mu Uchwała Seymu, w roku 1677. mianego, naſtępuiących: Podkomorzego, Chorążego, Sędziego, Podſędka, y Piſarza, y wolne na każdy urząd *Kandydatow* czterech wybieranie waruie, (*h*) z ktorych iednemu w tey tam ziemi dobrze oſiadłemu przywilyi od Krola dany, wychodzi pod pieczęcią oboyga Narodow. VIII. Roki ziemſkie ſądzi trzy razy. Pierwſze, nazaiutrz po trzech Krolach, Drugie, nazaiutrz po S. Troycy. Trzecie nazaiutrz po S. Michale. Sądzić ſię zaś ma-

maią roki te według uſtaw Seymowych y prawa W.X.L. w Dynemborgu, nie rozieżdzaiąc ſię aż do ſkończenia ſpraw na tę Sądy zapiſanych. IX. Staroſtę Grodowego ma iednego, ktory ma Grod ſwoy w Dynemborgu, y w nim ſtanowi Podſtarościego, Sędziego, y Piſarza, y inne Grodzkie Urzędniki. X. Od Sądow tak ziemſkich iako y grodzkich, wyżywanie (apellacyą poſpolicie zowią) pozwolone do Sądow zadwornych Aſſeſſorſkich Koronnych, u ktorego ſądu zaſiadać ma Referendarz albo Piſarz W.X.L. y ieden z Narodu *Aſſeſſor* przyſięgły pod imieniem Sekretarza: (*h*) Do rozſądzania zaś ſpraw Jnflantskich 2 mieſiące wyznaczone: Styczeń y Luty. Wyżywania te, w ſprawach ktore nie przenoſzą 500 złotych, zakazane. Pozwy, *proteſtacye*, wyroki, ięzykiem polſkim piſane być maią: dekreta od dworu pod oboyga Narodow pieczęcią wydawane. XI Staroſtwa nie grodowe tę w nim kladzie Uchwała Seymu 1717. Łucinſkie y Rzeżyckie, w ktorych dla woyſk Litewſkich taż uchwała wyznacza ſtanowiſko zimowe y płacą. (*i*) XII. Płaci zaś na woy-

 ſko

ſko Litewſkie: Hiberny 4000. Czopowego y ſzelężnego 1500. Z Uchwał czyli dymowego 4983. liczy zaś ogołem dymow 650. (*k*). XIII. Seymiki uchwała Seymu w roku 1677. mianego zkładać w Dynemborgu każe: (*l*) wybiera zaś Poſłow 6. na Seym: Deputata żadnego nie poſyła na Trybunał głowny. XIV. Katedra Inflantska niegdyś od S. Meinarda założona ktory rozkrzewiwſzy w Inflanciech wiarę S. pierwſzy na Biſkupſtwo Inflantſkie poświęcony ieſt roku 1176 przez Arcy-Biſkupa Bremeńſkiego, do ktorego też Metropolii należeli Inflantscy Biſkupi, poki Arcy-Biſkupia godność nie weſzła do Inflant. Hartnoch, poświęcenie to Meinarda S. na rok 1170 zkłada. Jędrzy ArcyBiſkup Lundeńſki *Szwecyi* Prymas z rozporządzenia Grzegorza 9 Papieża, (*m*) Lealheńſkie, Wirońſkie y Rewelſkie Biſkupſtwa poſtanowił, y poddał pod źwierzchność Arcy-Biſkupa Pruſkiego y Inflantskiego, tak ſię albowiem w początkach ſwych zwali, Rygſkiemi nazwani pożniey w roku 1255. Krom zaś wzwyż wyrażonych, należały do zwierzchności

Arcy-Biſkupiey Rygſkiey, Kurońſka, Oſsyliſka, Derpſka, Sambienſka, Pomezańſka, nawet y Warminſka, Katedry. Arcy-Biſkupow Rygſkich, liczy Nieſiecki od Woyciecha, ktory pierwſzy Metropolią do Rygi przenioſł, z Gwilhelmem ktory umarł roku 1563 dwudzieſtu: Atoli, iuż Krzyżacy dobr Kościelnych łupiezcy, iuż Moſkiewſka woyna, iuż naybardziey kacerſtwa Lutra, tak Katedry tę zniſzczyły, iż w Inflanciech tak z Arcy-Biſkupſtwem wraz upadły wſzyſtkie, że teraz tylko o imionach ich ſłyſzemy. Zalaſzowſki (*n*) Biſkupſtwa w Inflanciech tę liczy: Arcy-Biſkupſtwo Rygſkie: Derpſkie, Habſelſkie, Oſyliſkie, Kurlandzkie, y Rewelſkie, Biſkupſtwa: Długoſz świadczy, że w roku 1397. ArcyBiſkup Rygſki Patryarchą Litewſkim uczyniony przez Bonifacego 9 Papieża. (*o*) Dopiero Batory Stefan zwycięzką ſzablą odzyſkawſzy Inflanty, za zewoleniem Sixta 5. Papieża w mieście Wendzie, czyli Kies Biſkupſtwo upadłe dzwignął, około roku 1582: (*p*) Ktory ſię Wendeńſkim nie Rygſkim, ani iak teraz Inflantskim, piſał: Uchwały pożnieyſze Seymow Biſkupom Inflantskim

flantſkim mieyſce w Senacie po Kamienieckich naznaczyły: A zaś Synod, czyli Zbor Kraiowy, za Wawrzyńca Gembickiego, Biſkupow Inflanckich przyłączył do zwierzchności Arcy Biſkupa Gnieźnieńſkiego w roku 1621. Biſkup Inflantski razem ſię Piltyńſkim piſze: ktora Prowincya leży w Kurlandyi. Roku 1685. Mikołay Popławſki (*q*) Biſkup Inflantski y Piltyńſki otrzymał ſąd o dawne Biſkupie dobra, ktorzy go też za prawego Piltyńſkiego Biſkupa czyli Kurońſkiego, z prawem do dobr y z nich dochodow przyznali, roku 1685; z odeſłaniem tey ſprawy ku iey zupełnemu rozſtrzygnieniu do zadwornego Krolewſkiego ſądu, gdzie wyrok zawieſzony: Wſzakże uchwała Seymu mianego w roku 1717. Prawo Kościoła Rzymſkiego na Powiat Piltyńſki, y cały o dobra tę ſpor nienaruſzony, ſądowi temuż waruie. (*r*) Katedra Inflantska zkłada ſię z Prałatow pięciu tym porządkiem: Proboſzcz, Kuſtoſz, Scholaſtyk, Kanclerz, Kantor, y z Kanonikow ośmiu. XV. Zołnierz zebrany z Inflant, gdyby w obozie obydwu Narodow znaydowali ſię Hetmani,

ni, podzielony być powinien na dwie części, z ktorych iedna koronnego, Litewſkiego druga Hetmana władzy podlegać ma, chyba żeby gwałtowna potrzeba podziału tego nie pozwalała. (*s*)

(*a*) *Sarnicki l. c. Kromer Lib. 3. u Załaſzowſkiego L. 1. tit. 30. f. 648.* (*b*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1040.* (*c*) *Ibid. f. 1474.* (*d*) *Ibid. t. 5. f. 483.* (*e*) *Ibid. t. 2. f. 1474. & t. 5. f. 483. 484.* (*f*) *Ibid. t. 2. f. 1475.* (*g*) *Ibid t. 5. f. 697.* (*h*) *Ibid. f. 483.* (*i*) *Vol. leg. t. 6. f. 379.* (*k*) *Ibid. f. poſt 351.* (*l*) *Ibid. t. 5. f. 484.* (*m*) *Nieſiecki w Koronie t. 1.* (*n*) *Lib. 1. tit. 30. f. 648.* (*o*) *Nieſiecki w Koronie t. 1.* (*p*) *Vol. Leg. t. 2. f. 1040.* (*q*) *Ibid. t. 5. f. 719.* (*r*) *Ibid. t. 6. f. 302.* (*s*) *Ibid. t. 2. f. 1265.*

§ XII.

Porzadek Prowincyi Wielkopolſkiey.

WOiewodztwa: I. Poznańſkie, II. Kaliſkie, III. Sieradzkie, IV. Ziemia Wieluńſka. V. Woiewodztwo Łęczyckie, VI. Brzeſkie Kuiawſkie, VII. Jnowrocławſkie, VIII. Ziemia Dobrzyńſka, IX. Woiewodztwo Płockie, X. Mazowieckie, XI.

XI. Rawſkie, XII. Chełmińſkie, XIII. Malborſkie, XIV. Pomorſkie.

Porządek Prowincyi Małopolſkiey.

I. WOiewodztwo Krakowſkie z Xięſtwy Oświecimſkim y Zatorſkim, II. Sendomierſkie, III. Kiiowskie, IV. Ruſkie, V. Wołyńskie, VI Podolſkie, VII. Lubelſkie, VIII. Bełzkie, IX. Podlaskie, X. Bracławſkie, XI. Czerniechowskie.

Porządek Prowincyi Litewſkiey.

I. WOiewodztwo Wileńskie, II. Trockie, III. Staroſtwo czyli Xięſtwo Zmudzkie, IV. Woiewodztwo Smoleńskie V. Nowogrodzkie, VI. Połockie, VII. Witebskie, VII. Brześciańskie, IX. Mściſławskie, X. Minskie. Jnflanty Koronie y Litwie ſpolne.

Porządek Prowincyi ogołem wſzyſtkich WOIEWODZTWA.

1. Poznańskie. } alternata
2. Krakowskie }
3. Wileńskie.
4. Sendomierskie.
5. Kaliskie.
6. Trockie.
7. Sieradzkie z Ziemią Wieluńską.
8. Łęczyckie.
9. Staroſtwo Zmudzkie
10. Brzeskie Kuiawskie
11. Kiiowskie
12. Jnowrocławskie z Ziemią Dobrzyńską
13. Ruskie.
14. Wołyńskie.
15. Podolskie.
16. Smoleńskie.
17. Lubelskie.
18. Połockie.
19. Bełzkie.
20. Nowogrodzkie.
21. Płockie.
22. Witepskie.
23. Mazowieckie.
24. Podlaskie.
25. Rawskie.
26. Brzeskie Litewskie.
27. Chełminskie.
28. Mściſławskie.
29. Malborskie.
30. Bracławskie.
31. Pomorskie.
32. Minskie.
33. Jnflantskie.
34. Czerniechowskie

KSIĘGI I. CZESC TRZECIA

O Rządzie Polſki, rządu tego odmianach y kſztałcie: O Ziemiach do ktorych Polſka ma naywyżſze prawo: Na koniec, o Kraiach utraconych, y odpadłych od Polſki: tyląż ſię rozdziałami nauczy.

ROZDZIAŁ I.

O rządzie Polski y rządu tego odmianach y kształcie.

Rozdział ten złoży się z tych pytań: 1. Jakie są Narodow pamiętnieyſze podziały. 2. Z tych, ktory y kiedy ſprawowany w Polſce? ktory? y od ktorego czaſu teraz?

§ I.

Jakie ſą rządu Narodow pamiętnieyſze podziały?

I. KRaiow, y w nich Rządow, Piſarze wielorakı tychże Kraiow rządu czynią podział: Monarchiczny pierwſzy: czyli ſamodzierżenie władzy Narodu przez Xiążęta, Monarchy, y Krole nie poſpolituiące z nikim rozkazywania mocy: Aryſtokratyczny wtory: czyli ſamodzierżenie władzy Narodu przez narodu tegoż oſoby od niegoż wyſadzone do rządu, to ieſt powſzechny rząd wſzyſtkich. Demokratyczny trzeci: czyli podzielony rząd Narodu, iuż między Xiążęta, Monarchy, lub Krole, iuż między Narod cały, lub też wyſadzone

ſadzonej przez niego oſoby. Z ktorego rządow rodzaiu oſtatni, może mieć odmiany ſwoie, gdy iuż większość, iuż połowica, o dobru Oyczyzny radzących, utrzymuie Seymiki y Seymy: iuż mnieyſza Radnych publicznych Krolestwa część obrady zrywa, á niekiedy bieg ich ſzczęśliwy tamuie, iedney oſoby zakazanie ſię przeciwne: Co czyli rządu rozumnie prawego kſztałt zdobi, czy oſzpeca; zoſtawuię dalſzemu tych wiekowi, dla ktorych to piſzę, ku rozſtrzygnieniu, ktorych też do przyszłych Oyczyżnie poſług piſaniem tym moim iedynie ſpoſobię, bez pouczania ſtarſzych, y bez wdzierania ſię w urząd Poradnikow Oyczyzny, y iey wolności á ſwobod Filarow.

§ II.

Monarchiczny rząd czyli? iak dawno! y iak długo u nas trwał w Polſce?

I. LEch y z krwi iego naſtępcy, ktorych panowanie do lat ſtu pięćdzieſiąt, to ieſt od roku 550 do 700 rozciągaią Czaſopiſarze, rządu Narodow ſobie pode-

podległych nie pospolitowali z nikim, á zatym władza ich Monarchiczna była. Po zeszłey Lecha familyi, rząd Narodu naszego doznawał odmian, y iuż pochodził na Arystokratyczny, gdy dwakrotnie, raz podobno po Wizimierzu potomku według niektorych ostatnim Lecha, drugi raz po Wandzie Monarchini, przez dwunastu Woiewodow, na to od całego Narodu wysadzonych, tenże Narod bywał sprawowany. Już do Monarchicznego zawracał, widząc albowiem Przodkowie nasi, ruiny Kraiu, ktorych początkiem y rodzicielką była, tylu rządcow niezgoda y niesfor, rząd całego Narodu pod iednego Monarchy władzą przenieśli, ktoregoby wola poddanym za prawidło była, y iuż pokoiu, iuż woyny zupełny trzymała szafunek. Gdy także po zeszłym Leszka drugiego rodzie, roku 830 w osobie Popiela drugiego, Piast Kruszwicy Obywatel wyniesiony był do rządu Polski, władzą go Monarchiczną sprawował: I tenże nie pospolituiący z nikim rozkazywania y stanowień mocy, rządzenia tryb, Następcy Piasta y potomkowie trzymali aż do śmierci Bo-

lesława

lesława trzeciego Krywoustego, tak od krzywych ust nazwanego, zaszłey w roku 1103. przez lat 273. Przez ktore lata, Piast y iego Następcy Samodzierzyciela, Piast y iego Następcy Samodzierzycieta, Piast y iego Następcy Samodzierzyciela

§ III.

Rząd Demokratyczny kiedy sie w Polsce wziął początki? wzrosty? y podziały?

I. Śmierć Bolesława Krywoustego, y po niey Krolestwa polskiego następuiący podział, między Bolesławowe Syny, iako początkiem iest odmiany rządu Monarchicznego w Demokratyczny, tak tegoż Demokratycznego rządu gatunki y rodzaie, w czasach po Bolesławie następnych, ukazuią się rożne: Od Władysława Syna Bolesławowego począwszy, aż do Kazimierza czwartego, krwi Jagełłonow, władza sprawowania państwa,

woyny

woyny y pokoiu rozrządzania, podzieloną być fię zdaie między Xiążęta, Krole potym polskie, y między Radne Krolestwa Pany, to iest Senatory, y przytomne boku Krolewkiemu Rycerstwo, y to pod ograniczeniem stanowienia o rzeczach więkfzey wagi. Moc albowiem rozprawy y rozziemstwa o mnieyfzych, przy Krolach zostawała; lubo fwey władzy uymy doznawała z czasem, gdy wiary S. słodkie iarzmo, á Xiążętom rownie iak y poddanym pospolite, gdy Xiążąt y Krolów Polskich ku poddaństwu przychylenie, z praw ogromnych maiestatu zmnieyfzało, żeby poddanych ku fobie powiękfzyło miłość: Czasy panowania nad Polskim Narodem Alexandra, krwi Jagellonow, powiękfzyły fwobodę wolności polskiey, y prawem na Seymie Radomskim utwierdziły w roku 1505. (*h*) Zeby nic stanowiono być nie mogło przez Krola y Senat, bez wiadomości Rycerskiego stanu, lubo ieszcze za Władysława Jagełła do rad publicznych bywali Posłowie wysyłani, y wybierani z Woiewodztw y Ziem. O czym w Księdze czwartey obfzerniey da Bog.

Bog. Wszakże władza ta Demokratyczna po przybraniu do Rady Posłow ziemskich, iuż niekiedy, takowa była, że większey części Posłow zgoda utrzymywała Seymy, co do czasow Zygmunta 1. trwało, pod ktorym, iako świadczy Kromer gdy siedmnaście Seymow szczęśliwie doszło, na osiemnastym w roku 1536, mnieysza liczba przemogła większą w Seymowych stanowieniach: Co z czasem tak wzmogło, że w roku 1652 złożonego Seymu zastanowił bieg, Sicinski Poseł Upickiego Powiatu pod Janem Kazimierzem: Rząd zatym Polskiego Narodu zostaie przy Krolu ile ciała Rzeczypospolitey Głowie, y dwu teyże Rzeczypospolitey stanach, Senatorskim y Rycerskim, z tym (poki inaczey nie rozporządzi prawo) ograniczeniem władzy do stanowienia praw, że zgoda wszystkich powszechna następować ma, y iednego wolne obradom zprzeciwienie fię, tych obrad potok w fwym biegu zastanawia. Ale o tym obszerniey indziey.

(*h*) *Vol. Leg. t. 1. f. 299.*

ROZDZIAŁ II.

O Ziemiach do ktorych Polſka ma naywyż-ſze prawo.

§ I.

O STAROSTWIE DRAHIMSKIM.

STaroſtwo Drahimskie w Woiewodztwie Poznańskim, leżące na granicy Pomorskiey, załtawione ieſt od Polski roku 1657, za panowania Jana Kazimierza w ſummie ſtu dwudzieſtu tyſięcy talerow bitych, warowaney Xiążęciu Brandeburſkiemu Fryderykowi Wilhelmowi za dane Polſce woyſkowe poſiłki, pod tym zakładem, że ieżeliby Polacy za lat trzy, nie wypłacili tych pieniędzy, tedy Xiąże ten y Elektor miał moc wolnego tegoż Staroſtwa zaiazdu. Narod naſz tak ſurowie warowanego długu zpłacenia zaniedbał: nie zaniedbał zaiazdu Kraiu Xiąże: Michałowi Krolowi wykupno Drahimu y Jego Naſtępcom Krolom Polſkim zalecały ſtany w przedwybiernych Krolow ugodach, (*pacta conventa* zowiemy) ale to ſkutku nie wzięło. Uchwała Seymowa w roku 1726, (*a*) Poznańſkiemu, y Kaliſkiemu Woiewodztwom, Staroſtwa tego wykupno pozwoliła, y przyſtała na zakład Woiewodztw tychże, ażeby dochody z dobr pochodzące na ſwoy pożytek y potrzeby obracały: Zebrane tym końcem pieniądze długo w Poznaniu bez Korzyści leżały, aż w roku 1756. Woiewodztwa o tey ſummie uczyniły inne rozporządzenie: o ktorym łatwo zaſiągniona wiadomość być może z Xiąg Sądowych Woiewodztw tychże.

§ II.

ELBLĄGA Okolice.

POdobnym pierwſzemu prawem Nayiaśnieyſzy Dom tenże Brandeburſki trzyma Elbląga Miaſta przedmieścia. Ugodą w Bronſbergu zawartą Elbląg ſię w moc Brandeburczykowi doſtawał, ale ten 400000 talarow raczey obierał, niż miaſto: y pod zakładem wypłacenia tey ſummy pieniędzy, Elbląg iemuż w zaſtaw

 przy-

przyrzeczony. Ale ugoda ta nie wzięła skutku: Zaczym Fryderyk Wilhelm, Syn Fryderyka (z ktorym taż ugoda była zaszła, y ktory z summy 400000 talarow 100000 ustąpił) Elbląg roku 1698. wziął w swoią moc: I przymierzem nowo zawartym w roku 1699 powrocił Polsce. Stany Polskie wypłacenie tey summy warowały prętkie; ale gdy iey nie płacą, Fryderyk wspomniony roku 1703. Przedmieścia y włości Miasta Elbląga pod rząd swoy odebrał, y w długu tym z ziemi tych dochody bierze, y nad to ieszcze niektore z skarbu Rzeczypospolitey sobie zastawione kleynoty trzyma. *Lengnich Juris publ. L. 1. c. 7. §. 7. f. 23.*

§ III.

BITOMSKI y LEMBURSKI POWIATY.

POwiaty dopiero namienione leżą w Pomorskim Woiewodztwie: Dane tę są do dzierżawy dla ichże ochrony, pod czas woyny między Polską á Krzyżakami toczoney, Erykowi Pomorskiemu Xiążęciu

ciu, z dokładem powrocenia Kraiu tego Polsce, gdy tego wyciągać będzie. Zygmunt 1 Krol nasz Jerzemu y Barnimowi Siestrzeńcom swoim prawem mańśtwa Powiaty też puścił, y ich płci męskiey Następcom w roku 1526, z dokładem przywrocenia tych Kraiow do Polski, gdyby płci męskiey potomkow brakło. Ten krwi męskiey potok ustał w roku 1637. gdy Bogusław 14 Xiążę Pomorskie zszedł z tego świata bezpotomnie. Wszakże Kraie tę do Polski powrocone y dzierżone od niey przez lat trzydzieści, ugodą w Bronsbergu zawartą lennym prawem puszczone są Fryderykowi Wilhelmowi Hrabi Brandeburskiemu, ktorego potomkowie dotąd ie trzymaią: Odnowa praw lenności tylekroć z Xiąg Koronnych wyimowana być ma, ilekroć nowy Xiąże Elektor Brandeburski rządy państwa odbiera. *Lengnich l. c.*

§ IV.

XIĘSTWO KURLANDZKIE.

XIęstwo to Mistrzowi Jnflant niegdyś podlegało; Ketler Xiąże y Mistrz Jnflantski

ſlantski, Jnflanty Zygmuntowi Auguſtowi oddawſzy, dla ſiebie Kurlandzkie Xięſtwo mańſtwa prawem otrzymał, y dla ſwoich potomkow płci męſkiey w roku 1561. Co też na Seymie Lubelſkim w roku 1569 tak ztwierdzono, że Kurlandyi y Semgallyi Xięſtw, nie tylo z Litwą, ale y z koroną złączenie zaſzło, żeby wraz z Litwą y Polſką (*a*) iednegoż Krolestwa składały ciało, niby iegoż nierozdzielne członki: co w lat dzieſięć Ketler przyſięgą ztwierdził, gdy w obozie nad Dyzną rzeką zatoczonym od Stefana Batorego, uroczyście, na wſpomnione Xięſtwa prawa lenność odbierał. Na Seymie zaś mianym w Warſzawie za Zygmunta 3. w roku 1589 poſtanowiono, żeby za uſtaniem płci męskiey Xiążęcia Kurlandzkiego Gotarda, y Synow iego Frydrycha y Wilhelma, Kurlandzka ziemia przypadła do obu Narodow y Pańſtw, rownością taką, iaka ieſt o ziemi Jnflantskiey wyżey opiſana. (*b*) W roku 1726. widząc Kurlandowie że Ketlerowſkiego rodu oſtatnie Xiąże Ferdynand bezpotomnie zchodzi, Mauryce-go krwi Krolewſkiey Auguſta Krola Polſkiego,

ſkiego, za Naſtępcę po Ferdynandzie obrali; co że ſię bez wiedzy ſtanow ſtało, obranie to, na Seymie w tymże roku mianym, (*c*) za nieważne uznane, y wyſłani ſą z tegoż Seymu rozporządzenia Rozziemcy, czyli Komiſſarze, ktorzyby prawa Ferdynandowego w niczym nie naruſzaiąc, rządu kſztałt obydwu tych Xięſtw uſtanowili. (*d*) Co też w roku 1727 naſtąpiło. Wſzakże z rzeczy y czaſow odmianą, rozporządzenia tę Stanow o Kurlandyi y Semgallyi odmianę wzięły. Gdy bowiem Ferdynand Xiąże Kurlandzkie y Semgallyi w roku 1738. bezpotomnie umarł: Anny Samodzierżyny Roſſyi mocne acz prawu przeciwne zalecenia dokazały, że Erneſt Ian Biron Xiążęciem Kurlandzkim obwieſzczony. Atoli mańſtwo iego nie długo trwało, śmierć Anny z Roſſyiſkich rządow odmianą, y Birona odmieniła fortunę. Roku ten 1740 na wygnanie do Syberyi zkazany, y zaſłany tamże, w oſobie ſwoiey dał przykład nieſtateczności ſzczęścia. Kurlandowie odtąd bez Xiążęcia zoſtawali, aż w roku 1759 dnia 8. Stycznia do tych Xięſtw prawo mańſtwa uroczyście

ście odebrał Nayiaśnieyſzy Karol Krolewic naſz Polſki.

(a) *Vol. Leg. t: 2 f. 806.* (b) *Ibid: f. 1267.* (c) *Vol. Leg. t. 6. f. 405.* (d) *Lengnich Hiſt. Pol. f. 342. 343.* (e) *Vol. Leg. t. 6. ff. 405. 406.*

§ V.

XIĄŻĘCE PRUSSY.

PRuſſy, Xiążęce nazwane, dla rożnicy od tych co podlegaią Krolowi Polſkiemu y Rzeczypoſpolitey, ktorey też zkładaią część, kładziemy w porządku ziem do ktorych Polſka ma naywyżſze prawo, nie przeto, żeby teraz to naywyżſze prawo miała nad temi Pruſſami Polſka, bo ſię z niego wyzuła przez Welawſką ugodę w roku 1657 zawartą z Fryderykiem (a) Wilhelmem, ale że dla dokładu tąż ugodą Polſce warowanego, wrocić ſię mogą Pruſſy do dawnego ſtanu podlegania Polſce, y Polſka odzyſkać naywyżſze nad temi Pruſſami prawo. Pruſſy albowiem tę, wraz z Krolewſkiemi od ſrogiego Krzyżakow iarzma oſwobodzone, ugodą w Toruniu z Krzyżakami zawartą, roku 1466. pod Ludwi-

Ludwikiem de Erlichshauſen Miſtrzem Krzyżackim, tak ſą pod rządem Krzyżackiego Miſtrza zatrzymane. (b) że ſię ten obowiązał ſwym y Naſtępcow imieniem wierność Krolowi polſkiemu przyſięgą ztwierdzać oſobiście: ktorey to wierności przyſięgi gdy ſię oddać wzbraniaią, Fryderyk Xiąże Saſkie, y Albert Margrabia Brandeburſki Miſtrzowie Krzyżaccy, z oſtatnim z tych toczona woyna, tym ſkutkiem zakończona, że Albertowi, Pruſſy tę, w ten czas dopiero Xiążęcemi nazwane, lennym prawem pod tytułem iuż nie Miſtrza Krzyżackiego, ktorę nazwiſko zgaſzone, ale Xiążęcia Pruſkiego, doſtały ſię, z prawem naſtępowania w to Xięſtwo warowanym dla potomkow tegoż Alberta y iego Braci, Jerzego, Kazimierza, y Jana Brandeburſkich w Frankonii Margrabiow, z tym dokładem, ażeby ieżeli y Alberta y Braci iego płci męſkiey krwi potok uſtanie, Pruſſy te wracały ſię pod rząd polſki. Po tey zaſzłey roku 1525 ugodzie, (c) Albert wſpomniony Pruſſy trzymał, ile Xiąże, lennym prawem. Po nim na Xięſtwo naſtąpił, Albert Fryderyk, ktoremu, dla nie-

niedoyrzałości y błachości rozumu Opiekun y ſprawca Xięſtwa przydany od Stefana Batorego Krola, Jerzy Margrabia, á gdy y ten Alberta Fryderyka śmierć, ſwoią uprzedził, y w Oſobie ſwoiey rod Margrabiow w Frankoni zakończył, Zygmunt trzeci Krol Polſki, Joachima Fryderyka Albertowym Opiekunem y Państwa ſprawcą poſtanowił, á gdy także ten trzyletnie ſprawuiąc urząd, umarł, Synowi iego Janowi Zygmuntowi tenże zlecony, y ieſzcze za życia Alberta Fryderyka, temuż Janowi nad Pruſſami lenność przyznana, y Naſtępcom iego płci męſkiey, w roku 1611, (*d*) á w niedoſtatku tych, Braci iego, Jerzemu, Erneſtowi, y Wilhelmowi, iako też ich płci rownie męſkiey potomkom: Z ktorey to lenności ugodą Welawſką wypuſzczano w roku 1657. Fryderyka Wilhelma Wnuka Janowego krwi iedneyże z dawnemi Margrabiami Frankonii, dokład ten w teyże Welawſkiey ugodzie przydany ieſt, żeby ſię Pruſſy wracały pod prawo polſkie, iezliby zeſzło na płci męſkiey potomkach, ze krwi Fryderyka Wilhelma, Polacy zaś ażeby Margrabiom w Fran-

w Frankonii Kulmbackim y Anspackim, toż Xięſtwo Pruſkie, (*e*) lennym prawem wypuścili: Z kąd ilekroć nowy Xiąże w Pruſiech rządy obeymował, z ſtrony Pruſſakow przęſięgą ſię ztwierdzać to miało, że ci innego Pana ſzukać nie maią, nad Krola Polſkiego, gdyby naſtępcow Wilhelmowych krwi męſkiey brakło, z ſtrony zaś Polſki zachodzić przez poſły na to umyślnie wyſadzone powinno było przyrzeczenie, że Polacy nie innym Xiążętom tylko Kulmbackim y Anſpackim w Frankonii Xięſtwo Pruſkie w Lenność oddadzą: ktorych to Poſłow od śmierci Fryderyka, Wilhelmowego Syna, ktory też pierwſzy Krolą Pruſkiego nazwiſko przybrał, dotąd nie wyſyła: y pod ich niebytność Fryderyk Wilhelm Wnuk także Fryderyka Wilhelma, y teraz panuiący Fryderyk rządy Pruſſ Xiążęcych obięli. Co z iakiey przyczyny Rzeczpoſpolita czyni, w Jey rad taiemnice nie wchodzę.

(*a*) *Vol. Leg. t. 4. f. 516.* (*b*) *Vol. Leg. t. 1. f. 202. ad f. 221.* (*c*) *Vol. Leg. t. 1. à f. 443 ad f. 441.* (*d*) *Vol. Leg. t. 3. f. 3.* (*e*) *Vol. Leg. t. 4. f. 516.*

RO-

ROZDZIAŁ III.

O Prowincyach odpadłych od Polski.

W porządku odpadłych od Polski Ziem tę się kładą: Sląsk, Inflanty, Smoleńsk, Siewierz, Czerniechow, Wołoszа. Bo lubo, Luzacya, Margrabstwo Brandeburskie, Pomorze, Morawa zostawały niekiedy pod rządem y władzą Krolow y Monarchow Polskich, mianowicie za panowania Krola Chrobrego, Kraie tę iednak nie długo Polskiey zwierzchności podlegały, á też ich odpadnienia od Polski pamięć czas ziera: Lubo y o tych nieco się namieni.

§ I.

O SLĄSKU.

SLąsk zdawna do Polski należał od czasow Lecha, y lubo Synom Władysława Xiążęcia wygnanego przez Bracią y z Państw wyzutego, Bolesławowi, Mieczysławowi y Konradowi, Wnukom Bolesława Krywousta Kray ten przodkowie nasi wypuścili, atoli zawsze rząd naywyższy Polski uznawali, y udzielne te Sląskie

Xiążęta,

Xiążęta, na Seymy się Polskie zieżdzały: tak Bolesław Procerus Xiąże Wrocławskie y Zysław Biskup znaydowali się na Seymie w Łęczycy mianym roku 1280. Ciż siły swoie łączyli z Polakami, tak Xiążęcia Mazowieckiego w roku 1222 naprzeciw Prussakom posiłkowali. Częścią iednak dla tego, że Niemcy w Sląsku osiadać zaczęli pod temi Xiążętami, częścią że Władysława tych Xiążąt Rodzica, á Naystarszego Syna Krywoustego, nietylko z Polski ale y z Sląska Polacy rugowali, á Syny iego tylko przypuścili do Sląska, nie do innych Ziem, ktore mu był Ociec iego Bolesław Krywoust wyznaczył; częścią że w następowaniu do rządow naywyższych Polski Xiążęta Sląskie pomiiali Polacy. Sląskie Xięstwa z czasem się zaczęły od Polski odrywać: Xiąże nayprzod Opolskie, po nim Wrocławskie, Lignickie, Głogowskie, poddali się Janowi Czeskiemu Krolowi, za czasow Władysława Łokietka y Przodka iego Wacława. Wynikłe ztąd zamięszania, Polskiego y Czeskiego Narodow, Kazimierz Wielki Krol Polski uspokaiał spuszczeniem praw nay-

wyż-

wyższych do Sląska na osobę Jana Czeskiego Krola y Syna iego Karola: Wszakże po zawartych tych z Czechami ugodach: Nayprzod Bernard Swidnicki Xiążę na Sląsku pod opieką y rządem naywyższym polski zostawał: y Kazimierz tenże Wielki Ziemię Wschowską pod rządy polskie zawrocił, y poźniey nieco, Zatorskie, Oświecimskie y Siewierskie Xięstwa, kupnem się dostały Polsce, y pod iey dotąd zostaią władzą. Zkąd też Lubinski w Księdze *de rebus Silesiæ* dowodzi, że prawo naywyższe do Sląska przy Polsce zostaie, y że ustąpienie Sląska przez Kazimierza Wielkiego Janowi Czeskiemu uczynione, nieważne iest. Ale ia w roztrząsanie tego praw Mainstwa lub własności nie wchodzę.

§ II.

O JNFLANCIECH.

JNflanty do Polski za Zygmunta Augusta przyłączone, za Zygmunta imieniem trzeciego po wielkiey części utracone, do ktorych odzierżenia oręża swoiego szczęściem Polska przyszła, á zaś z niego domowych zamieszek niefortunnym losem wypadła, wraz z wyspami, Oselkya y Estonia: Kraie te ugodą Oliwską Szwedom się nayprzod dostały w roku 1660, około roku 1700 Szwedom ie odebrała Moskwa, y dotąd trzyma, przy Polsce zostaie y ieyże podlega władzy, ta Jnflant część, ktora z tey strony rzeki, Dzwina rzeczoney, Litwy sięga, o czym wyżey.

§ III.

O KIIOWIE SMOLENSKU, SIEWIERZU, y CZERNIECHOWIE.

KRaie te, zdawna iuż Xiążętom Litewskim podlegały, iako Smoleńsk y Siewierze: iuż Krolom Polskim iako Czerniechow y Kiiow. Jwan Wasilewic roku 1505. Xięstwu Litewskiemu blisk o siedm dziesiąt Zamkow y Miast z Nowogrodkiem odiął: Smoleńsk w roku 1514. dnia 30 Lipca zdradą wziął Gliński Oyczyzny zdrayca y na Moskiewską stronę przechodzień, ktory przed stem lat do Litwy przyłączył był Witold. Roku 1618 za Zygmunta trzeciego Krolestwu Ziemie te pozyskane, dochowane przez Władysława, Moskwa odebrała roku 1667. Co z przy-

datkiem Ukrainy y Kiiowa, ztwierdzono roku 1686.

§ IV.

WOŁOSZA y MULTANY.

WOłoſki Woiewoda Piotr roku 1386. Władyſława Jagełła za Pana Nayżyſzego przyznał. Synowie iego Alexander y Roman do tego Polſce poſłuſzeńſtwa przymuſzeni orężem roku 1403. Dalſzych lat, gdy Alexandra Synowie Elyaſz y Stefan zaſzli w kłotnie naſtępowania w państwa po Oycu, tę tak ſą roſtrzygnione, że Wołoſza na 2 Woiewodztwa podzielona, Multan y Wołoch, y Bracia ci za Woiewodow ſą poſtanowieni. Wſzakże gdy Woiewodowie mianowani, y ich naſtępcy, broń ſwoią naprzeciw Polakom podnoſzą, y z iey nieprzyiaciołmi ſwoie ſiły przeciw Polſce łączą, roku 1617. prawo ſwoie do Multan y Wołoſzczyzny Rzeczpoſpolita na Turki zlała, z tym dokładem, áżeby, y Polakom y Chrześciańſtwu całemu przyiaźny Woiewoda Wołoſki przez Turki napotym y zawſze bywał ſtanowiony. Co ugodą w roku 1621 pod Chocimem

uczy-

uczynioną z Turkami ztwierdzono. (a) Czytay *pacta conventa* Auguſta drugiego.

(a) *Vol. Leg. t. 6. f. 31. ſ Niemniey.*

§ V.

O Ziemiach dawniey odpadłych od Polſki.

LUzacya, Morawa, Margrabſtwo Brandeburſkie, Pomorze, y niektore tym ziemiom przyległe Kraie, iako też Kamińſkie Biſkupſtwo przez Mieczyſława założone roku 966 w Kamieńcu w Stolpeńſkiey czyli Szczecinſkiey Ziemi: Lubuſkie także, Wrocławſką, Poznańſką, á potym y Pomezańſką, Dyecezyami y Margrabſtwem Brandeburſkim ograniczone: Lubuſką Prowincyą Bolesław Henryka pobożnego Brat rozrutny, Janowi y Ottonowi Margrabiom Brandeburſkim zaſtawił. Wykupno Ziem tych niepamięcią zaſzło, Biſkupſtwo zaś zatłumione w ten czas gdy Albert Miſtrz Krzyżacki y Margrabia Brandeburſki nad powinność Krzyżackiego zakonu w zakazane małżeńſtwo wkroczył: ktore też czaſy Lutra Kalwina y innemi kacerſtwy zamięſzane, Pomezańſkiemu, Sambieńſkiemu, Kamieńſkie-

U mu,

mu, Rewelſkiemu, Derpſkiemu, Kuronſkiemu, Rygſkiemu, y innym Biſkupſtwom ſmutny uczyniły koniec. Zoſtawały niekiedy pod rządem Polſki tę wſzyſtkie Kraie, ale że o Kraiach tych zamilczaią prawa, gdy odpadłych od Polſki Ziem przywrocenie zalecaią Krolom, y my zamilczamy o nich. Wſzyſtkie tę Kraie podlegały rządom Polſkim za czaſow Chrobrego, poźnieyſze wieki patrzyły na ich odpadania.

PORZĄ-

PORZĄDEK

TOMU Pierwſzego KSIĘGI Pierwſzey ROZDZIAŁOW y PARAGRAFOW. CZĘSCI PIERWSZEY.

Porzą-

Koniec KSIĘGI Pieywſzey

TOMU I.
KSIĘGA WTORA.

Gdy snieg pada albo deszcz
Ile kropli pada albo spadnie
Tak wiele też pragnę wystawić
Grzechy moie tak wiele razy
zanie zatwię y ciebie Boga mego
zanie przepraszam Amen
Gdy widzisz kątki albo kwiecie
Ile też iest listeczkow trawy
albo kwiateczkow w pole
Kl. Bledzeski

Omyłki znacznieysze KSIĘGI I.

Na karcie	y wierszu:	miasto:	czytay
17.	y tylu innych	*Polsce*	*Polscze*
	wierszu od pocz: 25	*świata*	*świata.*
18.	w. 21.	*Rzymiaaie*	*Rzymianie*
20.	w. 10.	*Nlestra*	*Niestru.*
21.	w 21	*Karkackich*	*Karpackich.*
	w 11	*Nlmi*	*nimi*
	w. 12	*Krainow*	*Krainom*
26	w 4.	*liczbę I. połoz po Długoszu.*	
	w 3. od koń:	*żeglngt*	*żeglugi*
27	w 9. od pocz:	*ta*	*tą*
28.	w 19.	*snży*	*służy*
34	w 14	*tran*	*traw*
51	w 16	*1656*	*1756*
62	w 20	*luch*	*lub*
	w 21	*nyd*	*nad*
66	w 25	*Kaliskt*	*Kaliski*
68	w 13	*121171*	*127021*
69	w 15	*Kaszuską*	*Kaszubską*
70	w 20	*inne*	*inne*
82	w 7	*obrazie*	*obronie*
89	w 9	*18543.*	*28543*
	w 11.	19140	19143.
96	w 8	*16313.*	*16328*
	w 10	*6760*	*6160*
104	w ost:	*Enropie*	*Europie*
111.	w 23	*145779,*	*155779.*
118	w 17	*14806* g. 26	*1486* gr. 28.
	w 18	*43049*	*43050*,
119	w 3	*Krolawskich*	*Krolewskich*
	w 13	*ieduayże*	*iedynychże.*
	w 16	*hył*	*był*
126	w 3	*Kasztlanow*	*Kasztelanow*
154	w 13.	*Sandeckie*	*Sandecki*
186	w 10.	*Matkl.*	*Matki*
189.	w 16	*Tacybunał*	*Trybunał*

Na karcie	y wierſzu	miáſto	czytay
200	w 9	*Sw;ątobliwie*	*Świątobliwie*
327	w 14	*doday*	*Połóckiego,*
243	w 25	*Barolnſki*	*Białoruſki*
249	w 8	*Lubienſki*	*Łubieńſki*
246	w 16	*odſadza*	*odſądza.*
251	w 12	*pod Roſieuiem*	*pod Roſieniami*
253	w 25	*te*	*to.*

283 Wierſze od końca 5, 4, 3, zacząwſzy po ſłowie: do *rządu*, gdzie ſię miał peryod położyć: tak czytay: *Demokratyczny trzeci, to ieſt powſzechny rząd wſzyſtkich, á ten z pierwſzemi niekiedy mięſzany, czyli* —

905 w 5 *zamliczaią* czyt: *żamilczaią*.

